

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IONEL-VALENTIN VLAD, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 2–3
FEBRUARIE–MARTIE
2017
Anul XXVII
316–317

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
din mai 2014 –

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ionel-Valentin VLAD
Acad. Cristian HERA
Acad. Bogdan C. SIMIONESCU
Acad. Victor SPINEI
Acad. Alexandru SURDU
Acad. Victor VOICU

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Alexandru BOBOC
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Eugen SIMION
Acad. Răzvan THEODORESCU
Acad. Maria ZAHARESCU

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Elena SOLUNCA-MOISE
Mihaela-Dora NECULA

SECTOR TEHNIC:

Tehnoredactor
Dr. Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Ioneta VLAD

ANIVERSĂRI LA ACADEMIA ROMÂNĂ

Ionel-Valentin Vlad, Academicianul Mircea Malița la 90 de ani	5
Dan Berindei, Academicianul Mircea Malița – personalitate de excepție	9
Nicolae Panin, Academicianul Mircea Malița – o viață dedicată României și progresului țării	10
Dan Dungaciu, Ce am învățat de la Mircea Malița?	12
Liviu Bota, Omagiu academicianului Mircea Malița	19
Ionel-Valentin Vlad, Academicianul Aureliu Emil Săndulescu la a 85-a aniversare	21
Nicolae Victor Zamfir, Aniversaria. Academician Aureliu Emil Săndulescu – 85	23
Cornel Hațegan, Academicianul Aureliu Emil Săndulescu sau despre creativitate în cercetarea de fizică nucleară	26
Victor Voicu, Academician Maya Simionescu – ctitor de școală științifică performantă	28
Lucia-Doina Popov, O sărbătoare specială	30

SUB CUPOLA ACADEMIEI

Dan Bălțeanu, Mihai Micu, Gheorghe Kucsicsa, Mihaela Sima, Marta Jurchescu, Cercetări geomorfologice interdisciplinare asupra alunecărilor de teren declanșate de cutremure	32
--	----

RELAȚII INTERACADEMICE

Victor Spinei, Sesiunea jubiliară internațională prilejuită de aniversarea a 25 de ani de la crearea Academiei de Științe a Republicii Tatarstan	39
---	----

OPINII

Alexandru Zub, Experiența umană între istorie și anamnesis	45
Alexandru Boboc, Modelare și stratificare în opera muzicală	47
Florian Dumitru Soporan, Integrare, legitimitate și identitate: Casa de Austria și preliminariile carierei sale în Europa Centru-Orientală	57
Anton Carpinski, Cum ar deveni posibilă o fenomenologie a securității umane. Despre regăsirea de sine deschizătoare de perspective	64

EVOCĂRI

Irina Cajal Marin, Rememorarea unei personalități – Nicolae Cajal	69
Victor Voicu, Academicianul Nicolae Cajal inspira și genera încredere	70
Ionuț Vulpescu, Lumina din ochii profesorului Nicolae Cajal	71
Octavian Lazăr Cosma, Dinu Lipatti – marginalii la centenar	72

INSTITUTE ALE ACADEMIEI

Emil Țircomnicu, Cercetarea etnografică în cadrul Academiei Române (1866–1946)	80
---	----

PERSONALITĂȚI ACADEMICE	
Petre Dan-Străulești, Titu Maiorescu despre „marele bulevard de pace”	84
Leonard Olaru, Personalități de seamă ale geologiei ieșene, membri ai Academiei Române	93
IN MEMORIAM	
Dan Munteanu (1937–2017)	95
Nicolae Panin, Theodor Neagu – distins geolog și profesor	96
CRONICA VIETII ACADEMICE	97
APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	101
GHID PENTRU AUTORI	102

Academicianul Mircea Malița la 90 de ani*

Acad. Ionel-Valentin Vlad
Președintele Academiei Române

Mircea Malița s-a născut acum nouă decenii la Oradea. Este un reputat matematician, profesor universitar, eseist, politician, autor, diplomat român. A urmat și a terminat Facultatea de Științe și Facultatea de Filosofie la Universitatea din București. A obținut titlul de doctor în matematică în anul 1972 cu teza *Modele matematice pentru negocieri*. A urcat toate treptele ierarhiei universitare până la gradul de profesor, fiind titularul Cursului modele matematice în științele sociale și al Cursului de logică și inteligență artificială, la Catedra de analiză matematică a Facultății de Matematică a Universității din București.

Între anii 1950 și 1956, Mircea Malița a deținut funcția de director al Bibliotecii Academiei Române, calitate în care a avut prilejul să cunoască numeroși oameni de cultură; printre aceștia, pe Lucian Blaga, care pe atunci se afla la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei. A fost adjunct al Ministrului Afacerilor Externe, Ministru al Învățământului (1970–1972), Ambasador în Elveția (1980–1982), iar apoi în SUA (1982–1984). A fost ales membru corespondent al Academiei Române în 1974 și membru titular în 1994.

Mircea Malița a susținut expuneri și lecții la Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale din Geneva, la Asociația Austriacă de Politică Externă, în SUA, Marea Britanie ș.a. Este membru de onoare al Clubului de la Roma. Este președinte fondator al Fundației Universitare a Mării Negre (FUMN), membru al Academiei Mondiale de Arte și Științe, al Academiei Internaționale de perspectivă

Acad. Ionel-Valentin Vlad
Președintele Academiei Române

Socială, al Federației Mondiale a Studiului Viitorului, al Academiei Internaționale „Leonardo da Vinci” din Roma.

Lucrări publicate

În domeniul matematicii

- *Programarea pătratică* (1968) – în colaborare
- *Matematica organizării* (1971, tradusă în limba engleză în 1974) – în colaborare
- *Programarea neliniară* (1972) – în colaborare
- *Modele matematice ale sistemului educațional* (1972) – în colaborare

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată academicianului Mircea Malița, cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani (20 februarie 2017, Aula Academiei Române)

- *Triade* (1973)
- *Asupra schemelor cu diferențe finite iterate* – în colaborare

În domeniul științelor politice

- *Pagini din trecutul diplomației românești* (1966) – în colaborare cu Virgil Cândea
- *Diplomația. Școli și instituții* (1970)
- *Diplomatie roumaine* (în limbile franceză, engleză și rusă, 1970)
- *Teoria și practica negocierilor* (1972)
- *Jocuri pe scena lumii* (2007)
- *Tablouri din Războiul Rece* (2007)
- *Între război și pace* (2007)
- *Istoria prin ochii diplomatului* (2014)
- *Cold War Diplomacy: A Romanian diplomat's memoirs* (2014)

În domeniul cercetărilor prospective

- *Cronica anului 2000* (1969, tradusă în limbile germană, polonă, slovacă, ungară și spaniolă)
  - *Aurul cenușiu* (trei volume)
- Eseuri
- *Repere* (1967)
  - *Sfinxul* (1969)
  - *Pietre vii* (1973)
  - *Zidul și iederea* (1977)
  - *Idei în mers* (volumul I, 1975; volumul II, 1981)
  - *No limits to learning. Bridging the Human Gap* (1979) – în colaborare
  - *Zece mii de culturi, o singură civilizație – Spre geomodernitatea secolului XXI* (1998)

Interviuri

- Mircea Malița, diplomatul român care i-a sfidat pe ruși, în 1963, la ONU: *Petru Groza ne-a dat înapoi Ardealul* (interviu cu M. Malița), Laurențiu Ungureanu, Adevărul.ro, 20 aprilie 2013
- Mircea Malița: *România și-a cedat suveranitatea!* (interviu cu M. Malița), Floriana Jucan, Q Magazine, 2 decembrie 2014 etc.
- *Lumea vine la tine numai dacă o cauți*, interviu acad. Mircea Malița pentru „Curentul” (2009)

Exemplu de cercetare prospectivă, Fundația Universitară a Mării Negre (FUMN) a fost creată în scopul dezvoltării studiilor privind Marea Neagră, ca un centru internațional de cercetare și formare. În

primii zece ani, la aceste cursuri au fost peste o mie de participanți din 42 de țări, în primul rând din cele 11 țări care constituiau Organizația de Cooperare a Mării Negre.

Atragerea de lectori cu autoritate științifică a constituit o preocupare constantă. Creatorul conceptului modern de complexitate, Gregory Chaitin (cu Andrey Kolmogorov) și laureatul Premiului Nobel, fizicianul Ivar Giaever (împreună cu Leo Esaki și Josephson, 1973), sunt exemple de prezențe memorabile. Numeroși studenți români păstrează amintirea unor cursuri care i-au îndrumat și le-au mijlocit un contact cu teme și oameni din activitatea științifică mondială.

Există, în general, trei filiale permanente și seminare, numite petale:

1. Prevenirea și rezolvarea conflictelor.
2. Laboratorul de tehnologie a informării pentru educație (LITE).
3. Centrul de Studiul Energiei, dar temele cursurilor au cuprins:
  - ecologie și resurse marine,
  - dezvoltare durabilă,
  - educație inovativă,
  - științe economice și management, precum și capitole noi de știință avansată și aplicată.

În special, au fost vizați cei interesați să stabilească legături de cooperare, să întâlnească parteneri și oameni care înțeleg ce loc ocupă Marea Neagră în problematica europeană și globală. Aș arăta doar câteva dintre organismele care ne-au dat o asistență prețioasă: Clubul de la Roma, Academia Mondială de Artă și Știință, Fundația Mondială pentru Studiul Viitorului, UNESCO, Universitatea Națiunilor Unite și, bineînțeles, Consiliul European, BSEC (organismul guvernamental al cooperării la Marea Neagră) și PABSEC (cel parlamentar).

Lumea nu vine însă la tine fără să o cauți și nici fără a testa calitatea de excelență a unui centru sau universități sau însemnătatea nișei vizate de obiectivele sale. Treptat, FUMN a dobândit statut consultativ pe lângă ONU/ECOSOC, cel de observator pe lângă Consiliul Europei, iar Institutul Internațional din Malta a desemnat-o ca punct de referință pentru regiunea Mării Negre. Consiliul științific al FUMN a cuprins personalități remarcabile, cum ar fi comandantul Jacques-Yves Cousteau, exploratorul

norwegian Heyerdal, Yehudi Menuhin, Saburo Okia – părintele miracolului japonez, Elisabeth Mann-Borgese (fiica lui Th. Mann), scriitorul francez Jean d'Ormesson, gânditorul german Ulrich Weizsäcker (*son of physicist and philosopher Carl Friedrich von Weizsäcker and nephew of former German president Richard von Weizsäcker*) ș.a.

Fundația editează revista „Millenium“ publicată în limba engleză. Numărul trei al revistei a stârnit un interes deosebit, fiind dedicat dezbaterii Clubului de la Roma, desfășurate în București în 1999, cu tema *Cum să stăpânim valul global, evitând criza și sărăcia și construind proiecte comune*. Trebuie să omagiez comitetul științific format din personalități românești și străine, cum este Lawrence Klein, laureat al Premiului Nobel pentru economie, sau cel care a fost Ilya Prigogine, ambii membri de onoare ai Academiei Române.

Acad. Mircea Malița: Schimbările în educație nu trebuie să se vadă, altfel intrăm în „zâzania universală” (2012/13, Ministerul Educației Naționale și Cercetării) – Exemplu pentru Strategia de dezvoltare a României pe termen lung – România educată!

Acad. Mircea Malița, Ministru al Învățământului din anii '70, consideră că schimbările în educație nu trebuie să se vadă, pentru că altfel „intrăm în zâzania universală” și atenționează că trăsăturile școlii trebuie să fie seriozitate, disciplină și claritatea obligațiilor.

Domnul ministru Remus Pricopie: „Noi ne-am concentrat în ultimul timp pe ceea ce se întâmplă azi, ce urmează să se întâmple mâine, dar uităm că temelia a fost construită cu mulți ani în urmă. Introducerea calculatorului și dezvoltarea departamentelor de matematică, IT și informatică în universități au produs efecte la nivelul întregii societăți. Știți bine că astăzi avem în marile corporații domeniul informatic, avem români pe cele mai înalte poziții, care au fost creați într-o școală pe care domnul academician Malița a modelat-o acum circa 45 de ani.

Studiile prospective... la nivel mondial, prima conferință de studii prospective a avut loc la București, în 1972, dar și societatea mondială de studii prospective de astăzi recunoaște contribuția

ISPRI și FUMN vă invită la conferința

**SESIUNE OMAGIALĂ:
MIRCEA MALIȚA LA 90 ANI**

Invitați:
Președintele Academiei Române,
Academician Valentin I. Vlad
Academician Mircea Malița
Academician Dan Berindei
Academician Mugur Isărescu
Academician Nicolae Manolescu
Academician Nicolae Panin
Ambasador Liviu Bota
Ambasador Emil Hurezeanu
Prof. Univ. Dan Dungaci

Luni 20 FEBRUARIE 2017
Ora: 10.00 - 12.00 (urmată de o recepție)

AULA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea Victoriei 125, București

pe care România, respectiv domnul academician Malița, a avut-o...

După '72, dl Malița scrie primul raport pentru educație al Clubului de la Roma, «No limits to learning». Este un studiu care și astăzi este considerat extrem de important și asupra căruia se fac aprecieri pozitive”.

Domnul Academician Malița a arătat în răspuns: „...Împrejurările au fost de așa natură că au permis, într-o perioadă dificilă, și așa plină de obstacole în materie de ideologie și de politică, să se facă câteva lucruri bune pentru educație. În '70 veneam de la Ministerul de Externe, unde fusesem vreo opt ani ministru adjunct cu problemele Națiunilor Unite. Se pare că veneam dintr-un loc în care exista un fel de autonomie, deci nu prea se amesteca lumea în treburile de externe sau ale ministerului, pentru că era condus direct de către conducerea de partid și de stat și problemele nu prea erau de natură a fi dezbătute. Mai ales că aveau, multe dintre ele, un caracter, așa, mai confidențial și atunci eram lăsați să lucrăm, ni se dădeau sarcini. Am putut să lucrez datorită unui prim-ministru extraordinar, care a fost Ion Gheorghe Maurer și care era un talent în materie de diplomație. Am învățat de la el, câștigând oarecare independență de gândire și de comportament. De aceea, când am venit aici (la

Ministerul Învățământului, n.r.), mi-am permis la început să fac câteva lucruri după capul meu, repede, fără aprobările formale ale Guvernului ș.a. Mă gândeam mereu pe ce scaun stau eu și atunci sigur că gândurile mă duceau la Spiru Haret. Eu stau pe scaunul lui Haret, pe care îl consideram un zeu al educației și al modernizării României, o personalitate absolut dincolo de orice istorie și poveste biografică a figurilor politice. A fost un mit în constelația politică a României, un noroc. Am fost numit ministru într-un anumit context. S-a discutat puțin despre o carte, pe care o scrisesem și care se numea «Cronica anului 2000», și lumea era foarte impresionată de carte pentru că atunci se făceau planuri doar pe cinci ani și noi le făceam pe 30 de ani distanță. Și lumea discuta ce așteaptă omenirea în 2000.

Obstacolele au fost mereu chiar și atunci. Dușmănia politică avea forme foarte ascuțite. În anii '70 era o altă problemă, cum aduci o noutate când ai obstacole? Dar un conducător trebuie să gândească o strategie. Strategia trebuie să țină seama de obstacole și limite înainte de toate. Acum părerea mea este că în sistemul de azi, care are nevoie de ameliorări fundamentale, sunt lucruri de făcut aproape enorme, enorme. ... Ce este nebunia asta, să zic așa, de tip gratuit sau o fantezie, pentru că s-au luat câteva modele din Occident, mai complicate, și care privesc societatea lor, pentru lucruri pe care le făcea ministerul. Educația este o chestiune de interes public și o chestiune de stat. Asta nu este fantezia mea, este istoria politică a omenirii. Ce face statul? Statul are cetățeni. Cine a inventat statul? Cetățenii. De ce au inventat cetățenii această instituție ciudată? Ca să le satisfacă cererile și să-i ajute pentru toate

problemele de viață ale lor. Partidul nu apare în această formulă. Piața muncii este o noțiune, care pe mine mă îngrozește. Să fie absolvent de facultate și să fie tratat la nivelul legumelor, care se vând în piață, al castraveților. Să fim serioși, este o glumă sinistrală”, a mai spus Academicianul Malița.

„Nu apare nicio piață aici. Este interesul public, la care veghează statul pentru ca oamenii să fie profesional bine pregătiți. Știința este un interes public și statul veghează ca să se facă știință bună. Alte interese vitale, după școli și spitale, sunt calitatea aerului pe care îl respirăm, păstrarea resurselor naturale, parcurile, șoselele, comunicarea, astea sunt de interes public.

Europa este obosită și rămasă în urmă. Europa are creștere minus 0,5. Cum să cauți modele în Europa? Înseamnă că modelele sunt proaste, sunt defectuoase. Totuși, școlile din nordul Europei sau din America pot fi modele.

În SUA, școlile au o disciplină internă extraordinară.... Trăsăturile școlilor: seriozitate, disciplină, claritatea obligațiilor.

Schimbările nu trebuie să se vadă prea mult, pentru că dacă se vadă mult, intrăm în zăzania universală. Trebuie să fie lucrurile acelea care sunt normale pentru educație. Dar din punct de vedere al celor care fac organizarea, este un haos absolut, este o pierdere de timp și o dezordine foarte mare. Materialele pentru manuale sunt lamentabile. Există un curent mai mare să fim mai patrioți, să ne iubim țara. Dar dacă citesc o carte de istorie, nu pot să devin mai patriot.” a spus Academicianul Mircea Malița.

La mulți și buni ani, Venerabile, Domnule Academician Mircea Malița!

Academicianul Mircea Malița – personalitate de excepție*

Acad. Dan Berindei

Sărbătorim un confrate și totodată omagiem inteligența românească întruchipată într-un om deosebit – Mircea Malița! Înainte de toate, eu însumi în calitate de nonagenar cu stagiul de peste trei ani, îi urez viață lungă mai departe pentru binele său, dar și al societății noastre tare încercate. Domnia Sa trebuie să reprezinte un model de realizare, o pildă vie și un neîncetat îndemnător.

Mircea Malița este o personalitate de excepție, un adevărat renaștător, în care se înmănușează, cu rare însușiri, matematicianul – om de știință remarcabil – cu gânditorul și filosoful, cu organizatorul social și mai ales cu diplomatul fin și scriitorul plin de har. Aș mai adăuga seria de contribuții remarcabile pe care le-a avut și în domeniul istoriei, în primul rând în cel al istoriei diplomației, în care trebuie spus că n-a fost doar un analist, ci și un făuritor. El aparține celor – nu mulți – care nu doar au trăit, ci au și făurit istorie, care au știut să-și slujească țara în timpuri deosebit de complicate și care, uneori, cu fermitate, dar și cu abilitatea impusă de împrejurări, au făcut față cu destoinicie unor situații dintre cele mai grele. Sunt convins că vor veni și timpuri mai liniștite și obiective, când istoria diplomației românești, în toată complexitatea ei, va fi judecată și apreciată în dimensiunile ei reale. Ca un Titulescu reîntruchipat, Mircea Malița a avut o activitate diplomatică ce l-a singularizat și care a fost de folos neîndoielnic României, lucru esențial, dar l-a și ilustrat pe plan internațional.

Evidențiez felul său de a fi, încadrarea în societate, amabilitatea, știința de a dialoga, politețea sa. Dar, înainte de toate, l-am perceput și-l percep ca pe un patriot, dăruit țării sale, el un om universal, strălucind pe oricare meridian al acestei lumi! Mircea Malița este într-adevăr al României, confundându-se cu însăși existența ei, slujind-o și mai

Acad. Dan Berindei

ales iubind-o, el cel însuflețit de o atât de largă viziune a lumii.

Iubit confrate, ai împlinit 90 de ani. Știu, din proprie experiență, că nu este ușor, ci o grea încercare, dar îți urez să mergi mai departe în această viață, cu toate obstacolele și problemele ei, deoarece drumurile ne mai sunt încă deschise, cu toate suferințele noastre de nonagenari. Sunt convins că mai poți fi de mare folos acestei României în căutarea veșnică a drumurilor și a locului ei în lume!

Îți urez viață lungă, pe cât se poate sănătate și noi împliniri ale minții tale în veșnică mișcare și cu o atât de puternică putere de creație!

La mulți ani, într-adevăr, nemuritorule, Mircea Malița!

---

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată academicianului Mircea Malița, cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani (20 februarie 2017, Aula Academiei Române)

Academicianul Mircea Malița – o viață dedicată României și progresului țării*

Acad. Nicolae Panin

Matematician, diplomat, filosof, scriitor, profesor universitar – acesta este academicianul Mircea Malița, una dintre personalitățile cele mai de seamă ale culturii românești. Este greu să găsești cuvintele potrivite pentru a descrie amplitudinea, complexitatea și polivalența gândirii academicianului Malița. Ca o piatră prețioasă cu o multitudine de fațete, toate domeniile și aspectele vieții pe care le-a abordat, studiat și descris profesorul Malița strălucesc și se colorează, având o profunzime și un grad de noutate inegalabile, toate izvorăsc dintr-o extraordinară experiență de viață și dintr-un talent de a vedea și înțelege în toată complexitatea fenomenele naturale și sociale atât la scară locală și regională, cât și la o scară globală.

Cultura vastă, cunoașterea la perfecție a limbilor străine, comunicarea facilă și diplomația înăscută i-au permis să intre în contact și să-și facă prieteni printre cei mai importanți și influenți oameni din lume. Și ce este deosebit de important, tot ceea ce a făcut în viață a fost făcut pentru țară, a avut totdeauna în vedere ca România să fie beneficiarul legăturilor diplomatice și economice pe care le făurea. Este adevărat că și pozițiile de la ONU, Geneva, SUA, Ministerul Afacerilor Externe și în diferitele misiuni internaționale, unde a lucrat, i-au permis să cunoască și să câștige încrederea și prietenia personalităților și instituțiilor internaționale pentru România.

Așa a cunoscut-o pe Elisabeth Mann Borgese, „The Mother of the Oceans”, cum era numită, și care își dedicase viața înțelegerii problemelor oceanelor și mărilor și luptei pentru aplicarea unor noi principii de comportare a omenirii față de folosirea înțeleaptă a resurselor naturale ale Pământului și Oceanelor, principii care se regăsesc în mare măsură în Convenția ONU privind Legea Mării. Împreună cu dr. Arvid

Acad. Nicolae Panin

Prado, ambasadorul Maltei la ONU din perioada anilor '70, Elisabeth Mann Borgese a înființat, în 1972, Institutul Internațional Oceanografic – IOI, ca un instrument internațional pentru aplicarea gestiunii sustenabile și pacifice a oceanelor și a principiilor prin care resursele geologice ale oceanelor erau considerate Patrimoniu Comun al Umanității.

Institutul Internațional Oceanografic își îndeplinește misiunea printr-o rețea globală de 35 de centre și puncte focale situate în 33 de țări, în conformitate cu o strategie de acțiune care cuprinde colaborări științifice în studiul Oceanului, formarea de specialiști și diseminarea cunoștințelor și principiilor moderne de utilizare sustenabilă a resurselor marine. Astfel, de peste 40 de ani, au fost organizate în diferite țări

---

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată academicianului Mircea Malița, cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani (20 februarie 2017, Aula Academiei Române)

---

conferințele internaționale „Pacem in Maribus”, la care au participat reprezentanți ai celor mai prestigioase organizații de știință, dezvoltare tehnologică, diplomație și utilizare a resurselor marine.

Profesorul Malița, prin câștigarea respectului și prieteniei doamnei Elisabeth Mann Borgese, a reușit să impună România printre țările unde funcționează unul dintre centrele IOI (din 1996), la început la Institutul de Cercetări Marine „Grigore Antipa” de la Constanța, apoi, din 2004, la Institutul Național pentru Geologie și Geo-ecologie Marină – GeoEcoMar. Prin această acțiune, domnul Malița a reușit să facă România mai vizibilă pe scena internațională, să faciliteze formarea de specialiști tineri în cadrul programelor IOI și să deschidă posibilitatea specialiștilor români să participe la elaborarea conceptelor moderne de gestiune sustenabilă a mărilor și oceanelor în cadrul conferințelor „Pacem in Maribus”.

Înțelegând importanța geopolitică deosebită a Mării Negre și a poziției României ca țară riverană a acestei mări, la marginea estică a Uniunii Europene, academicianul Malița a fost printre primii care au inițiat a serie de acțiuni pentru afirmarea rolului României în această regiune. Astfel, în anul 1992, când a luat ființa Organizația de Cooperare Economică a Mării Negre, cu participarea a 11 țări (șase țări riverane mării – Bulgaria, Turcia, Georgia, Federația Rusă, Ucraina și România și cinci țări vecine mării – Republica Moldova, Armenia, Azerbaidjan, Grecia și Albania), academicianul Malița a creat Fundația Universitară a Mării Negre.

Fundația Universitară a Mării Negre este o organizație nonguvernamentală și nonprofit, care urmărește studiul, analiza și clarificarea situației economiilor, a resurselor naturale și socio-umane existente, a societăților, a sistemelor educaționale și a guvernărilor din țările din regiunea Mării Negre, relațiile acestor țări cu comunitatea internațională, precum și elaborarea de strategii pentru lărgirea

interesului față de regiune la nivel global. Fundația Universitară a Mării Negre oferă facilități și expertiză pentru noi grupuri de cercetare și pentru diferite organizații educaționale, realizează și/sau participă la proiecte regionale sau internaționale, participă la conferințe organizate de Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră și la elaborarea de soluții pentru rezolvarea situațiilor de conflict din regiune.

Fundația Universitară a Mării Negre, sub coordonarea academicianului Mircea Malița, a avut inițiativa de a crea Rețeaua universităților din regiunea Mării Negre, care în prezent numără peste o sută de unități de învățământ superior. Această rețea are un rol foarte activ în definirea politicilor de formare a cadrelor și de orientare globală a poziției statelor din regiunea Mării Negre.

Am încercat să arăt în puține cuvinte aspecte privind rolul academicianului Mircea Malița și în domeniul cercetărilor și diplomației din spațiul marin global și regional, al Mării Negre, rolul Domniei Sale în promovarea permanentă a României pe toate nivelele și în toate domeniile. Și acest domeniu, atât de special al mărilor și oceanelor, s-a bucurat de o atenție cu totul deosebită și benefică a domnului academician Malița. Cercetarea marină românească îi datorează în mare măsură poziția în cadrul științelor mării la nivel european.

Iată o viață de muncă și abnegație, trăită pentru România, pentru dezvoltarea multilaterală a țării.

Profesorul academician Mircea Malița împlinește 90 de ani. Este o vârstă a maturității și înțelepciunii și, când sufletul și mintea rămân tinere, când voința îți dictează să continui să ajuți, să sprijini, să faci să progreseze și oamenii, și știința și comunitatea din care faci parte, poți să fii în continuare un *leader*, un vizionar și un mobilizator al calităților creatoare ale oamenilor din jur.

La mulți ani, fericiți, împliniți, cu sănătate și cu multe realizări în continuare, domnule profesor!

Ce am învățat de la Mircea Malița?*

Dan Dungaciu**

Mircea Malița a ajuns la 90 de ani. La o aniversare de acest fel se așteaptă, invariabil, și bilanțuri. Dincolo de dimensiunile formale, cantitative ale acestora, importante sunt celelalte – formative, roditoare, mănoase – adevăratele urme pe care cineva, ajuns la această vârstă, le lasă spre moștenire. Despre un asemenea bilanț lucrător, fără a avea pretenția de exhaustivitate, am să vorbesc și eu mai departe.

Care e moștenirea propedeutică a gânditorului, diplomatul și academicianului pe care îl omagiem astăzi? Pe scurt, ce am învățat eu de la academicianul Mircea Malița.

Anvergura

Există un text, din 1962, al lui Tudor Arghezi, scris în urma participării acestuia, la Geneva, la ședința Comitetului celor optsprezece state pentru dezarmare: *„Prezida într-adevăr România în persoană sau, mai exact, personalitatea ministrului nostru adjunct, Mircea Malița, șeful delegației românești, pe care l-am cunoscut de-abia atunci. L-am văzut făcând ordine între neamuri și nații, cu un ciocan bătut în catedră, ori de câte ori se ivea momentul confuz”*¹.

Mircea Malița a avut această vocație pe care o identifica Arghezi – *„să facă ordine între neamuri și nații”*, de la tribune internaționale, de la mesele de negocieri sau în misiuni secrete, unele clasificate încă. Platforma însă i-a fost drastic limitată. *„În ceea ce mă privește am făcut diplomatie sub Dej și Ceaușescu”*... Dar, în ciuda vremurilor – sau tocmai pentru asta! – a lăsat, ca lider al unei generații remarcabile și mentor al celor ce aveau să urmeze,

Prof. dr. Dan Dungaciu

acțiuni, misiuni și pagini memorabile în istoria postbelică a diplomației românești.

Chiar dacă nu a făcut, cum i-ar fi plăcut, *„să facă ordine între neamuri și nații”*, Mircea Malița ne-a lăsat o lecție esențială: cea a *anvergurii*. Aparent este greu să obții așa ceva când faci diplomatie sub Gheorghe Gheorghiu-Dej, dar miza lui Mircea Malița asta a fost. A jucat de fiecare dată, atunci când a putut, „la mare”, cum se spune, a țintit, de fiecare dată, sus. Animat de un profund orgoliu, de diplomat născut într-o țară mică, a fost convins că toate acțiunile trebuie să capete anvergură: nu din vanitate, nu din orgoliu, ci din utilitate pragmatică.

---

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată academicianului Mircea Malița, cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani (20 februarie 2017, Aula Academiei Române)

**Prof. univ. dr., directorul Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu” al Academiei Române

A înțeles foarte bine că atâta vreme cât gândește minor, România va rămâne minoră. Și a încercat să fie, toată viața și cariera lui, în tabăra celor care au gândit major.

Performanțele sale stau sub acest semn. De la Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale (ADIRI) la Clubul de la Roma, de la volumele publicate la Oxford la revista „Millenium” a Fundației Universitare a Mării Negre.

Doar două exemple vom consemna aici. De ADIRI se leagă, poate, unul dintre cele mai importante evenimente internaționale găzduite de România, respectiv Colocviul de la București (26–28 iunie 1969), demn de a fi catalogat „precursorul” Conferinței de la Helsinki, din 1975. Este suficient să citim lista cu participanții la respectiva conferință și să avem măsura anvergurii evenimentului. Conferința a fost deschisă de mesajul secretarului general U. Thant al ONU și i-a avut drept invitați pe Bruno Coppieters, directorul general al Institutului Regal de Relații Internaționale din Bruxelles, ambasadorul George Ignatiev, reprezentantul Canadei în Comitetul de Dezarmare de la Geneva, generalul André Beaufre, directorul Institutului Francez de Studii Strategice, Michel Tatu, redactor la „Le Monde”, profesorul Pierre Hassner, ale cărui cărți erau în plină circulație la Paris, Sir Geoffrey de Freitas din Londra, John Campbell, Consiliul pentru Relații Externe, New York, Luca Pavolini, directorul revistei „Rinascita” din Roma, Camille Aboussouan, reprezentantul Libanului la UNESCO, Johan Galtung, directorul Institutului de Cercetare a Păcii, Oslo, șef de școală care a atras tineret din toate țările, Lefkos Clerides, directorul Baroului de Avocați și viitor președinte al Ciprului, Jacques Freymond, directorul Institutului de Înalte Studii Internaționale din Geneva, Arthur Schlesinger, New York, consilier al președintelui Kennedy, iar din partea organismelor internaționale, Janez Stanovnik, secretarul general al Comisiei Economice Europene a ONU de la Geneva, directorul general al Oficiului ONU Geneva, Francis Blanchard, directorul general adjunct (și apoi plin) al Biroului Internațional al Muncii.

Un eveniment care rămâne, comparativ cu ceea ce sunt capabile să organizeze astăzi instituțiile de resort ale statului român, un reper imprescriptibil.

Fundația Universitară a Mării Negre – ca să trecem la al doilea exemplu – a fost și aceasta un proiect regional de anvergură pe care l-a lansat și l-a ridicat, în anii '90, la un nivel la care nu s-a mai ridi-

cat nicio altă organizație românească de profil. Totul a început în anul 1992, când guvernele țărilor riverane s-au reunit și s-au hotărât să facă din această reuniune un organism permanent de consultare al riveranilor de la Marea Neagră.

Evenimentul fundamental a fost Conferința de la Istanbul, din 25 iunie 1992, când s-a adoptat, prin semnarea unei Declarații, inițiativa Cooperării Economice a Mării Negre (CEMN). Mircea Malița a lansat, prin Traian Chebeleu, pe atunci consilier al președintelui României, ideea că în România există o preocupare a intelectualilor români „*de a forma pe plan științific, educativ, un instrument de colaborare pentru aceleași țări riverane. Țările acestea erau, în fond, riveranii propriu-ziși, pe care îi știam, Rusia, Ucraina, noi, Bulgaria, Turcia, dar pentru că turcii erau acolo, trebuia să se dea o satisfacție și grecilor; care aveau un trecut legat de Marea Neagră, deci a fost și Grecia și apoi au mai fost țări, care nu erau neapărat la Marea Neagră, cum e Azerbaidjan*”.

Treptat, Fundația Universitară a Mării Negre a dobândit statut consultativ pe lângă ONU/ECOSOC, cel de observator pe lângă Consiliul Europei, iar Institutul Internațional din Malta a desemnat-o ca punct de referință pentru regiunea Mării Negre.

Consiliul științific al Fundației Universitare a Mării Negre a cuprins personalități remarcabile, cum ar fi comandantul Jacques Cousteau, exploratorul norvegian Heyerdal, Yehudi Menuhin, Saburo Okia – părintele miracolului japonez, Elisabeth Mann-Borgese (fiica lui Th. Mann), scriitorul francez Jean d'Ormesson, gânditorul german Ulrich von Weizsäcker ș.a. Răsfoiți din curiozitate publicația „Millenium”, editată de Fundație în colaborare cu Academia Română și Asociația Română pentru Clubul de la Roma. Au apărut 13 numere și s-a oprit în 2005. Participanții la acest proiect sunt remarcabili, de la laureați ai Premiului Nobel la personalități cunoscute și recunoscute în domeniile lor.

Viziunea strategică

Anvergura vine la pachet cu *viziunea strategică*. Termenii sunt, la limită, interșanjabili, de aceea o să mă refer tot la exemplele de mai sus.

Cea mai importantă și prețioasă acțiune a ADIRI, de pildă, a fost organizarea evenimentului menționat mai sus. Datele despre ea și ecoul ei pe plan european vorbesc de la sine, iar anvergura a fost asigurată. Despre miza strategică a evenimentului s-a vorbit, din păcate, mai puțin². Pe scurt, cel mai importat lucru a fost adăugarea „C”-ului în titlul

viitoarei reuniuni de la Helsinki, iar, după mărturiile recente ale lui Galtung, chiar organizarea în sine a conferinței datorează ceva spiritului Colocviului de la București din iunie 1969.

Cum s-a obținut asta? Și aici urmează un episod absolut remarcabil.

Cu ocazia Congresului Federației Internaționale de Studiul Viitorului, organizat la București în 2013, pentru aniversarea a 40 de ani de la nașterea organizației, marele sociolog norvegian și inițiator al studiilor păcii, Johan Galtung, s-a aflat la București. Unul dintre obiectivele prezenței sale a fost o întâlnire cu vechea sa cunoștință, Mircea Malița. Întâlnirea s-a produs, iar printre numeroasele subiecte discutate la reședința acestuia din urmă, s-a numărat și o confesiune. Johan Galtung, pentru prima dată, i-a mărturisit colegului și prietenul său, următorul episod: cu ocazia Colocviului de la București, dedicat cooperării și securității europene din 1969, Galtung a avut o discuție cu Malița, la restaurantul Casei Oamenilor de Știință. La masă, diplomatul român i-a povestit că tocmai participase la Sesiunea Comitetului de dezarmare de la ONU, din Geneva, unde a văzut și a auzit că se discuta ceva de genul „teoriei primei lovituri”. A fost extrem de contrariat și impresionat atunci. Aceste experiențe i le-a împărtășit lui Galtung, i-a făcut scheme, desene, calcule pe un șervețel de la restaurant, i-a explicat în detaliu opiniile și temerile sale. Galtung asculta foarte interesat, chiar a luat șervețelul cu el la plecare.

După 45 de ani de la discuția aceea plină de tâlc, în apartamentul lui Mircea Malița, într-o confesiune la care a asistat și soția academicianului, Johan Galtung a reamintit acea întâlnire și i-a mărturisit lui Mircea Malița ceea ce nu-i mai pomenise niciodată până atunci. În vremea conferinței de la București, Galtung era, dacă nu consilier, în relații foarte bune cu președintele Finlandei, Urho Kekkonen, cu care a discutat inclusiv în perspectiva organizării viitoarei Conferințe de la Helsinki. Pentru Urho Kekkonen era tema majoră, dorea conferința, dar spunea că nu o face pentru că nu a primit semnale că Europa vestică ar fi interesată de așa ceva. Spunea că „*m-am lămurit că nu vor, nu îi interesează securitatea comună, nu au motive*”. Galtung i-a povestit atunci președintelui Finlandei ceea ce auzise de la Malița în legătură cu „teoria primei lovituri” și despre faptul că vesticii, la fel ca și esticii, au toate motivele din lume să se teamă pentru securitatea lor³.

După această discuție Galtung-Kekkonen, înarmat inclusiv cu acest argument, președintele finlandez ar fi demarat cu mai mult succes pregătirile pentru conferință. „*Nu ți-am spus asta până acum, dar așa au stat lucrurile. Eu de la tine știam de teoria primei lovituri, așa că trebuie să împart cu tine meritul acesta*” – a conchis Johan Galtung în locuința academicianului.

Cât și cum a contat demonstrația lui Mircea Malița de pe șervețelul de la Casa Oamenilor de Știință în perspectiva organizării Conferinței de la Helsinki din 1975 este greu de estimat. Dar dacă fostul consilier al președintelui Finlandei de la acea vreme a ținut să facă această confesiune, după mai bine de 40 de ani de la consumarea ei, ceva tot trebuie să fi fost.

A doua chestiune legată de viziunea strategică a lui Mircea Malița se referă la Marea Neagră și la mizele și premisele care au întemeiat și Fundația Universitară a Mării Negre.

Știm cu toții astăzi că a existat o bătălie acerbă între două concepții privind Marea Neagră: una că Marea Neagră este a riveranilor, iar a doua că Marea Neagră este mare deschisă. După cum spune academicianul: „*A doua soluție nu avea mari simpatii, nici la ruși, nici la turci, mai ales la turci, care știau că: vorbiți voi, vorbiți, dar cheia e la noi! Noi avem strămtorile! Ca să ajungeți aici, trebuie să se treacă prin Bosfor. Și cum ei au spus că pe acolo nu pot intra cum vor navele militare, la cheia asta, spun ei, ținem și nu vom renunța niciodată... Deci, problema s-a pus înainte de război, în 1936, la Montreaux. Și atunci cele două idei s-au ciocnit. Anglia prezentă, voia mare liberă, Occidentul voia la fel, bineînțeles, mare liberă, în schimb rușii și turcii, cam singuri, eventual cu aliații lor din regiune, erau pe poziția că Marea Neagră este a celor din regiune*”.

Fundația s-a croit în jurul conceptului titulescian al Mării Negre, dar, în preajma anului 2005, viziunea românească și euroatlantică asupra Mării Negre s-a modificat. România a devenit vârful de lance al unei politici care nu mai favoriza ideea Mării Negre ca mare a riveranilor, ci ca spațiu de înaintare a frontierei euroatlantice. Am putea spune că România a trecut de la o viziune tip Titulescu asupra Mării Negre, la una de tip Gheorghe Brătianu, care era mult mai apropiată de formula Mării Negre ca „lac rusesc”. Brătianu lega explicit și strict nivelul de securitate al României cu prezența sovietică sau

rusească la Marea Neagră. Nu este întâmplător faptul că Fundația Universitară a Mării Negre, începând cu 2005, și-a redus prezența publică și, practic, a dispărut din peisaj. Academicianul a spus explicit: „*Ne-am trezit dintr-o dată că nu avem ce să facem – ai cui suntem, Fundația ce mai face? Ce rost mai are Fundația, pentru că era construită, inițial, pe o idee a riveranilor. Vestul devenea din ce în ce mai pofticios la Marea Neagră – nu putea vorbi cu turcii și rușii, obiecțiunea lor era destul de puternică. Iar când a găsit un slujitor fidel al ideii care preferă să fie, în loc de riveran, săgeată a Occidentului în inima răsăriteană, s-a terminat. L-a folosit fără scrupule*”.

O viziune strategică a ieșit din scenă în jurul anului 2005, cel puțin pentru o perioadă. Revine astăzi? Vom vedea. Dar asta este cu totul altă chestiune.

Curajul academic

Academicianul Mircea Malița trebuie invocat, din punctul meu de vedere, nu doar din perspectiva numărului mare de cărți pe care le-a publicat, ci mai ales pentru că, în multe dintre acestea, a avut curajul să se ia în piept cu teze care păreau sacrosante la nivelul spațiului public. Voi selecta aici doar una dintre ele, respectiv una dintre cele mai reziliante teze din domeniul relațiilor internaționale și nu numai – chestiunea Războiului Rece. Avem de-a face aici cu o veritabilă *teorie* a lui Mircea Malița pe această chestiune, ale cărei cadre majore se cuvin explicitate⁴.

Suntem în plin Baudrillard! Căci Războiul Rece, vorba sociologului francez, „nu a avut loc” pentru Mircea Malița! Mai concret, ceea ce s-a petrecut nu a fost tocmai un război, chiar dacă a fost prezent – și mai este! – în acești termeni. Ceea ce ne spune cărturarul Malița este consecința experienței nemijlocite pe care diplomatul Malița a desfășurat-o în acea perioadă. Teoria lui despre Războiul Rece ar putea să fie cel mai bine înțeleasă după o rețetă pe care un clasic al științelor sociale, Vilfredo Pareto, a consacrat-o în faimosul său *Traité de sociologie générale* (1917). Teoria se construiește prin metoda *inductivă*, pornind de la faptele sociale, după care este (re)testată, pe terenul realității, prin metoda *deductivă*. Ceea ce rezultă sunt o serie de legități, fie și slabe, ale disciplinei sociale.

În acest cadru trebuie înțeles și demersul cărturarului-diplomat Mircea Malița. Faptele pe

care și-a construit, *inductiv*, teoria sunt evenimintele la care, direct sau indirect, a luat parte ca diplomat, plecând de la cele care implicau nemijlocit România și ajungând la cele care vizau relația dintre marii competitori ai vremii, SUA și URSS. Pe baza lor și-a construit viziunea care, odată stabilită, se reîntoarce în realitate, *deductiv* de data asta, pentru a se valida și a da seama, concomitent de aceasta. Iar viziunea sa este una care pivotează în jurul ideii deja sugerate: în realitate, Războiul Rece nu a avut loc.⁵

Pe scurt, miza polemică este aceasta. Războiul Rece este (încă) prezentat în lucrările clasice care îi sunt consacrate, inclusiv în manuale de genul celor utilizate de către NATO, prin viziuni care au în centru termenul „conflict”: conflict între cele două superputeri, conflict între cele două blocuri militare aferente și (tot) conflict între actorii din lumea a treia, afiliați uneia sau alteia dintre tabere, inclusiv prin intervenții ale superputerilor acolo (Vietnam, Afganistan).

Mircea Malița spune că nu e tocmai așa! Din tot ce a văzut el în perioada în care a slujit ca diplomat, nu această paradigmă i se pare convingătoare. Nu acesta este cadrul cel bun de înțelegere. Războiul Rece a fost, în realitate, un soi de „pax atomica”, bazată pe așa-numite *proto-agreements*-uri între marii competitori, care au funcționat pe mai multe paliere: confruntarea nucleară și cursa înarmărilor, atitudinea față de învinșii celui de-al Doilea Război Mondial (ambele superputeri și-au asumat dezvoltarea și sprijinul statelor luate în gestiune, dar numai SUA a reușit să livreze), consens în ceea ce privește demantelarea regimurilor coloniale etc. În ceea ce privește războiul propagandistic, acesta era la ordinea zilei și nu făcea parte din zona *proto-înțelegerilor*. Confruntările ideologice sau războaiele mediatice erau la ordinea zilei, dar dincolo de ele existau filtre care mediau disputa. De aici și importanța serviciilor secrete, care erau, în timpul Războiului Rece, veritabile mecanisme de control, echilibru, garantori ai înțelegerilor fundamentale în cazul derapajelor politice. Firește, accidentele nu erau complet excluse: criza rachetelor din Cuba a fost o criză veritabilă, care putea, fie și printr-o eroare, declanșa o conflagrație, dar ceea ce ne spune Mircea Malița este că *episodul Cuba 1962 nu a fost reprezentativ pentru Războiul Rece – a fost excepția, nu regula intervalului denumit așa*.

Constructor de instituții

Mircea Malița este absolvent al Facultății de Filosofie a Universității din București, dar relația lui cu filosofia în sensul tehnic al cuvântului a fost și este relativ precară. Și nu pentru că nu a scris despre anumiți filosofi sau opere consacrate, ci pentru că a utilizat toate acestea în a doua instanță. Ca unelte, ca instrumente pentru altceva. Filosofii și filosofia nu au fost scopuri în sine, ci doar scopuri *pentru* sine. Și asta este emblematic pentru personalitatea și osatura spirituală a Domniei Sale. Mircea Malița este un pragmatic, are un contact tenace cu realitatea, pentru el diferența dintre „a fi” și „a face” nu este fundamentală. Este faustian. Mântuirea, pentru Mircea Malița, precum *Faust*-ul lui Goethe, este o chestiune de *faptă*. *A face*, devine definitoriu, de aici vocația sa pentru instituții, nu pentru sisteme filosofice. Mefistotel nu-i va lua sufletul academicianului Malița, pentru că faptele sale îl vor fi mântuit⁶.

Peste tot unde a fost, Mircea Malița a construit instituții. Și sunt multe și însemnate. Ar fi putut fi și mai multe și mai însemnate, dacă nu ar fi fost, de prea multe ori, sub vremi. Am menționat deja Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale (ADIRI). Activitatea de la Ministerul Educației (februarie '70–octombrie '72), când a introdus limbile străine în sistemul românesc de educație, chestiune pe care o consideră „*cea mai populară măsură pe care am luat-o, importantă pentru nenumărați oameni. Până și astăzi primesc telefoane de la oameni care îmi spun că le-am schimbat viața, pentru că au putut învăța engleza sau germana. Acum sunt stabiliți în străinătate, bunici, bătrâni. Acela a fost momentul*”.

Dar nu este doar atât. Ar mai trebui amintite: Centrul European de Învățământ Superior pe lângă UNESCO, care s-a făcut în România, nu în altă parte, iar esențial a fost că Mircea Malița era prieten cu directorul general al UNESCO de la ONU; a doua inițiativă a fost primul Congres de studiu al viitorului; atunci îi spunea „*science of the future*” și s-a bucurat de o prezență remarcabilă, de mare anvergură la nivel internațional⁷. Ar fi putut să se constituie în bazele unei școli de prognoză, care din păcate nu s-a putut înființa și împlini în România acelor ani.

Urmează, nu în ordine, alte instituții pe care le-a creat sau consolidat în România: Clubul de la Roma, un program de pregătire al diplomaților, un fel de master de specialitate, pe care Malița l-a inițiat, apoi

Fundația Universitară a Mării Negre, revista „*Millennium*”, Comisia de prognoză a Academiei Române și multe altele.

Cultura contează

Pentru Mircea Malița filosofia, cultura, în general, au fost un adjuvant. Dar asta nu înseamnă că nu au contat. Au contat, și încă cum. Cultura nu te face nici diplomat bun, nici ministru bun, nici profesor bun, nici politician bun – dar asta nu înseamnă că e un ingredient de care te poți dispensa nepedepsit. Iar pentru Mircea Malița, în orice ipostază s-a aflat, cultura a contat, dacă nu decisiv, atunci semnificativ. A făcut, de multe ori, diferența.

În prezentarea pe care o face publicația americană „*Diplomatic dossier*” din septembrie 1983, spațiul alocat ambasadorului român Mircea Malița este, practic, mai întins decât cel alocat celorlalte state răsăritene, iar dimensiunea academică nu le-a scăpat. Mircea Malița este caracterizat acolo ca „*scholarly*”: „*Scholarly and candid, Mircea Malitza is the traditional, exemplary diplomat... Nothing that his chief duty is to sustain a dialogue between Romania and other countries, Malitza has been eager to associate himself with American universities and has lectured on campuses throughout the country*” (*Diplomatic Dossier, An Insider's Guide to International Washington*, Premier edition, September 1983).

Mircea Malița a participat la multe reuniuni, unele internaționale – când era în SUA – a colaborat cu instituții prestigioase, un centru de la Washington, Universitatea din Maryland, Universitatea Stanford, Universitatea de Stat din Ohio. În plus, a devenit un participant constant la activitățile de la Council of Foreign Relations în SUA, unde a susținut o conferință. De atunci a intrat în circuit și i s-au deschis uși „*în locuri în care n-aș fi ajuns niciodată, în statele din centru, în statele din sud, la statele vestice, peste tot. Eu cred că am ținut cel puțin zece expuneri, erau plăcute și se terminau într-o atmosferă amicală*”.

Mircea Malița este un cărturar indiscutabil și asta se vede în toate acțiunile pe care le-a întreprins, fie că a fost diplomat în Ministerul de Externe, fie în misiunile din Orientul Mijlociu sau ministru al Educației. Rețeaua sa de relații, contacte de cel mai înalt nivel, invitațiile pe care le-a primit după ce cariera sa diplomatică s-a încheiat, sunt cel mai bun indiciu pentru faptul că a lăsat de fiecare dată o urmă, care nu a fost doar insti-

tuțională sau birocratică. Repet: cultura nu te face un bun diplomat. Dar este greu să ajungi un mare diplomat fără anvergură culturală. Iar Mircea Malița a fost așa.

Cumpătarea

A rămas faimoasă replica lui Ion I.C. Brătianu adresată marelui Nicolae Iorga la întrebarea: „Ce poate învăța un savant de la un inginer?” Brătianu a răspuns: „Măsura, domnule profesor, măsura”.

Mircea Malița este un om cumpătat în judecăți și abordări. Este un diplomat prin formație și educație; un diplomat care, dacă ar fi să-l încadrăm într-o linie de tradiție românească, ar fi cea *legalistă* a lui Take Ionescu și Titulescu, deși, temperamental, ar putea avea loc și pe linia politică, în forță, marcată de prestația lui Ion I.C. Brătianu sau a francezului Georges Clemenceau.

Cumpătarea aceasta i-a marcat de fiecare dată abordarea diplomatică și viziunea în relațiile internaționale. La un moment dat, discutând cu Domnia Sa despre un eveniment de la Fundația Universitară a Mării Negre, în care erau implicați și chinezii, a replicat: „Chinezii?... Îmi plac. Dar știi de ce? Pentru că sunt mari... Și mie îmi plac toți cei care sunt mari”.

Mircea Malița are, în relațiile internaționale, un realism unic. Cea mai bună teoretizare a acestui realism este tocmai „cumințenia pământului”, titlul și subtitlul uneia dintre cărțile cele mai iubite ale academicianului. Dar „cumințenia pământului” nu este numai despre trecut, ci și pentru prezent și viitor. Expresia acestei „cumințenii a pământului” pentru statele mici în secolul XX și XXI o ilustrează Mircea Malița printr-un faimos decalog, în care contabilizează, pe urmele lui Nicolae Titulescu, codul de conduită a statelor mici, un veritabil ghid de strategie și comportament. Iată-l pe scurt⁸:

„1. O țară mică construiește relații bune cu toate marile puteri. Nu are litigii cu ele, nu le provoacă, nu le insultă. Războaiele se termină prin încheierea păcii și marile puteri stau pe scaunele principale. În ultimă instanță ele iau deciziile asupra viitoarelor frontiere, statutului diferitelor țări mici, mărimii și teritoriilor lor.

2. Statele mici nu se lasă implicate în conflictele celor mari. Își asigură acest obiectiv, evitând alianțele în orice conflict. Principiul de bază este «ține-te departe și nu te băga» când este vorba

despre conflicte existente. Trebuie evitat riscul de a te trezi într-un război care nu te privește, în care, odată intrat, accepți cele mai mari riscuri pentru propria supraviețuire.

3. Asigură-te de o stare internă echilibrată și ordonată. Luptele pentru putere ale partidelor politice sunt o primejdie constantă. Ele duc la cel mai mare pericol al războiului intern. Majoritatea războaielor din lume sunt cele interne.

4. Asigură-te de regimuri bazate nu doar pe votul ce poate fi influențat și falsificat, ci pe autoritatea unor oameni, care prin definiție este măsurată de gradul de încredere pe care îl obțin. Autoritatea nu înseamnă dictatură. În cea mai mare măsură, soarta țărilor depinde de oamenii care stau în fruntea lor. Dezastrele provin de la dictatori ce se introduc prin forță și fraudă.

5. Toți dictatorii, fără excepție, sunt bolnavi. Suferă de grade diferite de *hybris*. Nu sunt capabili decât de a se vedea pe ei, cu ego-uri ca niște baloane, ignorând ce se petrece cu populația, orice se mișcă în afara lor și a unui cerc sigur de *sicofanți*.

6. Soluția o oferă exemplele marilor oameni consacrați binelui public, ca Roosevelt în SUA, Churchill în Anglia, De Gaulle în Franța.

7. Statul este prin definiție ocrotitorul și slujbașul menit să servească interesul public sau pe cel colectiv. Statul este cea mai frumoasă și nobilă instituție construită de cetățeni pentru a-i servi și apăra. Un cetățean într-un stat normal se uită la cartea lui de identitate, așa cum un om își mângâie dovada că deține o sumă mare de bani la bancă.

8. Feriți-vă de doctrine înșelătoare! Ele abundă, invadând creierile, transformă oamenii în turme anesteziate, capabile să se arunce singuri și de bunăvoie în prăpastii. Pe scurt: nu consumați droguri, nu vă lăsați prostiți, rămâneți lucizi.

9. Nu puteți convinge pe cei mari să facă războaie, dar feriți-vă de ele ca de ciumă. Un deget de vă prind și sunteți pierduți”.

Patriotismul

Ultima, dar nu cea din urmă lecție a lui Mircea Malița, este cea a *patriotismului*. Academicianului Malița nu îi plac sindrofiile, festivitățile, mai ales cele care îl vizează. Probabil că nici cea de acum, dar le acceptă și le recunoaște, uneori resemnat, importanța și semnificația. Așa cum nu îi place să fie lăudat, să fie în prim-plan, nu îi place să

vorbească patriotic, bombastic, ritos. Nu îi place excesul în nimic, cu atât mai mult când vine vorba despre patrie. Dar asta nu îl face mai puțin patriot. Iar asta se simte, până la urmă, în toată activitatea sa, diplomatică, științifică sau didactică. De la accentul masiv pe istoria românilor, pe care o citește într-o formulă diplomatică, trecând prin *Pagini din trecutul diplomației românești* (1966) sau admirabila *Cumințenia pământului. Strategii de supraviețuire în istoria poporului român*, la care aș adăuga, cu voia dumneavoastră, și *Istoria prin ochii diplomatului*, totul palpita de un patriotism vibrant, dar discret, manifestat deseori mai degrabă negativ: critica situației în care a ajuns România și lipsa ei de orizont și perspectivă. În ultimă instanță, această pledoarie critică, această iritare a academicianului tot în numele patriotismului se face.

Vocația aceasta de constructor de instituții, de om al faptei și de patriot explică mult, dacă nu totul, din travaliul celui pe care îl omagiem aici. Iată cum sună ultimul punct din decalogul pe care l-am prezentat la secțiunea anterioară: „*Munciți până când vă dor palmele sau capul. Nimic nu egalează energia de care puteți da dovadă. Ea e însoțită de tenacitate sau încăpățănare, dar și de convingere că se pot face schimbări în bine. Uneltele voastre devin mai bune în epoca tehnologiei și știți din ce în ce mai multe lucruri când știința transformă misterele în proiecte realizabile*”⁹.

Dar munca și angajamentul nu sunt în gol. Au, de fiecare dată, chiar dacă nerostit, un țel și o miză. Mircea Malița nu este un Ulise fără Penelopa, iar despre asta aflăm în una dintre foarte rarele sale mărturisiri de credință în acest sens. Textul, dincolo de valoarea hermeneutică a unei vieți și a unei opere, are și o tâlcuire testamentară: „*Rădăcinile mele, copilăria sunt toate aici. Am trăit și am lucrat pentru România. Numai pentru România! Niciun alt subiect nu am avut ca diplomat sau ca ministru. Nu m-am gândit decât la țară, la popor. Nu e vorba de nicio formulă patriotică, niciun fel de exclamație, niciun fel de imn. Este o chestiune acolo, ascunsă în*

încrețiturile minții. Pe undeva, este o celulă care spune că ești român”.

Note

¹ Acest text se bazează, cu precădere, pe numeroasele dialoguri pe care le-am avut cu domnul Mircea Malița de-a lungul anilor, o parte dintre acestea fiind concretizate în Mircea Malița și Dan Dungaci, *Istoria prin ochii diplomatului*, Editura RAO, București, 2014.

² A se vedea Mircea Malița, *Litera „C” – Cooperarea. Cuvântul, scopul și cadoul oferit de Colocviul de la București care a făcut posibilă Conferința de la Helsinki*, dosar întocmit de Teodor Onea, București, Editura ISPRI, 2017.

³ Așa-numita „teorie a primei lovituri” se referă la o plauzibilă înțelegere între cele două mari puteri care stipula faptul că orice posibil conflict nuclear, chiar și în cazul excepțional când nu va putea fi evitat, să nu vizeze direct cele două mari superputeri. Altminteri spus, dacă una dintre ele ar fi declanșat atacul nuclear, prima lovitură ar fi trebuit orientată nu spre teritoriul superputerii inamice, ci spre teritoriile aliaților acesteia! Riposta care ar fi urmat din partea celeilalte supraputeri ar fi vizat, la rândul ei, tot un teritoriu aliat al inamicului. După acest set de lovituri, cele două superputeri se vor fi așezat la masa negocierilor, negrevate de o lovitură nucleară care să le afecteze nemijlocit. Miza „teoriei primei lovituri” era așadar să evite un război nuclear mondial și să mențină posibilitatea revenirii la echilibru a sistemului, inclusiv în cazul – excepțional – al unor prime lovituri nucleare.

⁴ M. Malița, *Cold War Diplomacy. A Romanian Diplomat's Memoirs*, Small Players/Big Gambits Amazon, New York, 2014.

⁵ Redată succint, această viziune este prezentată și în Mircea Malița, *Cold War Diplomacy. A Romanian Diplomat's Memoirs*, Translation by Adrian George Sahlean, Create Space Independent Publishing Platform, 2014, p. 239–260.

⁶ „Căci urma zilei mele pamântene,/ Nici în eoni nu poate să dispară,/ Și presimțind o fericire, ce înaltă se-nfiripa,/ Eu gust acum suprema clipă” (Goethe).

⁷ Iată comentariul academicianului: „Și acum îmi aduc aminte de domnul Mugur Isărescu. Era tânăr, abia intrat în activitatea de cercetare și venise ca să asiste la conferința celui mai mare seminar de Future Science a prospectologului american Kahn, autorul faimoasei cărți «Anul 2000». Legat de acest eveniment, și acum Isărescu își amintește, când cineva l-a întrebat pe Kahn: Domnule, dumneata cum alegi între mai multe variante? Iar Kahn zice: O aleg pe cea mai puțin probabilă! Și care este foarte puțin probabilă acum? Iar Kahn a răspuns: China. Și acum își aduce aminte Isărescu de acel răspuns. Aberant atunci, actual astăzi”.

⁸ A se vedea în Mircea Malița, *Mare și mic*, Editura ISPRI, București, 2016.

⁹ *Ibidem*.

Omagiu academicianului Mircea Malița*

Liviu Bota**

Omagiem o personalitate a diplomației române, academicianul Mircea Malița. Ca diplomat, Mircea Malița și-a consacrat talentul și energia servirii poporului din care face parte.

El s-a afirmat ca diplomat în perioada pe care el însuși o numește „deceniul deschiderii”, anii 1962–1973. Grație unei diplomații abile, România reușea să fructifice într-un context internațional dominat de tensiunile dintre URSS, SUA și China și să obțină o relativă independență politică în cadrul blocului comunist, fără însă a-l părăsi și fără a provoca iritarea ideologică a Moscovei. Era vorba de afirmarea unor principii care corespundeau aspirațiilor românilor – de apărare a independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale și neamestecul în treburile interne ale altor state. Ministerului de Externe i se acorda un rol important în realizarea acestei orientări a politicii externe.

Terenul de precădere pentru afirmarea acestor principii a fost cel al diplomației multilaterale, ONU și organizațiile interguvernamentale. Țara noastră participa la marile dezbateri pe probleme centrale ale vieții internaționale, cum ar fi dezarmarea, pacea și securitatea internațională, buna vecinătate dintre state, dezvoltarea. Ea avea inițiative, iar vocea sa era auzită și ascultată. România ducea o politică globală, pentru că din punctul ei de vedere orice violare a principiilor, care trebuiau să guverneze raporturile dintre state, aducea atingere intereselor statului român și trebuia acționat în consecință. Mircea Malița s-a aflat pe prima linie a acțiunii României. Memoriile sale publicate în ultimii ani, ca și scrierile altor contemporani, stau mărturie.

„Deceniul deschiderii” reprezenta apogeul diplomației române din perioada postbelică. Performanța excepțională a diplomației române este evidentă și incontestabilă. O politică externă de asemenea amploare reclama existența unui corp diplomatic la nivelul ambiției obiectivelor sale. În această sferă, deficitul era evident. Așa se face că Mircea Malița, la cererea ministrului de Externe Corneliu Mănescu, a organizat un Curs postuniversitar de relații internaționale cu durata de doi ani, la Universitatea din București. Cursul acesta avea menirea de a spori nivelul de expertiză al diplomaților români și în același timp de a lărgi aria de selecție a viitorilor diplomați, ca și modernizarea și renaționalizarea diplomației române. Mircea Malița a fost sufletul și inima acestui program.

Performanța excepțională a diplomației românești din perioada respectivă este incontestabilă. Problema însă apare atunci când parcursul diplomatic al României de după 1989 se raportează nemijlocit la reperul reprezentat de „deceniul deschiderii”, de cele mai multe ori prin ignorarea contextului vremii. Atâta vreme cât rezultatele diplomației românești contemporane sunt cernute printr-o sită specifică Războiului Rece, efectul va fi unul pervers asupra unor instituții importante, oameni valoroși și performanțe diplomatice notabile – se va proiecta o imagine contorsionată și nedreaptă. Neajunsul major al unei dezbateri decontextualizate și nefericite este că evenimente recente, de o importanță deosebită pentru România, precum intrarea în NATO și în Uniunea Europeană, nu mai sunt apreciate la adevărata lor valoare.

---

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată academicianului Mircea Malița, cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani (20 februarie 2017, Aula Academiei Române)

** Ambassador

Diplomații profesioniști ai „deceniului deschiderii”, în majoritatea lor, și-au servit cu devotament în primul rând țara. Am colegi diplomați care sunt nostalgici, care ar dori ca România să fie ca odinioară. Acestora le spun că nu este posibil, contextul internațional este diferit și trebuie să ne orientăm spre proiecte, obiective și politici, care să corespundă condițiilor de azi și de mâine.

Nu mitizăm și nici nu demitizăm „deceniul deschiderii”. Din păcate, această deschidere nu a schimbat mare lucru în viața de zi cu zi a românului. Ea nu a fost însoțită de schimbări echivalente pe planul politicii interne. A avut însă sprijinul tuturor românilor, cărora le-a dat un sentiment de mândrie și speranță.

Mircea Malița a fost la ONU una dintre prezențele care nu treceau neobservate. Avea și talentul de a stabili și dezvolta relații personale. La conferințele internaționale era în contact și se întreținea cu toți cei care contau în desfășurarea lucrărilor, era consultat și ascultat.

Discursurile și intervențiile sale sunt modele de studiat. Vorbind în cercul mai restrâns al colaboratorilor apropiați, Mircea Malița ne dădea ca exemplu de urmat discursurile delegațiilor nordice, scurte și la obiect. Dar discursurile pronunțate sau scrise de Mircea Malița erau altfel, erau opere literare.

Orator talentat, Mircea Malița era prezent în dezbaterile academice din multe țări pe teme de politică externă a României și nu numai. Una dintre aceste ocazii mi-a lăsat amintiri de neuitat.

Aflat la New York, sărbătoritul nostru de astăzi a primit o invitație din partea lui Lincoln Bloomfield, cunoscutul profesor de la Massachusetts Institute of Technology (MIT), pentru a fi principalul vorbitor la un dineu cu participarea marilor nume ale cercetării și analizei în domeniul relațiilor internaționale de la MIT și Harvard. L-am însoțit pe Mircea Malița la Boston, am fost invitat și eu să particip la dineu. La sfârșitul dineului i s-a dat cuvântul. Mircea Malița a vorbit cu vervă despre acțiunile României pe plan internațional, despre fundamentul teoretic al acestor acțiuni, practic o doctrină. Era strălucit. M-am simțit mândru că sunt român, că fac parte din același corp diplomatic cu oratorul.

Mircea Malița are un rol important în conștientizarea apartenenței noastre la o tradiție diplomatică: una mai apropiată, despre care citim în cartea *Zid de pace, turnuri de frăție* și alta mai îndepărtată, despre care citim, între altele, în *Cumințenia pământului*.

Eu am un mare respect pentru înaintașii noștri. Mă deranjează de aceea când constat că peste perioada de dinainte de decembrie 1989 s-a așternut un strat de ceață. Este adevărat că în România se instaurase o dictatură, că regimul comunist sărăcea și oprima poporul, căruia nu-i respecta nici drepturile fundamentale. Dar a fost și „deceniul deschiderii”. Nu vrem să ne recunoaștem valorile și să le punem în lumină? Trebuie să facem ceea ce au făcut regimurile totalitare și dictaturile dinainte de 1989? Vreau numai să reamintesc în acest context că marele nostru diplomat Nicolae Titulescu a fost exilat, că nu i s-a permis să se întoarcă în țară, iar la moartea lui, regimul Antonescu nu a permis unei delegații a Partidului Național Țărănesc să plece și să participe la funeralii în Franța. Nu mai vorbesc de regimul comunist, care a distorsionat istoria noastră. Atașatul de astăzi trebuie să știe că scaunul lui din birou a fost ocupat în trecut de români care și-au iubit țara, unii dintre ei nume ilustre ale diplomației și culturii române.

Cu cinci ani în urmă, am pregătit o scrisoare pe care intenționez să o înaintez ministrului de Externe de atunci. Nu am făcut-o. Propuneam ca în curtea din fața clădirii Ministerului de Externe să se așeze un bust al lui Ion Gheorghe Maurer, ca una dintre sălile de protocol ale Ministerului să poarte numele lui Corneliu Mănescu, iar Institutul Diplomatic Român să poarte numele lui Mircea Malița. Acum când, dacă înțeleg eu bine, Ministerul de Externe se va muta într-un alt sediu, asemenea idei nu mai sunt valabile.

Domnule ministru Mircea Malița, pentru mine ați fost și rămâneți un model de urmat. Doresc să vă felicit cu ocazia aniversării dumneavoastră și vă rog să acceptați expresia gratitudinii mele pentru ce ați făcut pentru diplomația română și pentru fiecare dintre noi. La mulți ani!

Academicianul Aureliu Emil Săndulescu la a 85-a aniversare*

Acad. Ionel-Valentin Vlad
Președintele Academiei Române

Academicianul Aureliu Emil Săndulescu s-a născut la data de 11 februarie 1932, în București, într-o familie de distinși intelectuali.

A obținut diploma în Fizică la Facultatea de Matematică și Fizică a Universității din București (1951–1955). Aureliu Săndulescu a fost admis în Institutul de Fizică al Academiei Române, din Măgurele. În 1956, institutul și-a schimbat numele și direcțiile de cercetare, devenind Institutul de Fizică Atomică (IFA), iar tânărul cercetător Săndulescu și-a început o frumoasă carieră de teoretician, în Laboratorul de Fizică Teoretică, considerat un laborator de elite, condus atunci de Academicianul Șerban Țițeica.

Cariera științifică a domnului Aureliu Săndulescu a început cu recunoașterea internațională a *teoriei microscopice a dezintegrării alpha*, care a fost premiată și de Academia Română.

În anul 1967 a fost invitat pentru un stagiul de cercetare la Universitatea din Mainz, Germania. Aici a primit și titlul universitar *honourable Habilitation* care este primul pas într-o carieră universitară în Germania și care i-a permis să devină *privatdozent*. Au urmat apoi colaborările deosebit de fructuoase cu importanți cercetători și profesori germani: Walter Greiner și Werner Scheid. În timpul vizitei la Greiner, la Universitatea din Frankfurt, a dezvoltat o nouă *teorie a fragmentării pentru producerea nucleelor supragrele*. Rezultatele sale au dirijat *producerea în laborator a unor astfel de nuclee*. În anul 1977 a dezvoltat *teoria dezintegrărilor exotice a nucleelor mai grele decât plumbul*. Predicțiile acestei teorii privind noile tipuri de radioactivitate au fost confirmate strălucit în 1983.

Acad. Aureliu Emil Săndulescu

În perioada următoare, 1983–1986, a fost vice-director la Institutul Unificat de Cercetări Nucleare din Dubna (Rusia), unde a condus *cercetări experimentale care au avut ca rezultat descoperirea unei noi dezintegrări exotice în care se emit nuclee de Neon 24*. Pentru această descoperire, a primit Premiul Institutului din Dubna pentru anul 1987.

Descoperirea sa privind „*a new type of decay of heavy nuclei intermediate between alpha decay and spontaneous fission*” (făcută împreună cu W. Greiner și D.N. Poenaru, în „Soviet journal of nuclear physics”, 1980, 175 citări) este menționată în *The New Encyclopaedia Britannica*, 15th ed., vol. 14, p. 371 (*Encyclopaedia Britannica*, Inc.),

---

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată Academicianului Aureliu Emil Săndulescu cu ocazia împlinirii vârstei de 85 de ani (10 februarie 2017, Aula Academiei Române)

1998, ca o a patra formă de radioactivitate (alături de „decay”-urile alfa, beta și gamma). Ea a fost introdusă și în Schema de clasificare în Fizică și Astronomie, PACS: 23.70.+j Heavy-particle decay.

În august 1999, la a 125-a aniversare a Institute of Physics, UK, la Bath, am găsit-o în documentele conferinței ca una dintre cele mai mari descoperiri în Fizică ale acelor ani. Pentru această descoperire, a fost propus pentru Premiul Nobel în Fizică.

A urmat o colaborare pe un interval de zece ani cu Hamilton și Ramayya (Nashville, SUA), W. Greiner (Frankfurt, Germania) și Ter Akopian (Dubna, Rusia) pentru studiul dezintegrării fără neutroni a Californiului 252.

Tot în timpul cât a ocupat poziția de vicedirector la Dubna, a dezvoltat, împreună cu Horia Scutaru-Ungureanu, Aurel Isar, Eliade Ștefănescu (București) și cu Werner Scheid (Giessen), *teoria sistemelor cuantice deschise aplicată la reacții nucleare*. Această dezvoltare a teoriei sistemelor cuantice deschise a produs două lucrări cu peste o sută de citări, inclusiv în monografiile și în teze de doctorat.

Academicianul Săndulescu are (*Scholar Google*) nouă-zece lucrări științifice cu peste o sută de citări, o lucrare (cu trei autori) cu 324 de citări și o altă lucrare (cu un coautor, H. Scutaru, în *Ann of Physics*, 1987) cu 231 citări.

Reputatul nostru sărbătorit are 4423 de citări ($h=34$ și $i10=104$). A susținut lecții la peste 80 de universități și centre de cercetare din întreaga lume.

Pentru toate aceste realizări științifice, domnul academician Aureliu Emil Săndulescu a fost ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1991 și membru titular în anul 1992. Imediat a fost invitat la Universitatea din Helsinki și la Institutul Niels Bohr din Copenhaga.

A fost ales Vicepreședinte al Academiei Române, între anii 1994–1998.

– Analiza activității institutelor Academiei Române, Regulamentul de funcționare și principiile de alocare a granturilor Academiei Române ș.a.

– Colaborarea și continuitatea unei funcții importante în Academia Română.

– Deputat în Parlamentul României, 1996–2000,

– Editor-șef „Romanian Journal of Physics”,
Președinte SRF,

– Președinte al C.S.-IFA;

– Organizatorul a cinci Școli Internaționale de Fizică Nucleară, la Predeal.

A fost decorat cu Ordinul Național Serviciu Credincios în grad de Ofițer.

La mulți ani, Domnule Academician Aureliu Săndulescu, drag coleg și prieten!

Clădirea de la Măgurele care va găzdui cel mai mare laser

Aniversaria

Academician Aureliu Emil Săndulescu – 85*

Acad. Nicolae-Victor Zamfir

Sunt deosebit de onorat să mă adresez dumneavoastră cu ocazia aniversării academicianului Aureliu Emil Săndulescu, eminent om de știință, coleg și prieten valoros, ale cărui lucrări în domeniul fizicii teoretice și fizicii nucleare au fost încununare de rezultate remarcabile, în țară și străinătate. În acest moment emoționant pentru noi toți, ne bucurăm să evidențiem câteva repere din biografia de excepție a colegului și mentorului nostru:

Aureliu Emil Săndulescu s-a născut la data de 11 februarie 1932 în București, unde a absolvit Liceul „Mihai Eminescu”, în 1951. Conform propriei mărturisiri, pasiunea pentru fizică s-a declanșat încă din acei ani. Citez dintr-un interviu acordat de profesorul Săndulescu: „*M-am îndrăgostit prima oară de fizică în liceu. După al Doilea Război Mondial erau povești cu fizicieni renumiți, era o aureolă în jurul fizicienilor care au creat marile descoperiri, pentru că fizica înseamnă o concepție completă despre lumea care ne înconjoară*”.

După liceu a urmat Facultatea de Fizică din cadrul Universității București (1955), tot aici a devenit *doctor* în fizică, în anul 1962, cu teza *Teoria microscopică a dezintegrării alfa*, coordonată de academicianul Șerban Țițeica, pentru care colegul nostru a primit Premiul Academiei Române, în 1966. Este, de asemenea, *docent (Venia Legendi)* la Universitatea din Mainz din 1968 și *docent* la Universitatea București din 1974.

Despre activitatea profesională a profesorului Săndulescu îmi face o deosebită plăcere să afirm că este legată intrinsec de platforma de la Măgurele,

polul fizicii din România: între anii 1955–1960 a activat ca fizician în cadrul Secției de fizică teoretică a Institutului de Fizică Atomică (devenit ulterior Institutul de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”), urcând apoi treptele afirmării în domeniul cercetării până la cel mai înalt grad. A fost șeful Secției de fizică teoretică în perioada 1970–1974.

Parcursul profesional debutat la Institutul de Fizică Atomică/Institutul de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” a creat premise pentru colaborări consistente cu cercetători din centre de referință în cercetarea științifică din întreaga lume, în contextul în care sub tutela unor somități, precum Horia Hulubei sau Șerban Țițeica – savanți care au impus cele mai înalte standarde internaționale în activitatea institutului nostru – foarte mulți tineri au avut posibilitatea să aibă contribuții în reviste internaționale de specialitate și să colaboreze cu cercetători din întreaga lume.

De-a lungul unei cariere profesionale de mare succes, activitatea în străinătate a profesorului Săndulescu – începută la doar 32 de ani – a fost cu adevărat impresionantă, aceasta desfășurându-se atât în vestul, cât și în estul Europei, spre beneficiul deplin al fizicii românești: profesor-invitat la Universitatea din Helsinki, Finlanda, între 1955–1960; în anul 1967 a fost invitat pentru un stagiu de cercetare la Universitatea din Mainz, Germania. Au urmat apoi colaborări deosebit de fructuoase cu importanți cercetători și profesori la Universitatea din Frankfurt, unde a dezvoltat o nouă teorie a

---

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată academicianului Aureliu Emil Săndulescu cu ocazia împlinirii vârstei de 85 de ani (10 februarie 2017, Aula Academiei Române)

fragmentării pentru producerea nucleelor supra-grele. Rezultatele sale au condus efectiv la producerea în laborator a unor astfel de nuclee.

În perioada 1968–1969 a fost cercetător-invitat la prestigiosul Institut Niels Bohr din Copenhaga, Danemarca. A dezvoltat, în anul 1977, teoria dezintegrărilor exotice a nucleelor mai grele decât plumbul și a făcut predicția, confirmată în mod strălucit, în 1983, a noilor moduri de radioactivitate. După cum povestește însuși profesorul Săndulescu, la sfârșitul anilor '70, ajunsese la concluzia că trebuie să existe un nou tip de radioactivitate, cu emisie de nuclee ușoare, de carbon, de oxigen, de neon, de magneziu și de siliciu.

În 1980, fiind unul dintre directorii adjuncți ai Laboratorului de reacții nucleare la IUCN Dubna, profesorul Săndulescu a reușit să publice, în limbile rusă și română, ampla lucrare cu titlul *Un nou tip de dezintegrare a nucleelor grele intermediară între fisiune și dezintegrarea alfa*, scrisă împreună cu profesorul Dorin Poenaru și regretatul profesor Walter Greiner. Nimeni nu a dat importanță acestui articol până când, în 1984, H.J. Rose și J.A. Jones de la Universitatea din Oxford au raportat în revista „Nature” rezultate experimentale privind radioactivitatea ^{14}C a ^{223}Ra . În șase luni reușiseră să observe 11 evenimente. În același an, cercetători de la Institut de Physique Nucléaire d'Orsay au confirmat experimentul, folosind un spectrometru magnetic solenoidal, cu ajutorul căruia cele 11 evenimente au fost obținute în doar cinci ore. Cercetătorii francezi și-au publicat rezultatele în „Physical Review Letters”, ceea ce a permis celor trei savanți – doi români și un german – să publice un comentariu în aceeași revistă, în care menționau că au prioritate clară față de experimentatorii britanici. Începând de atunci, acest material a devenit cel mai citat articol al domeniului, atribuindu-se și un număr PACS (Physics and Astronomy Classification Scheme). Începând cu anul 1985 mai mulți teoreticieni din întreaga lume au preluat ideea introdusă de Săndulescu, Poenaru și Greiner, că aceste procese de dezintegrare prin emisie spontană de ioni grei pot fi considerate fenomene de fisiune.

Este de menționat, de asemenea, că în perioada 1983–1986, în care a fost vicedirector la Institutul Unificat de Cercetări Nucleare din Dubna (Rusia), a

condus cercetări experimentale care au avut rezultat în descoperirea unei noi dezintegrări exotice în care se emit nuclee de ^{24}Ne . Pentru această descoperire a fost recompensat cu premiul Institutului din Dubna pe anul 1987. Tot în această perioadă a dezvoltat, împreună cu Horia Scutaru-Ungureanu, Aurel Isar, Eliade Ștefănescu (București) și cu Werner Scheid (Giessen), teoria sistemelor cuantice deschise, aplicată la reacții nucleare dampate. Această dezvoltare a teoriei sistemelor cuantice deschise a produs lucrări foarte citate, inclusiv în monografiile și în teze de doctorat, chiar din alte domenii ale fizicii.

A urmat o colaborare pe o perioadă de zece ani cu fizicieni renumiți, precum Joseph H. Hamilton și A.V. Ramayya (Nashville, SUA), Walter Greiner (Frankfurt, Germania) și Ter Akopian (Dubna, Rusia), care avea drept scop studierea dezintegrării fără neutroni a ^{252}Cf . Activitatea științifică a profesorului Săndulescu, pe care o celebrăm de asemenea astăzi, poate fi grupată pe următoarele teme:

1. Teoria microscopică a dezintegrării alfa
2. Predicția de noi radioactivități
3. Descoperirea experimentală a radioactivității cu emisii de ^{24}Ne .
5. Descoperirea experimentală a fisiunii termale alfa la rece a ^{252}Cf .

Au mai fost, însă, și alte contribuții și diverse lucrări ce conțin rezultate științifice, privind direcții de cercetare în fizica teoretică:

- dinamizarea modelului static al nucleului atomic;
- influența efectelor uniparticule asupra reacțiilor nucleare;
- generalizarea modelului Nilson pentru stări neaxiale;
- reacții de transfer de clusteri în ciocniri de ioni grei etc.

În egală măsură, afilierea la diverse organisme interne și internaționale confirmă caracterul excepțional al vieții și activității profesorului Săndulescu:

- membru corespondent și apoi membru titular al Academiei Române (din 1992);
- președinte al Societății Române de Fizică (1992);

- vicepreședinte al Academiei Române (1994–1998);

- președinte al Consiliului Științific al Institutului de Fizică Atomică (1993–1998);

- membru în Parlamentul României (1998–2000);

Profesorul Aureliu Emil Săndulescu este:

- *doctor honoris causa* al Institutului Unificat de Cercetări Nucleare de la Dubna (Rusia, 2003);

- membru în comitetul de redacție al revistelor naționale de fizică: „Studii și cercetări de fizică” și „Revue roumaine de physique”;

- *editor-in-chief* la „Romanian Journal of Physics”;

- membru al Societății Europene de Fizică, din anul 1970.

Academicianul Aureliu Săndulescu este autor a mai mult de 350 de articole științifice, publicate în cele mai prestigioase reviste naționale și internaționale, cu mai mult de 3000 de referințe bibliografice, inclusiv prezentarea în *Encyclopaedia*

Britannica a descoperirii unui nou tip de dezintegrare nucleară, considerat un important eveniment științific la nivel mondial.

Menționarea academicianului Aureliu Emil Săndulescu în *Encyclopaedia Britannica* este o dovadă în plus a recunoașterii sale ca unul dintre fondatorii prestigioasei școli românești de fizică nucleară. El a contribuit la formarea științifică a unei întregi generații de oameni de știință din domeniul fizicii nucleare din România. Prin capacitățile sale științifice deosebite, corelate cu intuiție, entuziasm și dorința permanentă de a contribui la dezvoltarea domeniului său de activitate, profesorul Săndulescu a atras nu doar respectul colaboratorilor săi, dar și prietenia și admirația acestora.

Prin prezența noastră astăzi, aici, ne exprimăm prețuirea pentru exemplara activitate științifică și didactică a unui remarcabil profesor, pentru devotamentul și statornicia cu care a servit fizica românească, contribuind la dezvoltarea și afirmarea acesteia în întreaga lume.

Clădirea laserului de la Măgurele

Academicianul Aureliu Emil Săndulescu sau despre creativitate în cercetarea de fizică nucleară*

Cornel Hațegan

Membru corespondent al Academiei Române

Creativitatea este unul dintre elementele care definesc un membru al Academiei, iar acest element este ilustrat exemplar în opera academicianului Aureliu Emil Săndulescu.

În fizica experimentală creativitatea înseamnă o descoperire, un nou fenomen sau un nou efect.

Săndulescu și un grup de cercetători de la Dubna au descoperit experimental un nou mod de dezintegrare radioactivă, emisia de nuclee de Ne^{22} . Domnia Sa a fost omul de idee, de concepție. [Creativitatea este o caracteristică individuală, nu una de grup (cu excepția folclorului)].

Metoda a fost una simplă, cunoscută; de unde se vede că într-o descoperire nu este relevantă complexitatea experimentului, ci mai degrabă ideea și rezultatul final. Ulterior, au apărut cercetători cu metode sofisticate care au obținut același rezultat; probabil un studiu experimental mai complet. O lucrare în aproximația două doar confirmă rezultatul; descoperirea fenomenului aparține lui Aurel Săndulescu și grupului de la Dubna.

Creativitate mai înseamnă deslușirea, înțelegerea profundă a fenomenelor fizice. Dacă este vorba de metoda teoretică, aceasta poate lua forma unei teorii sau a unei soluții pentru o problemă importantă, cum ar fi una clasică sau o idee care conduce la descoperirea unui nou fenomen.

Academicienii Săndulescu și Scutaru au dezvoltat o teorie a sistemelor cuantice deschise, sisteme disipative, deschizând o nouă direcție de cercetare.

Studii de sisteme cuantice deschise au fost preluate apoi de colaboratori din Institutul de Fizică Atomică (IFA), dar nu numai. Cred că Aurel Isar și Eliade Ștefănescu vor arăta, aici sau în altă parte, progresul în domeniu, rezultate de excepție.

[Câteva cuvinte despre Horia Scutaru-Ungureanu: o minte profundă și cu capacitatea de a intui evenimentele ce vor veni. A fost foarte devotat Academiei și Institutului de Fizică Atomică. A devenit președinte al Secției de științe fizice, în timp ce academicianul Săndulescu era vicepreședinte al Academiei, conducând Secția de științe fizice vreme de 16 ani].

Și acum o idee care ilustrează definiția fizicii, filosofia naturii; o idee care apoi a fost confirmată de natură: dezintegrarea exotică.

Tot în metoda teoretică se încadrează predicția unui nou mod de dezintegrare radioactivă, dezintegrarea exotică.

Au publicat un articol în revista Dubnei, „Fizika Elementarnykh Chastitsy i Atomnogo Yadra”, autori Săndulescu, Poenaru și Greiner. Titlul articolului, *Un nou mod de dezintegrare radioactivă*, constituie esența acestuia, pentru că prezice existența unui nou fenomen. Nu mult timp după aceea, fenomenul a fost pus în evidență experimental de către cercetătorii britanici, emisia de nuclee de C^{14} , dar trecând sub tăcere originea ideii.

Din fericire, *Enciclopedia Britannica* a corectat omisiunea, punând la locul cuvenit această idee de excepție. Cred că accesul la idee s-a realizat nu prin raționamente sofisticate, ci mai degrabă prin intuiție. Există diferite moduri de rupere a unui nucleu. Unul este radioactivitatea, în definiția sa clasică, ceea ce înseamnă emisia unei particule ușoare (α , *proton*), nucleul rezidual având o masă mult mai mare; o rupere asimetrică. Un altul este fisiunea în care ruperea este aproximativ simetrică. Cele două fenomene au fost înțelese de către academicianul Săndulescu ca fiind unul singur.

---

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată academicianului Aureliu Emil Săndulescu cu ocazia împlinirii vârstei de 85 de ani (10 februarie 2017, Aula Academiei Române)

Dacă este așa, atunci în afara acestor ruperi extreme ar trebui să existe și ruperi ale unor custeri slab legați, nuclee de masă intermediară, nuclee ușoare-medii: un nou mod de dezintegrare radioactivă.

Domnul academician Săndulescu s-a ocupat nu numai de dezintegrare, de ruperea nucleului, ci și de formarea unor noi nuclee prin fuziune, contopirea a două nuclee într-unul singur. Domnia Sa a conceput moduri de fuziune, care acum sunt preluate în experimentele de producere a elementelor supragrele, neexistente în natură.

Trebuie menționat faptul că la începuturi Domnia Sa a abordat studiul dezintegrării α în termenii unor modele microscopice: preformarea particulei α în nucleu, urmată de trecerea acesteia prin bariera de potențial a nucleului. Studiile Domniei Sale au fost apreciate în importante laboratoare din lume, conducând în anii '60 la colaborări cu Institutul „Niels Bohr” și universități din Finlanda și Germania. Cred că ar trebui menționat că în aceste studii a fost antrenat și Ovidiu Dumitrescu, care nu mai este printre noi.

De obicei, când se vorbește despre realizări științifice trebuie să fii foarte reținut, fiindcă în ciuda unor acumulări masive de date sau de informații, progresul pe planul ideilor, descoperirea de fenomene sau efecte se înregistrează foarte rar. Însă, în cazul de față, aceste idei rezultate au intrat deja în Patrimoniul Științei.

Câteva remarci despre interacția personală cu fizicianul Aureliu Săndulescu; doar două momente, care ilustrează felul de a fi al Domniei Sale.

Eram doar de câteva luni în IFA, când grupul de cercetare, în care am fost acceptat, m-a însărcinat să prezint o lucrare. După ce trecea prin seminarul

laboratorului, lucrarea trebuia prezentată în Seminarul IFA, care avea loc în sala de festivități; o copleșitoare atmosferă. Desigur, auzisem de Aureliu Săndulescu, dar nu făceam corespondența cu persoana. Am observat în primul sau al doilea rând un cercetător tânăr, foarte activ, care m-a atacat chiar de la început.

Într-adevăr, lucrarea era speculativă; din fericire, speculația s-a confirmat ulterior. Atunci însă nu era bine fundamentată. Probabil că am părut cam neajutorat, încât voci din sală au venit în sprijinul meu. S-a războit cu toți, dar, în final, a fost de acord ca lucrarea să primească aviz pentru a fi trimisă spre publicare. Acel războinic era Aureliu Săndulescu. Acest stil de interacție îl cultiva și cu colaboratorii foarte apropiați; mai toți spuneau că este foarte provocator. Am înțeles ulterior rolul disputei științifice în decantarea valorii. Dar, Domnia Sa a fost și inimă mare. Câțiva ani mai târziu, deși eu nu i-am fost colaborator, m-a condus pas cu pas spre Germania și Fundația „Humboldt”, o instituție excelentă. Nu am fost singurul cercetător începător care s-a bucurat de sprijinul Domniei Sale. Este și această preocupare una dintre contribuțiile Domniei Sale la ridicarea nivelului științific din IFA și la impunerea institutului în lumea științifică. Alții nu au făcut-o.

Realizările științifice ale domnului profesor Săndulescu sunt cea mai mare laudă! Mai este una, cea a lui Horia Scutaru-Ungureanu; vorbind despre creativitate în activitatea științifică a lui Aureliu Săndulescu spunea „un fenomen al naturii”.

Îi urăm să aibă și în viitor realizări pe măsura personalității Domniei Sale: longevitate pe toate planurile existenței.

Academician Maya Simionescu – ctitor de școală științifică performantă*

Acad. Victor Voicu

Secretarul general al Academiei Române

Este un mare privilegiu și o reală satisfacție să fiu părtaș nemijlocit la sărbătorirea distinsei noastre colege, academician Maya Simionescu, cu ocazia trecerii a încă unui an din prestigioasa sa activitate.

Se încheie o etapă dintr-un proces care continuă cu performanțe remarcabile, profesionale, științifice, organizatorice, de solidaritate și căldură umană.

Maya Simionescu face deja parte din galeria celor care au întemeiat în țara noastră o instituție de anvergură europeană și mondială, o școală, un climat uman de cooperare performantă.

Evident că Maya Simionescu, alături de remarcabilul și regretatul nostru coleg academicianul Nicolae Simionescu, face parte din lanțul marilor valori ale românilor, ale celor care s-au dedicat propășirii școlii medicale și biologiei celulare românești.

Desăvârșirea pregătirii, experienței profesionale a doamnei Maya Simionescu, în climatul cu totul remarcabil al Școlii de biologie celulară a marelui român George Emil Palade, i-a permis să-și identifice menirea de fondator.

Materializarea acestui proiect – un institut și o școală națională de biologie și patologie celulară la București – a fost cristalizată împreună cu profesorul George Emil Palade.

Acest grup de remarcabilă valoare profesională, morală și patriotică, respectiv Nicolae Simionescu și Maya Simionescu, potențat de generozitatea și forța morală ale unui mare român George Emil Palade, a dat dovada performanței lor și a viabilității proiectului lor.

Maya Simionescu acum, la un mic multiplu de 40 de ani de viață, poate privi cu satisfacție

Acad. Victor Voicu

parcursul vieții sale personale și profesionale, înconjurată de respect unanim, de dragostea colaboratorilor și colegilor săi.

Omagiul meu ar fi, probabil, prea sumar dacă nu am evoca o esențială latură a triadei ce definește o personalitate consacrată în lumea noastră academică, respectiv opera științifică a doamnei academician Maya Simionescu.

Timp de circa 25 de ani a lucrat în calitate de cercetător sau *visiting professor* la instituții de mare prestigiu din Statele Unite ale Americii, dintre care Rockefeller University, Yale University, Mc. Gill University, Columbia University ș.a.

Între anii 1970 și 1979 a lucrat sub coordonarea directă a profesorului George Emil Palade.

---

*Alocuțiune susținută la simpozionul aniversar „Universul din celulă” organizat cu ocazia zilei de naștere a doamnei academician Maya Simionescu (23 februarie 2017, Aula Academiei Române)

*Acad. Maya Simionescu și Acad. Ionel-Valentin Vlad
la simpozionul aniversar „Universul din celulă”*

A publicat circa 400 de articole științifice în reviste de mare prestigiu și vizibilitate, a elaborat monografii, capitole în tratate și monografii etc.

Recunoașterea științifică pe acest plan rezultă din cele câteva mii de citări, cu un indice Hirsch de peste 50.

Domeniile în care s-a ilustrat, cu contribuții originale, alături de grupul din care a făcut parte sau de colectivele Institutului de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu” al Academiei Române sunt:

- descrierea canalelor transepiteliale (1974);
- diferențierea joncțiunilor intercelulare în endoteliul vascular, artere, vene;
- microdomenii de membrană în endoteliul vascular;
- vizualizarea legării, endocitozei, a transcitozei LDL în endoteliul arterial;
- situsuri de legare a albuminei de veziculele plasmalemale din endoteliul capilar;
- caracterizarea celulelor interstițiale din valvele cardiace;

– receptorii pentru produși de glicare avansată.

Școala care s-a format în jurul personalității academicianului Nicolae Simionescu și a doamnei academician Maya Simionescu, în cadrul Institutului de Biologie și Patologie Celulară, a dezvoltat multe dintre domeniile amintite, permițând recunoașterea mondială a acestei instituții, ca lider, în cercetarea endoteliului vascular și centru de cercetare avansată în domeniu, centru european de excelență.

Stimată colegă, academician Maya Simionescu,

Atât colaboratorii din institut, cât și noi, toți colegii, vă percepem ca pe o personalitate care, în afara valorii și performanței științifice, sunteți marcată de responsabilitatea de lider al unei comunități științifice remarcabile.

Noi toți vă simțim constant căldura și solidaritatea umană, în scopul atingerii unor înalte virtuți academice.

La mulți ani, dragă doamnă academician Maya Simionescu!

La mulți ani, cu prețuire și afecțiune!

O sărbătoare specială*

Acad. Lucia-Doina Popov

Domnule președinte,
Domnilor membri ai Prezidiului Academiei
Române,

Onorați invitați și colegi,
Dear friends,

Este un privilegiu și o bucurie pentru mine să vă
dezvălu astăzi, fie și pe scurt, câteva gânduri prile-
juite de aniversarea doamnei academician Maya
Simionescu, o personalitate a comunității științifice
și un OM remarcabil.

Aniversarea de astăzi este o sărbătoare specială.
Iată de ce:

...pentru că doamna academician Maya
Simionescu (doamna Maya, cum îi spunem cu
afecțiune noi, colaboratorii) este un spirit tânăr;
vârsta biologică este doar o cifră, rezultatul unui cal-
cul simplu, bazat pe anulul nașterii. Cât neadevăr
ascunde acest calcul în ceea ce o privește! Om cu
resurse intelectuale nealterate de patina timpului,
spirit pozitiv cu o neostenită inspirație științifică,
ghidând și veghind asupra direcțiilor de cercetare din
institut, cu o statură impresionantă de savant în
lumea biologiei și patologiei celulare a sistemului
cardiovascular. Câți dintre români au astăzi un indice
Hirsh 50 și un număr de aproape 7000 de citări ale
operei științifice (fără autocitări), dovadă incon-
testabilă a recunoașterii valorii contribuțiilor sale de
către comunitatea națională și internațională în
domeniu.

...pentru că dedicația doamnei Maya pentru
institut și cercetătorii care lucrează sub bagheta sa
este admirabilă și nu încapă în suficiente cuvinte. Ce

Acad. Lucia-Doina Popov

șansă pentru un tânăr cercetător să fie selectat în
echipa Institutului de Biologie și Patologie Celulară
„Nicolae Simionescu”, să o aibă pe doamna Maya
ca mentor, să se instruiască permanent, la doctorat,
la manifestări științifice internaționale și naționale
găzduite de institut sau la seminariile de prezentare
a progreselor proiectelor aflate în studiu! Dar nu
numai atât, doamna Maya este un model de
comportare interumană caracterizat prin grație și
desăvârșită eleganță.

...pentru că viața Doamnei Maya este un exem-
plu de succes clădit pe curiozitate științifică, pe

---

*Alocuțiune susținută la simpozionul aniversar „Universul din celulă” organizat cu ocazia zilei de naștere a doamnei
academician Maya Simionescu (23 februarie 2017, Aula Academiei Române)

Acad. Maya Simionescu

lucrul fără preget de dimineață până seara în laborator, la microscop, în analize pertinente ale stadiilor proiectelor în curs, la computer. Este o perfecționistă în tot ce clădește și îi educă și ghidează pe colaboratori în acest sens; stau mărturie multiplele intervenții pe textele drafturilor lucrărilor științifice în curs de elaborare, reviziile atente până ajungerea la forma finală cu mari șanse de acceptare la publicare.

...și nu în ultimul rând, pentru că personal am simțit căldura sufletească cu care m-a înconjurat în momentele de bucurie, dar și în cele de cumpănă. Sunt sigură că și alți colaboratori au găsit la doamna Maya nu numai mentorul desăvârșit, dar și omul cald, înțeles și luminos care rezonază cu empatie.

Era imposibil să-mi imaginez în acel decembrie din 1977 – când am cunoscut-o pe doamna Maya în Departamentul de biologie celulară al Facultății de

Medicină de la Universitatea Yale – că aproape 40 de ani din viața mea se vor desfășura în institut, având norocul de a face parte din echipa clădită cu multă rigoare în jurul fondatorilor, academicianul Nicolae Simionescu și doamna academician Maya Simionescu.

Am trecut treptat din rândul tinerilor, în cel al maturilor și apoi al seniorilor, cu crescândă admirație și recunoștință față de doamna Maya, pentru tot ceea ce a dăruit și dăruiește neobosită științei și colaboratorilor, sub inspirata sa deviză, „*imposibilul nu există*”.

Concluzionând, de data aceasta, în limba engleză, îi putem spune:

Yes, you can, and yes, with you, we can.

Yes, you do a great job.

Happy birthday to you, doamna Maya!

La mulți ani, doamnă Maya!

Cercetări geomorfologice interdisciplinare asupra alunecărilor de teren declanșate de cutremure*

Acad. Dan Bălțeanu

Mihai Micu**

Gheorghe Kucsicsa***

Mihaela Sima****

Marta Jurcescu*****

România este una dintre țările europene puternic afectate de procese de deplasare în masă a materialelor (roci, sfărâmături de roci, depozite de alterare) pe versanți prin alunecare, prăbușire, sau curgere și prin asocierea acestor mecanisme. Aceste fenomene, cunoscute sub denumirea generică de „*deplasări în masă pe versanți*”, produc pagube mari societății prin afectarea și uneori distrugerea localităților, a căilor de comunicație și a stabilității terenurilor, în situații extreme generând și pierderi de vieți omenești.

Studiul alunecărilor și al altor deplasări în masă ale materialelor pe versanți contribuie la luarea unor măsuri adecvate de management al riscurilor generate de cutremure. În același timp, determinarea prin diferite metode a vârstei alunecărilor permite obținerea unor date valoroase privind frecvența cutremurelor catastrofale și posibilități mai bune de alcătuire a unor scenarii pentru viitor.

Impactul alunecărilor generate de cutremure asupra mediului și societății

Alunecările de teren provocate de cutremure afectează infrastructura, mediul și societatea, îngreunând totodată măsurile de intervenție post-cutremur. Se consideră chiar că alunecările de teren

asociate cutremurelor produc în spațiul montan uneori mai multe victime decât evenimentul seismic în sine (García-Mayordomo et al., 2009). Deplasările în masă generate de cutremure sunt de regulă de mari dimensiuni, dislocă un volum uriaș de materiale și generează modificări majore ale peisajului mai ales în spațiul montan, pot modifica semnificativ rețeaua hidrografică și dinamica râurilor prin aportul masiv de sedimente introduse brusc în circuitul acvatic, pot bara cursuri de râu și forma lacuri. Ruperea barajului și deversarea rapidă a acestor lacuri pot genera o viitură rapidă cu consecințe, uneori, dezastruoase pentru mediu și societate. Astfel de evenimente s-au produs la unele cutremure recente din Asia Centrală în 1992 și 2004 (Havenith și Bourdeau, 2010).

În literatura de specialitate sunt citate numeroase exemple de cutremure majore (cu o magnitudine de peste 7), ce au provocat deplasări în masă cu un impact semnificativ în ceea ce privește producerea de victime omenești și pagube materiale (Tabelul 1). Printre cele mai recente evenimente în acest sens pot fi menționate: cutremurele din Wenchuan, China (2008), din Kashmir, Pakistan (2005), din Gorkha, Nepal (2015), Peru (1970).

Cutremurul din nordul Pakistanului (Kashmir, Munții Himalaya) din octombrie 2005 – cu o magni-

---

*Alocuțiune susținută la sesiunea de comunicări „Evaluarea integrată a riscurilor naturale din România – 40 de ani de la cutremurul din 4 martie 1977” (4 martie 2017, Aula Academiei Române)

** Cercetător, prof. dr., Institutul de Geografie, București

***Cercetător, Institutul de Geografie, București

****Cercetător, Institutul de Geografie, București

*****Cercetător, Institutul de Geografie, București

tudine de 7,6 – urmat de ploii torențiale puternice, a declanșat aproximativ 2500 de alunecări, prăbușiri de roci și avalanșe (Mahmood, 2015). O avalanșă de roci declanșată de cutremur a distrus în întregime un sat și a blocat o vale. Aproximativ 30% din numărul de victime înregistrat la cutremur s-a produs din cauza deplasărilor în masă (26 500 de oameni) (Petley et al., 2006).

Cutremurul din Wenchuan, China din anul 2008, cu o magnitudine de 7.8 a produs peste 15 000 de evenimente de deplasare în masă pe versanți, una dintre acestea, cu un volum de rocă dislocată de peste 75 milioane m³, generând peste 20 000 de victime (Yin et al., 2009; Chen et al., 2012).

Cutremurul din Nepal (2015, magnitudine 7,8) a declanșat mii de alunecări, cu consecințe semnificative asupra așezărilor, infrastructurii, terenului agricol, pădurilor și surselor de apă. Au fost estimate peste 2500 de alunecări în 14 districte, ce au general un volum de peste 19 milioane m³ de sedimente².

Cutremurul din Peru din anul 1970 (magnitudine 7,7) a declanșat o avalanșă de roci și gheață ce a produs cel mai mare număr de victime (18 000 de oameni), pe o distanță de 16 km de la sursă,

antrenând un volum de 50 milioane m³ de rocă (Havenith și Bourdeau, 2010).

Cercetări geomorfologice în Regiunea Seismogenă Vrancea

În România, țară cu un risc seismic ridicat, s-au produs, de asemenea, evenimente de deplasare în masă asociate cutremurelor, cel mai bine documentate fiind cele asociate cutremurului din 1977.

Stațiunea de Cercetări Geografice Pătârlagele (în prezent, Stațiunea pentru Cercetarea Hazardelor Naturale) a fost înființată în anul 1968, în Subcarpații Buzăului, cu scopul efectuării unor cercetări complexe asupra mediului și societății în Carpații și Subcarpații de la Curbură. O atenție deosebită a fost acordată permanent hazardelor geomorfologice (alunecări, procese de ravenare) și hidrologice (inundații, viituri rapide).

La data producerii cutremurului din 4 martie 1977 ($M_w=7,4$) în perimetrul de cercetări al stațiunii erau instalate peste 30 de perimetre pentru experimente de teren asupra proceselor de deplasare în masă pe versanți. Evaluările lor prin metode fotogrametrice,

Tabelul 1. Cutremure majore produse pe Glob ce au generat evenimente asociate de tipul deplasărilor în masă

Țara (regiunea)	Anul	Magn.	Alunecări	Prăbușiri	Victime	Sursa
Alaska	2002	7.9	x	x	-	Jibson et al., 2004
Argentina (San Juan)	1977	7.4	x	x	-	Keefer et al., 1979; Keefer, 1984
Chile	1960	8.4	x	x	-	Keefer et al., 1979; Keefer, 1984
China (Kansu)	1920	8.6	x	x	-	Keefer et al., 1979; Keefer, 1984
China	1970 (Yunnan) 1973 (Sichuan)	7.8 7.6	x	*	-	Chen et al., 2012
China	2008 (Wenchuan)	7.9			aproape 20.000 (datorite alunecărilor de teren)	Chen et al., 2012
El Savador	2001	7.7	x	*	>1000	Bommer și Rodriguez, 2001
Georgia (Racha)	1991	7.1	x	x	>114	Jibson et al., 1994
Guatemala	1976	7.6	x	x	37 (datorite alunecărilor de teren, în Guatemala City)	Keefer, 1984, 1994
Japonia (Kobe și imprejurimi)	1995	7.2	x	*	34 (datorite alunecărilor de teren)	Fukuoka, 1997
Noua Guinee	1935	7.9	x	*		Keefer, 1994
Pakistan (Kashmir)	2005	7.6	x	x	>86000	Lewis et al., 2008
Peru	1970	7.7	x	x	18000	Havenith și Bourdeau, 2010
San Francisco	1906	8.3	x	x		Keefer, 1984
Taiwan	1999	7.7	x	*	~2400	Wang et al., 2003

ridicări topografice și cartări geomorfologice după cutremur au permis obținerea unor date cantitative asupra fenomenelor geomorfologice coseismice și postseismice. Principalele fenomene inventariate au cuprins procese de prăbușire și căderi de fragmente izolate de rocă; avalanșe de sfărâmături de rocă; alunecări profunde de mari dimensiuni; prăbușirea tavanului unor galerii de mină; formarea unor fisuri pe versanți și în albiile râurilor; reactivarea liniilor de falie și formarea sau activarea unor vulcani noroiși (Bălțeanu, 1983).

Prăbușirile și căderile izolate de fragmente de roci au fost cele mai frecvente procese geomorfologice care au afectat versanții abrupti dezvoltati pe gresii, conglomerate și pietrișuri. În toate situațiile a fost înregistrată o asimetrie evidentă în funcție de orientarea versanților, cei orientați spre sud și est furnizând cantități de șase-șapte ori mai mari decât cei orientați spre nord și spre vest. Cantitățile de materiale desprinse de pe versanți au fost de 20–50 ori mai mari decât cantitățile medii anuale înregistrate în anii anteriori seismului. Alunecările coseismice înregistrate au fost de mari dimensiuni, având un volum de materiale deplasate de 30 000–20 000 m³. În următoarele luni s-au înregistrat numeroase alunecări postseismice, fiind asociate cu schimbările produse de cutremur în masa depozitelor de versant (Bălțeanu, 1983).

Existența în regiunea studiată a unor alunecări de mari dimensiuni (Figura 1, Figura 5) și a unor aglomerări de fragmente de roci prăbușite pune în evidență existența unor paleoseisme cu magnitudini

mai mari decât cele înregistrate în perioada istorică. Datarea acestora în viitor, prin diferite metode (metode dendrocronologice, radiometrice și cosmogenice, sedimentologice, analize de polen etc.), va contribui la o îmbunătățire a evaluării hazardului legat de cutremure.

Rezultatele obținute au fost prezentate în țări cu tradiții în studiul acestor fenomene (Italia, SUA, Turcia, Japonia, China), fiind publicate în reviste de profil. Spre exemplu, în SUA, rezultatele referitoare la alunecările din Regiunea Seismogenă Vrancea au fost prezentate în cadrul U.S. Geological Survey, Branch of Earthquakes and Landslide Hazard, Golden, Colorado, fiind publicate de Agenția Națională Americană NOAA (Figura 2).

În ultimii 200 de ani, cel puțin patru cutremure au atras atenția prin magnitudinea ridicată (7,4 în 1977, 7,5 în 1838, 7,7 în 1940 și 7,9 în 1802), toate fiind însoțite de deplasări în masă, mai mult sau mai puțin documentate, care au distrus numeroase construcții și căi de comunicație (Figura 3). Dacă, din păcate, în cazul primelor două, informațiile precise cu privire la tipologia proceselor sau la extinderea lor spațială sunt greu de găsit, ultimele două cutremure au fost destul de bine documentate, astfel încât permit o estimare a efectelor cutremurelor intermediare vrâncene asupra versanților.

Ambele cutremure au contribuit la generarea de alunecări de teren, prăbușiri, curgeri sau surpări de mal (în lungul râurilor; Figura 4) în arealul Carpaților și mai ales al Subcarpaților de la Curbură, în Podișul Moldovei (mai ales în jumătatea sa

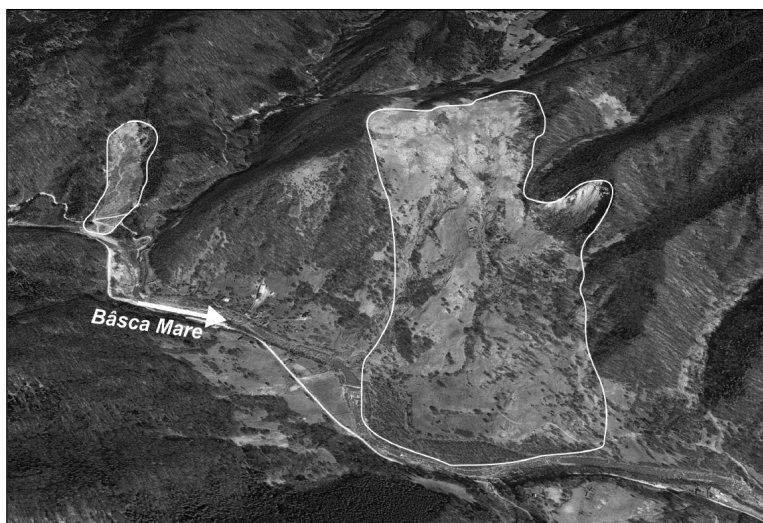

Figura 1. Alunecări de mari dimensiuni care au distrus pădurea din sudul masivului Penteleu

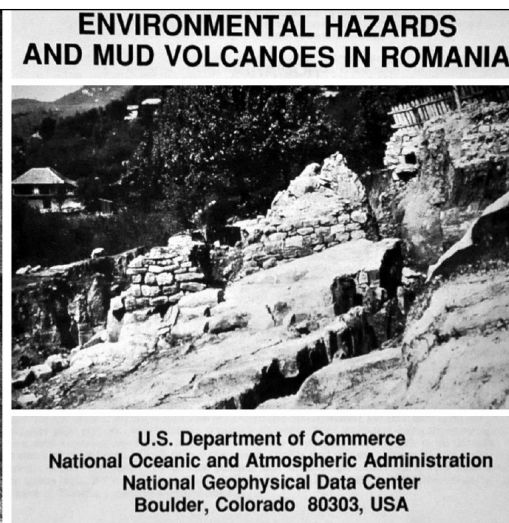

Figura 2. Alunecare coseismică în comuna Colți, județul Buzău (1977)

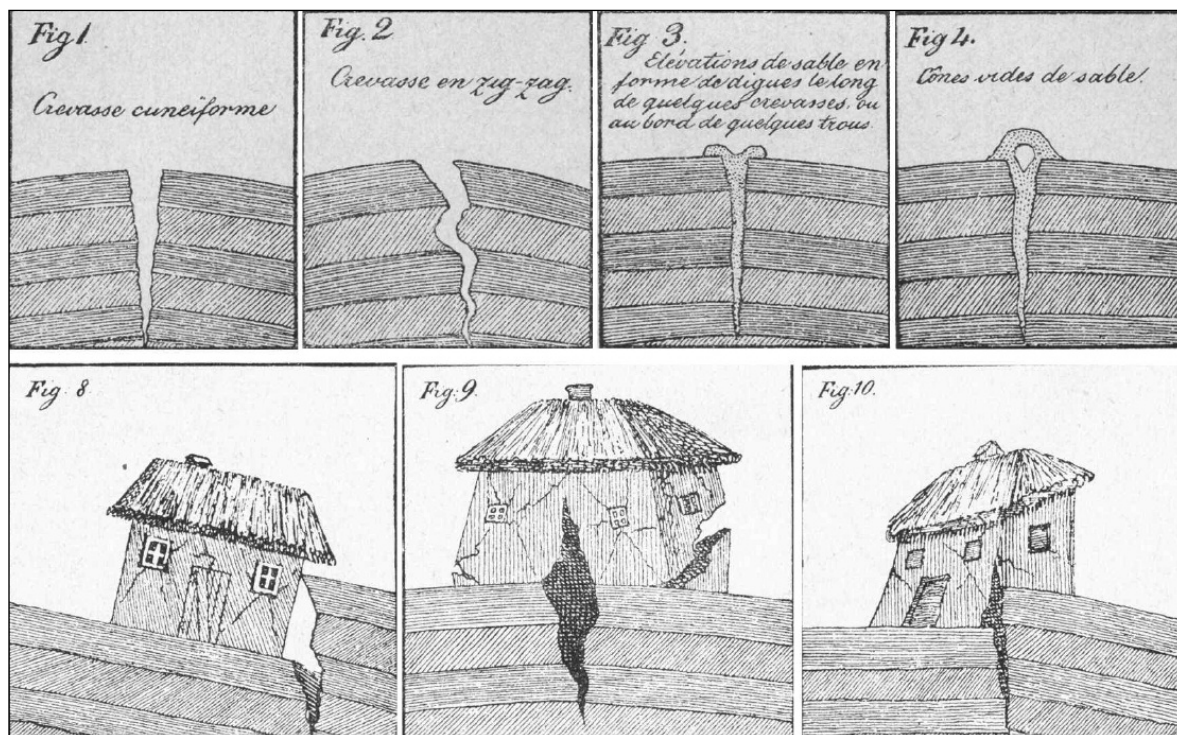

Figura 3. Procese geomorfologice asociate cutremurului din 1838 (M_w 7.5) în descrierea lui G. Schuler (1883): fisuri ale solului (Fig. 1–4) și case afectate de acestea (Fig. 8–10)

sudică) și Podișul Getic, efectele fiind resimțite la distanțe epicentrale de 200–300 km. Studiile analitice sau de sinteză dedicate acestor două evenimente (Bălan et al., 1982; Radu și Spânoche, 1977; Bălțeanu 1979, 1983; Mândrescu 1981, 1982; Radu și Polonic, 1982; Văcăreanu și Ionescu, 2016) permit identificarea unor conjuncturi clare și diferențiate de

apariție a unor deplasări în masă, pe de-o parte declanșate de cutremurul din 1940, survenit într-o perioadă cu excedent de umiditate în sol, iar pe de altă parte, de cutremurul din 1977, suprapus unei perioade cu deficit de umiditate în sol. Cele două cutremure, pe lângă efectele distrugătoare asupra construcțiilor (avarierea și distrugerea unui număr

Figura 4. Fisură pe malul drept al Buzăului, la nord de Pătârlagele, generate de cutremurul din 4 martie 1977

Figura 5. Reactivarea unei alunecări profunde care a barat lacul Siriu (Munții Buzăului) în anul 2006

mare de construcții la Focșani, Panciu, Mărășești, Galați, Bârlad, Vaslui, Ploiești, Câmpina, Urлаți, București), au fost însoțite și de o serie de fenomene geologice și geomorfologice, precum fracturi și fisuri în roci și sol (mai ales în depozitele de luncă din lungul Putnei, Râmnei, Buzăului, Ialomiței; Figura 4), modificări ale distribuției și curgerii apelor subterane (inclusiv cu raportarea unor ape arteziene în Subcarpații Buzăului) însoțite de fenomenul lichefierii nisipurilor acvifere și tasarea depozitelor loessoide din câmpia de la exteriorul Subcarpaților Curburii, emisii de gaze în câmpurile petrolifere și gazeifere din Subcarpații Vrancei, Buzăului și Ialomiței, apariții de vulcani noroioși și numeroase alunecări de teren.

Cercetări în cadrul proiectului RO-RISK

În proiectul RO-RISK (Evaluarea riscurilor de dezastre la nivel național, 2016), coordonat de Inspectoratul General pentru Situații de Urgență și cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capacitate Administrativă, au fost analizate următoarele riscuri: inundații, secetă, incendii de pădure, cutremur, deplasări în masă, accidente Seveso, accidente transport substanțe periculoase, accidente nucleare, epidemii/zoonoze.

Hazardul alunecărilor produse de cutremure a fost studiat de către Institutul de Geografie al Academiei Române, Universitatea Tehnică de Construcții București, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Construcții, Urbanism și Dezvoltare Teritorială Durabilă și Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului, urmând două abordări, una probabilistică și una deterministă.

Analiza probabilistică de hazard seismic este realizată, considerând toate mișcările terenului provenind de la cutremure ce se pot produce în sursele seismice identificate, de orice magnitudine posibilă și/sau de la orice distanță sursă-amplasament, împreună cu incertitudinile asociate acestora. Această analiză are avantajul că integrează în totalitate incertitudinile provenite din analiza seismicității și a parametrilor așteptați ai mișcării terenului la un viitor cutremur, într-un anumit amplasament.

Analiza deterministă de hazard seismic presupune estimarea valorilor maxime posibile ale mișcării terenului produse de cutremure într-un anumit amplasament sau pe o anumită arie seismică, precum și clasificarea lor în cadrul unor scenarii de

tip cutremurul maxim observat (*reasonable worst case scenario*) și cutremurul maxim posibil sau prognozat (*worst case scenario*). Ambele abordări au rezultat în hărți de distribuție a valorilor accelerației de vârf a terenului (PGA), care au fost suprapuse pe harta de susceptibilitate la alunecări de teren.

În evaluarea relației spațiale cutremure/alunecări s-a ținut cont atât de informații existente în literatură, precum și de judecata de tip expert, având în vedere caracterul incomplet și acuratețea spațială redusă a datelor referitoare la alunecări generate în timpul sau imediat după încheierea mișcărilor seismice. În cadrul acestui demers, au fost analizate valorile înregistrate de parametrii seismici în cazul producerii unor evenimente de alunecări istorice cunoscute, pe baza raționamentului că, odată depășit pragul critic de declanșare a alunecărilor, este așteptat ca și numărul și/sau densitatea proceselor cauzate să crească. Analiza setului de date disponibile a permis formarea unei judecăți de expert care a stat la baza construirii unei matrici *Susceptibilitate* × *Magnitudinea factorului declanșator (PGA)* necesară pentru derivarea claselor calitative de hazard la alunecări induse de cutremur. În acest mod, au rezultat patru scenarii principale de hazard la alunecări de teren produse de cutremure.

Scenariul 1 se referă la alunecările de teren induse de un cutremur intermediar generat de sursa Vrancea, cu perioadă de revenire de aproximativ 1000 (975) de ani. Caracterul extrem al acestui eveniment este reflectat de valorile ridicate ale accelerației de vârf a terenului ce pot atinge și depăși 800 cm/s^2 . Regiunea cu valori ale PGA de 250-800 cm/s^2 cuprinde mai mult de o treime din teritoriul național, arealele cu un risc mare și foarte mare de alunecări de teren generate de acest eveniment extinzându-se în Podișul Moldovei (Podișul Central Moldovenesc, Podișului Bârladului), Subcarpații Moldovei, cei de la Curbură și cei Getici, Carpații flișului în întregime, Carpații de la Curbură, sudul Podișului Transilvaniei (Podișurile Hârtibaciului și Secașelor). Peste 50 de unități LAU2 (*Land Administrative Unit*; municipalitate/comună/oraș) se încadrează în clasa de hazard foarte ridicat, populația din spațiul respectiv fiind de aproximativ 100 000 de locuitori. În clasa de hazard ridicat se înscriu 256 de unități LAU2 (inclusiv 20 orașe) cu o populație totală de aproximativ 1 000 000 de locuitori.

Scenariul 2 reprezintă alunecările de teren induse de un cutremur intermediar cu sursa Vrancea, cu perioadă de revenire de o sută de ani. Acest scenariu corespunde unui cutremur cu o probabilitate mare de apariție, iar magnitudinea lui poate genera alunecări de teren în areale cu o predispoziție mare din punct de vedere morfo-lito-structural. Cele mai favorabile condiții sunt întrunite de Carpații și Subcarpații de la Curbură, estul Subcarpaților Getici, precum și treimea sudică a Podișului Moldovei (areal ce corespunde unor valori ale PGA de 60–100 cm/s²). În clasa de hazard foarte ridicat sunt incluse două unități LAU2 localizate în Subcarpații Buzăului (peste 2000 de locuitori), în timp ce în clasa de hazard ridicat sunt incluse 140 de unități LAU2 (circa 400 000 de locuitori) aparținând județelor Dâmbovița, Prahova, Buzău, Vrancea, Bacău, Vâlcea, Argeș, Neamț și Vaslui.

Scenariul 3 se referă la alunecările de teren induse de un cutremur intermediar major cu sursa Vrancea, asemănător cu cel din 4 martie 1977 (magnitudinea de moment $M_w = 7,4$, adâncimea hypocentrelui $h = 97$ km, intensitatea în epicentru $I_0 = 9$, perioadă de revenire = 100 ani). Studiile au arătat că un astfel de cutremur poate genera procese de prăbușire și avalanșe de sfărâmături de rocă și mai puțin alunecări de teren, care apar ca procese post-seismice.

Arealul în care se pot produce alunecări de teren corespunde Carpaților și Subcarpaților de la Curbură, jumătății central-sudice a Podișului Moldovei, precum și sectorului estic al Subcarpaților Getici și al Piemontului Getic. În estul Câmpiei Române (care corespunde unor valori de intensitate de 7–9), alunecările de teren pot să apară numai punctual, mai ales în lungul frunților de terasă. Clasa de hazard ridicat cuprinde 94 unități LAU2 concentrate în județele Buzău, Covasna, Dâmbovița, Prahova, Vrancea și Argeș, cu o populație totală de peste 260 000 de locuitori.

Scenariul 4 ia în considerare alunecările de teren induse de un cutremur intermediar generat de sursa Vrancea, similar celui produs în 10 noiembrie 1940 ($M = 7,7$, $h = 133$ km, $I_0 = 9$, perioadă de revenire = 200 de ani). Un astfel de cutremur poate genera mult mai numeroase alunecări de teren în interiorul izoseistelor de 7-9 grade, comparativ cu situația prezentată în scenariul anterior. Clasa de hazard foarte ridicat cuprinde 39 de unități LAU2 din patru

județe (Bacău, Buzău, Prahova și Vrancea), cuprinzând peste 87 000 de locuitori. Clasa de hazard ridicat cuprinde 211 unități LAU2 concentrate în 15 județe, cu peste 800 000 de locuitori.

Perspectivă internațională

Studiul efectelor cutremurelor asupra mediului și societății se continuă în cadrul Institutului de Geografie al Academiei Române prin evaluările realizate în colaborare cu diferite instituții din țară și străinătate. În acest context, în cadrul proiectului de cercetare *Evaluation des risques long-termes liés aux mouvements de masse déclenchés par les séismes dans la région de Vrancea, Roumanie* – dezvoltat începând cu anul 2014 în cadrul schimburilor interacademice dintre România și Belgia, de Institutul de Geografie și Universitatea din Liège – sunt realizate cercetări interdisciplinare, geomorfologice, geologice și geofizice pentru stabilirea unor relații dintre epicentrele cutremurelor și distribuția diferitelor tipuri de deplasări în masă (Micu et al., 2015). În acest context se vor încerca reconstituiri paleoseismice bazate pe studiul alunecărilor de teren relictate sau latente și se va evalua rolul efectelor litologice și topografice ale locului (*site effects*) în amplificarea sau atenuarea undelor seismice, responsabile de comportamentul dinamic diferit al depozitelor de versant și al rocii în loc și prin realizarea de inventare de alunecări de teren după cutremurele majore.

Mulțumiri

Acest articol prezintă rezultatele obținute în cadrul proiectului Evaluarea riscurilor de dezastre la nivel național RO-RISK (2016; coordonator: Inspectoratul General pentru Situații de Urgență; cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capacitate Administrativă). Pentru componenta referitoare la hazardul la alunecări de teren, Institutul de Geografie a colaborat cu următoarele instituții: Universitatea Tehnică de Construcții București, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Construcții, Urbanism și Dezvoltare Teritorială Durabilă, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului și Administrația Națională de Meteorologie. Autorii aduc mulțumiri profesorului universitar dr. Dănuț Petrea (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca), conferențiarului universitar dr. Ciprian Mărgărint (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași), dr. Ștefan Bilașco (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-

Napoca) și dr. Mihai Coman (INCDIF-ISPIF) pentru contribuțiile aduse la calibrarea modelului de susceptibilitate la nivelul regional.

Bibliografie

- Bălan, Ș., Cristescu, V., Cornea, I. (1982), *Cutremurul de pământ din România de la 4 martie 1977*, Editura Academiei RSR, 515 p.
- Bălțeanu, D. (1979), *Procese de modelare a versanților declanșate de cutremurul din 4 martie 1977 în Carpații și Subcarpații Buzăului*, SCGGG-Geogr, XXVI.
- Bălțeanu, D. (1983), *Experimentul de teren în geomorfologie*, Editura Academiei Române, București.
- Bommer, Julian J., Rodriguez, Carlos E. (2002), *Earthquake-induced landslides in Central America*, *Engineering Geology* 63 (2002) 189–220.
- Chen, X.L., Zhou, Q., Ran, H., Dong R. (2012), *Earthquake-triggered landslides in southwest China*, „*Natural Hazards and Earth System Sciences*”, 12, 351–363.
- Fukuoka, Hiroshi, Sassa, Kyoji, Scarascia-Mugnozza, Gabriele (1997), *Distribution of Landslides Triggered by the 1995 Hyogoken Nanbu Earthquake and Long Runout Mechanism of the Takarazuka Golf Course Landslide*, „*Journal of Physics of the Earth*”, 45, 83-90.
- Havenith HB, Bourdeau C (2010), *Earthquake-induced landslide hazards in mountain regions: a review of case histories from Central Asia*, *GEOLOGICA BELGICA* (2010) 13/3: 137-152.
- Jibson, R.W., Prentice, C.S., Borisssoff, B.A., Rogozhin, E.A., Langer, C. J. (1994), *Some Observations of Landslides Triggered by the 29th April 1991 Racha Earthquake, Republic of Georgia*, *Bulletin of the Seismological Society of America*, 84 (4), 963-973.
- Jibson, Randall W., Harp, Edwin L., Schulz, William, Keeferb David K. (2004), *Landslides Triggered by the 2002 Denali Fault, Alaska*, *Earthquake and the Inferred Nature of the Strong Shaking*, *Earthquake Spectra*, 20 (3), 669–691.
- Keefer, D. K., Wiczorek, G.F., Harp E.L., Tuel, D.H. (1979), *Preliminary assessment of seismically induced landslide susceptibility. Progress on seismic zonation in the San Francisco Bay region*, US Geological Survey Circular 807, 49-60.
- Keefer, David V. (1987), *Landslides caused by earthquakes*, „*Geological Society of American Bulletin*”, 95, 406-421.
- Keefer, D.K. (1994), *The importance of earthquake-induced landslides to long-term slope erosion and slope-failure hazards in seismically active regions*, „*Geomorphology*”, 10, 265-284.
- Lewis A. Owen, Ulrich, Kamp, Ghazanfar A. Khattak, Edwin L. Harp, David K. Keefer, Mark A. Bauer (2008), *Landslides triggered by the 8 October 2005 Kashmir earthquake*, „*Geomorphology*”, 94, 2008, 1–9.
- Mahmood I, Qureshi SN, Tariq S, Atique L, Iqbal MF (2015), *Analysis of Landslides Triggered by October 2005, Kashmir Earthquake*. PLOS Currents Disasters. 2015 Aug 26. Edition 1. doi: 10.1371/currents.dis.0bc3ebc5b8adf5c7fe9fd3d702d44a99.
- Mândrescu, N. (1981), *The Romanian earthquake of March 4, 1977: aspects of soil behavior*, „*Rev. Roum. Geol. Geophys. et Geogr. – Geophysique*”, 25, p. 35–56.
- Mândrescu, N. (1982), *The Romanian earthquake of March 4, 1977: damage distribution*, „*Rev. Roum. Geophysique*”, 26, Editura Academiei Române, „*Revue Roumaine Geophysique*”, 27, Editura Academiei Române.
- Micu M., Bălțeanu D., Ionescu C., Havenith HB, Radulian M., van Westen C., Damen M., Jurchescu M. (2015), *A preliminary regional assessment of earthquake-induced landslide susceptibility for Vrancea Seismic Region*, „*Geophysical Research Abstracts*” Vol. 17, EGU2015-12524, 2015.
- Radu, C., Polonic, G. (1982), *Seismicitatea teritoriului României cu referire specială la regiunea Vrancea, în Cutremurul de pământ din România de la 4 martie 1977*, București, Editura Academiei RSR, 75-136.
- C. Radu, E. Spânoche, (1977), *On geological Phenomena associated with the 10 November 1940 earthquake*, „*Rev. Roum. Geol. Geophys. et Geogr. – Geophysique*”, 21, p. 159–165.
- Schuler, G. (1883) *Notice sur le tremblement de terre du 11/23 Janvier 1838*, „*Buletinul Societății Geografice Române*”, 1883, p. 22–45.
- Văcăreanu, R., Ionescu, C. (2016), *The 1940 Vrancea earthquake. Issues, insights and lessons learnt*, Springer, 511 p.
- Wang, Wen-Neng, Chigira, Masahiro, Furuya, Takahiko (2003), *Geological and geomorphological precursors of the Chiufen-erh-shan landslide triggered by the Chi-chi earthquake in central Taiwan*, „*Engineering Geology*”, 69, 1–13.

Note

¹<http://www.searchinnepal.com/index.php/2016/03/11/environmental-impacts-of-the-gorkha-earthquake/#sthash.dtEtCvXK.dpuf>

Sesiunea jubiliară internațională prilejuită de aniversarea a 25 de ani de la crearea Academiei de Științe a Republicii Tatarstan*

Acad. Victor Spinei

Vicepreședinte al Academiei Române

La invitația președintelui Academiei de Științe a Republicii Tatarstan, Miakziium Khalimulovich Salakhov, am participat între 29 septembrie și 2 octombrie 2016, împreună cu profesorul Tasin Gemil, la Sesiunea jubiliară internațională consacrată aniversării unui sfert de veac de la crearea instituției academice cu sediul principal la Kazan. Deplasarea s-a efectuat cu compania aviatică Turkish Airway pe ruta București-Istanbul-Kazan și retur, cu plecare din capitala României în dimineața zilei de 28 septembrie și returnul pe 3 octombrie 2016, cheltuielile de drum și cazare fiind asigurate de Academia de Științe a Republicii Tatarstan.

Decretul de fondare a Academiei de Științe a Republicii Tatarstan a fost emis la 30 septembrie 1991, purtând semnătura primului președinte al Republicii, Mintimer Sharipovich Shaimiev, dar în mod real activitatea sa a debutat odată cu programarea celei dintâi adunări generale a instituției la 24 ianuarie 1992. Începuturile preocupărilor de factură academică la Kazan se leagă mai cu seamă de ukazul / decretul țarului Alexandru I din anul 1804, prin care se puneau bazele universității din localitate, un avantpost cultural al Imperiului rus spre Răsărit. Într-o primă etapă corpul profesoral al centrului universitar a fost recrutat dintre specialiștii de la Sankt-Petersburg și Moscova, cu suportul cărora s-a creat o adevărată „școală kazănă” pentru diferite domenii ale științei. Reprezentantul cel mai faimos al acestei școli a fost matematicianul de renume inter-

Acad. Victor Spinei

națională Nicolai Ivanovich Lobachevskii (1792–1856), rector al Universității între 1828 și 1846. *Alma mater* de la Kazan s-a remarcat în mod deosebit în sfera orientalisticii, specialitate în care au excelat Ch. M.J. Fren (Frähn), O.M. Kovalevskii, Kh. Faizkhanov, V.P. Vasiliev, N.N. Berezin etc. La instruirea de nivel superior a avut acces în mod prioritar populația rusofonă din oraș și din regiunile învecinate, nu însă și comunitățile tătare, cărora li s-au impus interdicții de a locui în Kazan. Un

*Alocuțiune susținută la sesiunea jubiliară a Academiei de Științe a Republicii Tatarstan (30 septembrie 2016, Academia de Științe a Republicii Tatarstan)

*Participanți la sesiunea jubiliară a Academiei de Științe a Republicii Tatarstan:
Victor Spinei, Raphael S. Khakimov, Tasin Gemil și Ilnur M. Mirgaleev*

moment semnificativ pentru activizarea vieții științifice locale l-a constituit organizarea în 1921 a Centrului Academic al Comisariatului Poporului, având în subordine 98 de specialiști. Cu toate că principala sa menire era de a implanta ideologia comunistă, Centrul a susținut reliefa tradițiilor culturale ale tătarilor. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial sediul Prezidiului Academiei de Științe a URSS, împreună cu circa 2000 de cercetători, s-a mutat de la Moscova la Kazan, ceea ce a influențat structurile instituțiilor academice din oraș, cu atât mai mult cu cât acolo au activat temporar savanți prestigioși, precum P.L. Kapitza, L.A. Orbeli, L.D. Landau, D.S. Likhachev, I.V. Tarle, B.D. Grekov etc.

Ca și în alte republici din componența Uniunii Sovietice, în 1945, la scurt timp după terminarea războiului, la Kazan s-a permis crearea unei filiale locale a Academiei de Științe a URSS, cu urmări pozitive pentru știința și cultura Tatarstanului. Schimbări majore în această privință au intervenit după dezintegrarea Uniunii Sovietice, când – la 30 august 1990 – a fost emisă Declarația privind suveranitatea de stat a Republicii Sovietice Socialiste Tatarstan. Potrivit noii constituții, adoptate la 6 noiembrie 1992, pe baza unui referendum desfășurat cu câteva luni mai înainte, Republica Tatarstan dispunea de însemnate prerogative administrative în cadrul Federației Ruse. În acest nou cadru social-politic, Academia de Știință a dobândit respon-

sabilități mai importante, ceea ce a impus asumarea anumitor măsuri de ordin organizatoric. Academia este structurată în prezent în șapte ramuri științifice: umanistică; social-economică; medicină și biologie; agricultură; matematică; mecanică și construcții de mașini; fizică, energetică și știința solului; chimie și tehnologia chimică. În ceea ce privește ramura umanistică, aceasta are în subordine Institutul de Limbă, Literatură și Artă „G. Ibragimov”, Institutul Enciclopediei și Compartimentării Regionale Tătare, Institutul de Arheologie, Centrul Cercetării Islamului, Institutul de Istorie „Sh. Mardzhami” și Centrul Republican de Conservare a Culturii Tradiționale, create eșalonat după fondarea Academiei de Științe. Deloc lipsit de semnificație este faptul că Academia de Științe a Republicii Tatarstan își revendică fondarea nu de la crearea filialei Academiei de Științe a URSS din 1945 – cum au procedat alte instituții academice din defunctul stat sovietic –, ci de la o dată conexă momentului constituirii Republicii Tatarstan.

Cel dintâi președinte al Academiei de Științe a Republicii Tatarstan a fost ales literatul Mansur Khasanovich Khasanov (1930–2010), care și-a exercitat mandatul între 1992 și 2006. Acesta a fost succedat în această importantă demnitate de chimistul Akhmet Mazgarovich Mazganov în 2006–2014, pentru ca în prezent să se afle la conducerea Academiei fizicianul Miakziium Khalimulovich Salakhov.

În componența Academiei se află 40 de membri titulari, 80 de membri corespondenți, 29 de membri de onoare și 14 membri din străinătate. Prin urmare, numărul total al membrilor Academiei din Tatarstan se ridică la 163 de persoane, dintre care 149 din Republică și 14 din străinătate, la o populație de sub patru milioane de locuitori. Acest număr este foarte ridicat, dacă îl comparăm, spre exemplu, cu numărul membrilor Academiei Române, care, potrivit legii, nu poate depăși 81 de membri titulari, 82 de membri corespondenți, 36 de membri de onoare din țară și 89 de membri de onoare din străinătate, ceea ce înseamnă că numărul maxim se poate ridica la 288 membri, dintre care 199 din țară, la o populație ce depășește cu puțin 20 de milioane de locuitori. În cadrul Departamentului de științe umanistice al Academiei din Tatarstan au fost cooptați șapte membri titulari, nouă membri corespondenți, patru membri de onoare din diferite centre din Federația Rusă și alți patru membri de onoare din străinătate (N. Devlet și E. Ikhsanoglu din Turcia, I. Fodor din Ungaria și U. Schamiloglu).

Buna organizare a muncii de cercetare, fixarea unor obiective strategice precise și sprijinul eficient acordat de conducerea Republicii Tatarstan au condus la realizări remarcabile în domeniul editorial. Un aport esențial la obținerea acestor succese l-a avut corpul de cercetare compus din elemente înzestrate cu pasiune și tenacitate. Între aparițiile editoriale din domeniul umanistic, semnificative pentru potențialul științific al savanților de la Kazan, menționăm volumele colective: *Татары (Tătarii)*, *Татарская энциклопедия (Enciclopedia tătară)*, *История татар с древнейших времен (Istoria tătarilor din cele mai vechi timpuri)* în șapte volume, precum și atlasele *Tartarica*, *Bulgarica* și *Великий Болгар (Bolgarul Mare)*, elaborate în cea mai mare parte de prestigioși specialiști din Republica Tatarstan. Pentru redactarea unor capitole din aceste lucrări voluminoase s-a făcut apel și la colaborarea câtorva istorici din străinătate.

La sesiunea dedicată sărbătoririi unui sfert de veac de la crearea Academiei de Științe a Republicii Tatarstan au fost invitați președinții și vicepreședinții academiilor similare din fostele republici din componența Uniunii Sovietice și din republicile autonome din Federația Rusă, situate în proximitatea Republicii Tatarstan, în estul Europei, vestul Siberiei și în Asia Centrală, la care s-au adăugat

câțiva specialiști din Kazan și din alte centre, cu preocupări tangente cu acelea ale colegilor din Tatarstan.

O primă întâlnire a unui grup restrâns de participanți la sesiune a fost programată în ziua de 29 septembrie, avându-l drept amfitrion pe președintele Academiei locale, profesorul Myakzyum Kh. Salakhov. La această întrevvedere a avut loc un succint schimb de informații privind obiectivele profesionale ale invitaților și colaborarea cu instituțiile academice din Tatarstan.

Adunarea festivă dedicată sărbătoririi aniversării a 25 de ani de la crearea Academiei de Științe a Republicii Tatarstan s-a desfășurat în cursul zilei de 30 septembrie în sala de festivități de la sediul central al Academiei. Adunarea a fost onorată de prezența domnului Mintimer Sharipovich Shaimiev, primul președinte al Republicii Tatarstan, cu un mandat derulat pe o durată foarte întinsă, din iunie 1991 până în martie 2010, care are merite deosebite în sprijinirea fondării și organizării Academiei. Despre principalele momente ale evoluției importantei instituții de știință și cultură de la Kazan au vorbit președintele Academiei Myakzyum Kh. Salakhov, fostul președinte al Republicii M. Sh. Shaimiev și generalul academician Makhmut Akhmetovich Gareev. Din cuvântările lor a reieșit cu pregnanță dezideratul depistării soluțiilor celor mai potrivite pentru conservarea limbii și a tradițiilor etniei tătare, dar și disponibilitatea de a se întreține raporturi de colaborare statornice cu forurile științifice din Federația Rusă, din statele turcofone islamice și din alte țări.

Aceste cuvântări au fost urmate de alocuțiunea doamnei Talia Iarullova Khabrieva, vicepreședinte al Academiei de Științe a Rusiei, după care mi s-a oferit cuvântul, pentru a prezenta un mesaj din partea Academiei Române. Cu acest prilej am relevat prețuirea pentru realizările notabile ale colegilor din Tatarstan și pentru aspirațiile lor de a se situa la un nivel cât mai înalt, în consonanță cu performanțele științifice de pe plan mondial. Totodată, am făcut un succint excurs asupra momentelor celor mai semnificative din trecutul Academiei Române, care a sărbătorit, în 2016, un secol și jumătate de la întemeiere. Am subliniat că cele două instituții academice au fost fondate în circumstanțe istorice diferite și au urmat un drum propriu, nu lipsit de convulsii, dar au avut idealuri comune, constând, între altele,

Ziduri și turnuri de apărare ale Kremlinului de la Kazan

în reliefarea identității, cultivarea limbii și reconstituirea istoriei naționale, ca și în elaborarea unor lucrări de ținută în toate domeniile științifice importante. Expus în engleză, mesajul meu a fost tradus în rusă de Bulat Nogmanov, expert în cadrul Serviciului de relații externe al Academiei din Kazan, spre a fi accesibil întregii asistențe.

În continuare, au prezentat alocuțiuni mai mulți invitați de seamă la sesiunea jubiliară: Ibrahim Guliyev, președintele Academiei Naționale de Științe a Azerbaidjanului, Igor Kolodeznikov, președintele Academiei de Științe din Republica Iacuția, Zurab Dzhotovitch Dzhapua, președintele Academiei de Științe din Abhazia, Al'rus Gazizov, președintele Academiei de Științe din Republica Bașkortostan / Bașkiria și alți reprezentanți din conducerea unor academii din zona de răsărit a Europei și din Asia Centrală și de Vest, cu fructuoase legături de colaborare cu Academia din Tatarstan. De asemenea, a fost invitat să vorbească Uli Schamiloglu, profesor de studii turcice și central-asiatice de la Universitatea din Wisconsin (SUA), în prezent *visiting professor* la Universitatea Nazarbayev de la Astana din Kazahstan.

La banchetul ce a urmat adunării jubiliare i s-a oferit cuvântul și profesorului Tasin Gemil, care a susținut o alocuțiune în limba tătară, evocând, între altele, preocupările ce vizează istoria și cultura turcă și tătară din România. Propunerea sa privind organizarea unei mari expoziții itinerante cu piese preluate de la muzee din mai multe țări europene și asiatice a fost primită cu viu interes. De altfel, activitatea profesorului Tasin Gemil – director la Institutul de

Turcologie și Studii Central-Asiatice din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca –, este mult apreciată pe plan internațional, edificatoare în acest sens fiind numeroasele manifestări științifice la care este invitat frecvent să conferențieze, precum și prezența studiilor sale în publicații periodice de prestigiu din străinătate.

În afară de latura strict oficială a prezenței la Kazan, am avut ocazia să vizitez câteva monumente istorice și muzee, precum și să intru în contact cu unii reprezentanți de frunte ai lumii academice locale. Principalul complex muzeal din oraș rămâne indubitabil Kremlinul / Cetatea Kazanului, constând dintr-o centură fortificată din piatră, prevăzută cu turnuri de apărare intercalate între zidurile care în interior dispuneau de un drum de rond (*Wehrgang*) construit din piatră și lemn. Cetatea a fost ridicată la foarte scurt timp după cucerirea orașului de armatele lui Ivan IV cel Groaznic, în anul 1552, campanie care s-a soldat cu zdrobirea Hanatului Kazanului și anexarea sa la Cnezatul Moscovei. Este foarte probabil ca această cetate rusească să fi folosit amplasamentul fortificațiilor construite de autoritățile Hanatului, întrucât are o poziție strategică dominantă pe malul râului Kazanka, la mică distanță de confluența sa cu Volga. Pentru validarea acestei opinii ar fi imperios necesară inițierea unor săpături arheologice cu caracter metodic.

În incinta Kremlinului se află o biserică, o moschee, muzee, sedii de institute academice, reședința președintelui Republicii și alte construcții. Dintre muzeele din Kremlin, am reușit să vizitez doar pe cel aferent istoriei poporului tătar și a

Republicii Tatarstan. Totodată, am străbătut nava și dependențele catedralei prevăzute cu tradiționalele turlle în formă de bulb de ceapă, precum și ale maies-tuoasei moschei cu patru suple minarete. Biserica ortodoxă a fost proiectată în 1556–1562 de arhitecții P. Iakovlev și I. Shiriai, suferind reparații și adaosuri consistente în 1836–1841. În locul vechilor moschei și al mormintelor hanilor, distruse după cucerirea rusească, a fost ridicată în 1996–2005 moscheea Kul-Sharif, o adevărată capodoperă arhitecturală, pe care unele oficialități locale încearcă să o propulseze drept emblemă a orașului. Postnik Iakovlev a fost unul dintre arhitecții care a proiectat și Catedrala Sfântului Vasile din Piața Roșie. Potrivit tradiției – cu vădite similitudini cu legenda Meșterului Manole din Țara Românească –, după terminarea lucrărilor de la Moscova, Ivan cel Groaznic ar fi ordonat orbirea lui Iakovlev, pentru a nu mai putea construi niciodată un lăcaș de cult atât de grandios.

Un alt așezământ muzeal interesant pentru propriile mele preocupări științifice, unde am avut ocazia să-i consult valoroasele exponate, a fost Muzeul Național al Republicii Tatarstan, amplasat într-o clădire spațioasă, construită în 1895 după planurile arhitectului I.N. Kolmakov și destinată Muzeului orașenesc al Kazanului. Pe lângă bogatele colecții de piese datând din preistorie și perioada scito-sarmată, Muzeul conține obiecte relevante pentru civilizația bulgarilor de pe Volga, a triburilor qipchace/cumane și a Hoardei de Aur. După colapsul statului Bulgaria Mare, situat în nord-estul Mării Negre, în urma expansiunii khazarilor din secolul al VII-lea, o parte a populației autohtone a migrat în bazinul mijlociu al Volgăi, unde a întemeiat o formațiune statală viguroasă. Aflată de-a lungul unei artere comerciale foarte circulante, regiunea a devenit prosperă mai ales atunci când în zonă au apărut întinse centre urbane, precum Bolgar și Biliar, cu care, în epocă, numai puține orașe din vestul și centrul Europei puteau rivaliza ca nivel de dezvoltare. În anul 922, Bulgaria de pe Volga a adoptat islamismul drept religie oficială. Statutul ei independent a luat sfârșit în 1236, odată cu marea invazie mongolă condusă de Batu-han.

Aflându-se în vecinătatea reședințelor hanilor Hoardei de Aur de pe cursul inferior al Volgăi, regiunea și-a continuat cursul evolutiv. În decursul secolului al XIV-lea elita politico-militară s-a

Turn de la intrarea în Kremlinul de la Kazan

turcizat și islamizat, iar procesul etno-cultural de consolidare a elementelor turcofone s-a adâncit, conducând la formarea etnosului tătar. Tendințele centrifuge din cadrul Hoardei de Aur au contribuit la destrămarea sa, astfel că în 1438 s-a constituit Hanatul Kazanului, cu capitala la Kazan. Acesta nu și-a menținut independența decât ceva mai mult de un secol, după care a fost încorporat în cnezatul Moscovei, pentru ca în 1708 teritoriul să-i fie integrat de Petru I cel Mare în Gubernia Kazanului. Progresele din sfera economico-socială a regiunii au afectat în mai mică măsură populația tătară, pentru că autoritățile țariste i-au îngădit drepturile în mod constant.

Dintre beneficiile cele mai mari ale deplasării la Kazan aș enumera mai cu seamă întâlnirile cu câțiva dintre istoricii cei mai prestigioși de la Institutul de Istorie „Sh. Marjani” al Academiei de Științe a Tatarstanului și anume cu directorul instituției, academicianul Raphael Sibratovich Khakimov, un destoinic organizator și catalizator al inițiativelor cărțurărești, și cu dr. Ilnur Midkhatovich Mirgaleev, directorul Centrului de Cercetări al Hoardei de Aur și al Hanatelor Tătare „M.A. Usmanov” din cadrul Institutului de Istorie. Cu toate că este încă tânăr, Ilnur M. Mirgaleev a făcut dovada unui neostoit devotament profesional, remarcându-se printr-un fecund spirit de inițiativă.

Între altele, el a inițiat și a coordonat apariția publicațiilor „Золотоордынская цивилизация” („The Golden Horde Civilization”) și „Нумизматика Золотой Орды” („The Golden Horde Numismatics”) la care este redactor principal, în vreme ce R.S. Khakimov este redactor-șef. Începând din 2013, Centrul de Cercetări al Hoardei de Aur și al Hanatelor Tătare „М.А. Usmanov” editează periodicul „Золотоордынское обозрение” („Golden Horde Review”), la care editor-șef este același neobosit Ilnur M. Mirgaleev. Unul dintre marile merite ale acestor publicații este că editorii nu le-au destinat numai problemelor de istorie locală, ele abordând un evantai tematic extins. Autorii studiilor, ca și membrii consiliului editorial, sunt recrutați nu doar dintre medievaliștii de la Kazan, ci și din numeroase alte centre din Europa, Asia și America. Începând de la al șaselea număr al seriei „Золотоордынская цивилизация” („The Golden Horde Civilization”), corespunzător anului 2013, mi s-a făcut cinstea să fiu cooptat în consiliul său editorial împreună cu colegul Tasin Gemil, dar și cu alți specialiști din Rusia, Kazahstan, SUA, Mongolia,

Japonia etc. În afara periodicelor menționate, sub egida Centrului de Cercetări al Hoardei de Aur și al Hanatelor Tătare „М.А. Usmanov”, au apărut în ultimii ani numeroase volume și culegeri de studii de reală valoare științifică, referitoare la populațiile turcice și mongole din Evul Mediu. Nu credem că exagerăm câtuși de puțin dacă apreciem că în ultima jumătate de deceniu instituția de la Kazan a devenit centrul cu cele mai importante realizări în domeniul investigării istoriei Hoardei de Aur și a tătarilor din întreaga lume. O difuzare mai dinamică și coerentă a lucrărilor tipărite în capitala Republicii Tatarstan ar da, desigur, mai multă credibilitate aserțiunii pe care am exprimat-o.

Zilele petrecute la Kazan au fost folosite și pentru discuții pe diferite teme științifice și pentru a sonda eventuale oportunități în vederea unor fructuoase colaborări viitoare cu colegii întâlniți aici: Ilnur M. Mirgaleev, Raphael Sibratovich Khakimov, Uli Schamiloglu, Zurab Dzhotovitch Dzapna, Farit Sabitovich Manasyprov, Daniya Fatikhovna Zagidullina (secretară științifică șefă a Academiei de Științe a Tatarstanului) etc.

*Moscheea Kul-Sharif
din incinta Kremlinului de la Kazan*

*Intrarea principală a Muzeului Național de Istorie
a Republicii Tatarstan din Kazan*

Experiența umană între istorie și anamnesis*

Acad. Alexandru Zub

Dacă istorismul are și o parte bună, cum trebuie să admitem, ea ține de stăruința cu care a știut să orienteze spiritele spre o recuperare cât mai deplină a experienței trecute. „Experiența e un alt nume pentru istorie”, spunea Toynbee, care nu avea totuși o mare stimă pentru istorism. Un vast efort de anamneză e în definitiv toată istoriografia. La acest fel de a privi discursul istoric trimite în mod expres Mircea Eliade, glosând pe marginea relației dintre anamneză și recuperarea trecutului (*Aspecte ale mitului*, 1978, p. 127–131). Fie că e vorba de evenimente mitice sau de o restituție a timpului istoric, omul devine disponibil pentru revelațiile duratei.

Am mai avut ocazia să mă refer la această temă, ale cărei resurse sunt practic inepuizabile. Dacă revin asupra-i, fie și atât de sintetic, este pentru că ea poate interesa un public larg în orice clipă, stimulând meditația asupra trecutului, o meditație pe care împrejurările de azi o reclamă insistent. Mă grăbesc să adaug că această meditație nu presupune în chip necesar simpatie pentru „ceea ce a fost”, ci recunoașterea unei experiențe inexorabile.

Nu ne putem imagina fără istorie, așa cum un om matur, interesat în cunoașterea de sine, nu se poate închipui fără vârstele care i-au pregătit maturitatea. „A nu ști ce s-a întâmplat înainte de a fi născut este tot aceea ca și cum ai fi neconținut prunc; căci ce este vârsta omului – se întreba Cicero – dacă memoria faptelor noastre nu s-ar uni cu veacurile cele de mai dinainte?” O luptă pentru memorie, adică pentru salvagardarea dreptului la identitate specifică e oarecum toată istoria, fie că o privim ca eveniment sau ca discurs. Importantă pentru orice spațiu cultural, o atare temă suscită interes mai cu

seamă când e vorba de o zonă de convergență ca a noastră. Firește, un studiu sistematic reclamă alt cadru și anumite precauții de metodă.

Mai întâi, o remarcă. Distincția între *istorie* ca tărâm al vieții umane și *istoriografie* ca reflex al ei e recentă și oarecum didactică. În fond, istoria e una singură, așa cum o arăta de altminteri termenul grecesc, care și-a păstrat fecunda lui ambiguitate. Kogălniceanu știa să vadă aceasta la 1837, când pune pe frontispiciul sintezei sale, la Berlin, cuvintele lui Sallustius, în care *făcutul* și *scrisul* istoriei apar ca îndeletniciri complementare și la fel de laudabile: „*et qui facere, et qui facta aliorum scripsere, multi laudantur*”. Nu e vorba însă numai de activități demne de consemnare, cum s-ar înțelege din maxima amintită, ci un gând mai adânc, privitor la consubstanțialitatea celor două ipostaze.

Scrisul istoric nu numai că se constituie pe seama istoriei, dar participă la viața acesteia, intră în țesătura ei cea mai intimă și o sporește. Milenii de-a rândul, istoriografia s-a voit cu toate astea în afara istoriei, fără perspectiva și fără conștiința devenirii sale. Interesau mai ales achiziția și transmiterea de știri, alături de programul moralizator și de retorica justificativă. Herodot voia, prin *Istorie*, ca faptele oamenilor să nu cadă în uitare. La noi, primii analiști n-au făcut decât să însemne „cursul anilor”, preocupați de genealogie și evenimente dinastice, prelungind oarecum gestul comemorativ al epigrafelor de pe morminte și al pomelnicelor. Analele de la Putna nu se ridicau mult peste această condiție. Scriindu-și cronică pe timpul lui Petru Rareș, Macarie voia să nu lase faptele în „mormântul uitării”, iar ceva mai târziu, sub Lăpușneanu,

*Text preluat din volumul de autor „Chemarea istoriei. Un an de răspântie în România postcomunistă”, Iași, Editura Junimea, 2015, p. 240–244, apud „Cronica”, XXV, 34 (24 august 1990), p. 1, 2.

Azarie continua să însemne și el fapte, ca „*nu cumva cu trecerea vremilor să se scufunde și acestea în adâncul uitării*”. Contemporanul său, Montaigne, gândea la fel atunci când reclama de la istorici „*să ne facă istoria mai mult cum o primesc decât cum o estimează*”. Funcția de conservare prima. Istoricii veacului de mijloc se pot închipui deci ca un releu menit să asigure tocmai această transmisie de știri de la o generație la alta, transmisie susceptibilă a împiedica uitarea, extincția la care, ca individ, omul se știe condamnat.

Istoria, ca disciplină, poate fi înțeleasă prin urmare și ca remediu soteriologic. Cel dintâi om mișcat de conștiința perisabilității sale a fost și primul istoric, remarca P. Chaunu, căutând să vadă, ca mai toți istoricii de seamă, și dincolo de umbra uneltelor sale. Pentru el, ca și pentru noi, istoriografia este un instrument anamnezic, dacă se poate spune așa, iar istoricii niște „gardieni ai memoriei”. Întâiul sepulcru se anunță, în această perspectivă, ca expresie a unei funcții istorico-mnemotehnice.

Istoria se întâlnea din capul locului cu poezia și metafizica. „*Oamenii întâi cântă, apoi scriu. Cei dintâi istorici au fost poeți*”, spunea Bălcescu, în spirit romantic, pe când Kogălniceanu recomanda insistent ascultătorilor săi poema lui Homer ca pe o istorie. Fiindcă „*ce este «Iliada»*”, se întreba el retoric, „*decât o istorie în versuri, cea mai veche și cea mai frumoasă din toate?*” Tânărul dascăl de la Academia Mihăileană se gândea, firește, la funcția formativă și incitantă a scrisului istoric. „*Cele mai înalte izbânzi, cele mai slăvite fapte nu vedem oare că s-au îndemnat spre istorie?*” Și istoricul evoca îndată pilda marelui Macedonian care „*purta neconținut cu sine, într-o cutie de aur, poema lui Omir*”. Biografia lui Alexandru, scrisă de Quintus Curtius, l-a inspirat apoi, în campaniile sale, pe Carol XII, stimulându-i geniul spre „*izbânzi și slavă*”. În același sens, plutarchienele *Vieți paralele* l-au influențat pe Napoleon.

Astfel înțeleasă, istoria ca disciplină nu e un simplu depozit de fapte, ci un mod de a contribui la istorie, o parte intrinsecă. Nu trebuie să vedem în ea o metaistorie, senină și distantă, ci prelungirea firească, valorizantă, a actului istoric și de aceea o sursă activă de istorie. Acțiunea nu e univocă. Dacă istoria produce istoriografie, aceasta din urmă se repercutează la rândul ei asupra istoriei. Registrele

comunică între ele, transferul de substanță este mutual.

„*Istoria, s-a spus, este inseparabilă de istorie*”, observația îl implică pe observator. Calitatea acestuia din urmă determină în bună măsură calitatea discursului istoric. Este vorba de însușiri personale, desigur, însă și de calitatea experienței de care dispune istoricul. De aceea, reluând o idee lucianescă, N. Iorga spunea că n-ar trebui să scrie istorie decât oameni cu o anume activitate publică. De unde și interesul său înalt pentru memorii, ca expresie a experienței nemijlocite. La această experiență, de altfel, au recurs multă vreme analiștii și cronicarii români, deținători de ranguri civile sau ecleziastice. Propria experiență le dădea posibilitatea de a selecta fapte, de a le rândui potrivit cu sensul desfășurărilor umane. În plus, ea îi implica în discurs, mai mult chiar decât le-ar fi plăcut să recunoască. Ureche, Costin, Cantacuzino, Neculce au fost dregători cu o bună cunoaștere a activităților de stat, iar Cantemir domn în două rânduri.

De la aceste culmi ale istoriografiei noastre umaniste până la marii istorici din epoca modernă se poate vorbi de o tradiție a scrisului implicat în drama istoriei însăși. Unii au și mărturisit că scriu „din inimă”, iar alții și-au plătit scump opțiunile politice. Se poate spune chiar că o serie tragică se definește, de la M. Costin la G. Brătianu, indicând grade și modalități diferite de implicare. Discursul istoric s-a interferat mereu cu discursul politic. M. Costin știa bine că e nevoie, „*la acest fel de scrisoare*”, de „*gând slobod, fără valuri*”. Năzuind spre un adevăr cât mai deplin, el căuta să împace, la acest nivel, ambele discursuri, căutând în paginile istoriei argumente pentru propria sa luptă. Marile teme ale istoriei noastre atunci s-au formulat, adesea dilematic, spre a deveni un câmp de tensiuni mereu reînnoite. Ceea ce interesează în cazul amintit e felul cum îmbina Costin anamneza întemeiată pe experiența proprie și studiul epocilor revoluate, mergând până la etnogeneză. Regăsim la el o conduită exemplară, una ce evocă în același timp mai multe motivații. Se poate spune că orice restituție istoriografică bine condusă e un fel de a coborî în noi înșine, cum de altfel înclină să creadă și unii istorici contemporani (R. Koselleck). Invitând la solidaritate cu generațiile anterioare, anamneza istoricului e și un aport la cunoașterea de sine.

Modelare și stratificare în opera muzicală*

Acad. Alexandru Boboc

1. Este astăzi cvasiunanim recunoscută ideea că *limba* (naturală) este *o muzică*¹, ceea ce îndreptățește și întrebarea: muzica însăși (ca prezență, actul muzical) nu este (dincolo de faptul că este o formă a artei sau tocmai pentru că este artă) o limbă? Căci ambele – *limba și muzica* – țin de ceea ce este esențial în modul de a fi al omului, de raportare la lume (fenomenologic: *Weltbezug*).

Într-un anumit sens, dată fiind înrădăcinarea gramaticii și a muzicii în disponibilitatea înăscută omului de a se comporta spontan, gramatical și muzical totodată, nu putem să nu observăm că, înainte de a învăța gramatica limbii materne, individul-om se înscrie în comunicarea verbală în mod gramatical, după cum, fără a fi instruit muzical, dacă are puțin simț muzical, poate și să cânte².

De fapt, structura gramaticală este esențială oricărei limbi și funcționează nu numai în unitatea morfologică și lexicală, ci și pe un fond fonetic ce le asigură prezența ca *act: actul lingvistic* și, respectiv, *actul muzical*.

Precizarea privind actul lingvistic devine clarificatoare și pentru actul muzical: „în formă concretă, nu există *limbă*, ci numai *acte lingvistice* de expresie și comunicare, diferite de la un individ la altul și diferite, de asemenea, la același individ în funcție de circumstanțe. Niciun *semn lingvistic* nu are exact aceeași formă și aceeași valoare (semnificat) la toți indivizii care îl utilizează și în toate momentele când este folosit”³.

Valorificarea *actului lingvistic*, ca aspect fundamental al limbajului, o datorăm lui W. von Humboldt, care „...a deosebit pentru prima dată două aspecte fundamentale ale limbajului: pe de o parte,

limbajul ca *enérgeia*, adică drept creare continuă de acte lingvistice individuale, ceva dinamic, care nu este făcut o dată pentru totdeauna, ci se realizează continuu, și, pe de altă parte, limbajul ca *érgon*, altfel spus, ca «produs» sau «lucru făcut», ca sistem realizat istoricește («limbă»)»⁴.

Humboldt însuși scria: „Limba este, cu alte cuvinte, efortul veșnic relevat al spiritului de a face *sunetul articulat* capabil să exprime *ideea*. Într-o accepție strictă și nemijlocită, aceasta este definiția actului individual de *vorbire*; într-o accepție adevărată și esențială, putem considera *limba*, ca să spunem așa, drept exclusiv *totalitatea actelor de vorbire*. Căci, în haosul dispersat de cuvinte și reguli pe care obișnuim să le numim limbă, *ceea ce există cu adevărat este doar elementul particular produs prin vorbire* (subl.n. – Al.B.), iar acesta nu este niciodată complet, necesitând și el o nouă prelucrare pentru a reflecta natura actului viu al vorbirii și pentru a da o imagine adevărată a limbii vii. Tocmai ceea ce este mai elevat și mai rafinat nu se lasă recunoscut în aceste elemente separate și poate fi perceput sau intuit doar în înlănțuirea *discursului*, fapt care dovedește o dată în plus că limba propriu-zisă rezidă în actul producerii sale efective. În toate cercetările care încearcă să pătrundă esența vie a limbii, vorbirea ca atare este singura care trebuie gândită ca fiind ceva adevărat și primar. Fărămișarea în cuvinte și reguli este doar o cârpăceală lipsită de viață a analizei științifice”⁵.

Este deosebit de importantă concepția despre *forma limbii*: nu forma „ca un simplu construct mental lipsit de existența reală”, ci „doar în efectele sale de fiecare dată particulare”⁶.

---

*Cu titlul „Vordergrund” și „Hintergrund” – contrast fundamental în CORPUS-ul operei muzicale. O încercare de a înțelege specificul modelării și stratificării în compoziția și în execuția muzicală, textul de bază al comunicării susținute la Simpozionul „Muzică și filosofie”, Academia de Muzică „Gh. Dima” (3–5 iunie 2016, Cluj-Napoca)

Așadar, „prin *forma limbii* nu înțelegem aici așa-numita formă gramaticală ca atare... Conceptul de formă a limbilor se extinde mult mai departe decât regulile de alcătuire a discursului și chiar dincolo de regulile formării cuvintelor, în măsura în care prin acestea din urmă înțelegem aplicarea la radicali lexicali și la cuvinte de bază a anumitor categorii logice generale, cum sunt cele de acțiune, efect, substanță, proprietate etc. (...) Formei i se contrapune, evident, o substanță; ca să găsim însă substanța corespunzătoare formei unei limbi trebuie să trecem dincolo de limitele limbii. În interiorul unei limbi putem considera ceva drept substanță doar în raport cu altceva, de exemplu cuvintele de bază raportate la declinare. În alte raporturi însă, ceea ce socotim substanță este recunoscut la rândul său drept formă... În sens absolut, în interiorul unei limbi nu poate exista nicio substanță lipsită de formă, căci totul în limbă este destinat unui scop precis – exprimarea gândirii –, iar această acțiune începe odată cu elementul său primar, sunetul articulat, care devine articulat tocmai în virtutea impunerii unei forme”⁷.

Examinând „practicarea limbajului” în extensivitatea sa cea mai largă „și anume și în relația sa cu facultatea de a gândi și de a simți”, Humboldt precizează: „Limba este organul formator al gândului. Integral spirituală, integral interioară, trecând oarecum fără să lase urme, activitatea intelectuală se exteriorizează în vorbire prin intermediul sunetului și devine astfel perceptibilă pentru simțuri. Activitatea intelectuală și limba constituie o unitate și sunt inseparabile... Legătura indestructibilă care unește gândirea, organele vocale și auzul cu limba rezidă irevocabil în alcătuirea originară, cu neputință de explicat altfel, a naturii umane”⁸.

Pe fondul unor profunde reflecții „asupra adecvării sunetului la operațiile spiritului”, Humboldt examinează pe larg relația dintre *limbă și gândire*, cu accent pe rolul „formator” al limbii: „Activitatea subiectivă este aceea care construiește în gândire un obiect. Căci niciun fel de reprezentare nu poate fi considerată o simplă contemplare pasivă a unui obiect dat deja. Activitatea simțurilor trebuie să se îmbine în mod sintetic cu acțiunea internă a spiritului, iar din această îmbinare se desprinde reprezentarea care devine obiect în raport cu forța subiectivității, întorcându-se spre aceasta pentru a fi concepută ca atare într-un chip nou. În vederea unui asemenea scop, limba este însă indispensabilă”⁹.

2. Acestea ar fi considerațiile mai importante pentru ideea că *muzica* ar putea fi înțeleasă și ca o *limbă*, cu tot ce implică aceasta pentru analogia cu particularitățile de structură și funcționalitate ale limbii și ale raportului dintre limbă și gândire. Cele spuse în acest context se potrivesc, *mutatis mutandis*, și pentru înțelegerea muzicii, a limbajului muzical în speță și, nu în ultimul rând, a gândirii muzicale.

În principal, este de luat în atenție procesul complex al interacțiunii dintre limbajul prin care ia naștere (în unitatea spiritului) un «produs» sau «lucru făcut» (limbajul ca *ergon*) și limbajul din „înlănțuirea discursului” (W. v. Humboldt).

Altfel spus, poate, e vorba de raportul dintre „forma limbii” și „substanța corespunzătoare formei unei limbi”, ceea ce necesită trecerea „dincolo de limitele limbii”, mai exact, limba ca „formator” (*bildend*) în unitatea spiritului și limba discursului; *discurs* care este „un eveniment de limbaj”, mai exact, „«limbajul pus în acțiune» într-un proces istoric ce face din enunț un eveniment”¹⁰.

Prin analogie cu toate acestea, să urmărim *fenomenul muzical*, după regula: «discursul» ca «limbaj pus în acțiune» într-o perspectivă care face din *enunț* «un eveniment», în care „abia în virtutea execuției sonore există un prim-plan sensibil, care nu rămâne pe seama reprezentării, ci o «realitate»”, care „este exclusiv realitatea acustică, domeniul a ceea ce se poate sensibil auzi”; „ceea ce se poate «auzi» pur sensibil «laolaltă» (*Zusammenhören*) este o alcătuire de sunete, de tonuri strâns limitate. O sonată, o «mișcare», chiar un preludiu nu se reduc nici pe departe la aceasta. Auzim, firește, sensibil-real (pur acustic) laolaltă, o succesiune limitată de sunete, tot astfel o succesiune de armonii, totuși numai atât cât se întinde retenția acustică (prelungirea a ceea ce tocmai am auzit)”¹¹.

Înapoia sunetelor există ceva care „trebuie doar căutat acolo unde poate fi găsit, nu departe, dincolo de lumea sunetelor, ci aproape de ea și înăuntrul genului ei”¹².

În alți termeni, unitatea de compoziție este „întemeiată pe invenție”, „care nu este dată laolaltă în niciunul din stadiile efectului acustic, constituind totuși adevărata compoziție”¹³.

În mod manifest, „singura pătură intermediară a «sonorității perceptibile» este realizată în actul unic al execuției de aici și de acum. Iar aceasta înseamnă că, în execuție, ceea ce este cu adevărat *muzical în muzică* rămâne apariție...”¹⁴.

3. Ne aflăm în fața unui miracol – „miracolul artistic” al operei muzicale –, declarat de prezența ei într-o interpretare-execuție, în care „trăim înălțarea edificiului, creșterea, ridicarea lui piatră cu piatră; și această alcătuire de ansamblu este terminată și laolaltă, abia când succesiunea de sunete, sensibil perceptibile, a ajuns la sfârșit, adică s-a stins. Ultimele măsuri ale unei opere muzicale, consecvent construite, sunt resimțite atunci ca încheiere a edificiului și ca încununare a lui”¹⁵.

Așadar, *auzim în fapt mai mult decât ce se poate sensibil auzi* (subl. n.), auzim un edificiu sonor de altă ordine de mărime, care este cu neputință de auzit acustic laolaltă. „Această altă alcătuire este adevărata operă sonoră, «mișcare», fuga, sonata. Și această alcătuire constituie «planul muzical de fund» (*Hintergrund*). Bineînțeles, numai cel muzical; căci de întregul plan de fund al muzicii mai țin și alte momente, pe deasupra”¹⁶.

Audierea muzicală „transcende auzul sensibil. *Întregul unei mișcări*, care apare, nu este dat ca atare simțurilor; el *este ceva acustic-ireal*, care nu este realizat nici în execuția sonoră. Căci el nu este realizabil ca fiind ceva subzistând laolaltă. Îl auzim «prin mijlocirea» altor elemente, succesiunea sensibilă a sunetelor mijlocește apariția lui, deși în fazele ei, ea nu se poate fixa; ea are transparența caracteristică de a face să apară, pentru cel ce o ascultă, celălalt aspect, edificiul sonor, care nu se epuizează în ea”¹⁷.

Și aici intervine explicarea în sensul „raportului de apariție”: „ceea ce se ascunde cu adevărat în principiul «expresiei» trebuie să fie mai degrabă *un raport de apariție* (*ein Erscheinungsverhältnis*) (subl. n.), și anume unul de un fel foarte particular. Dar el nu trebuie să fie nici apariția unei «idei», nici a vieții, nici a unui sens. Ci în modul de apariție (*Art des Erscheinens*), în el însuși va trebui căutată caracteristica obiectului frumos. Cu aceasta se deschide câmpul pentru un alt concept deosebit și specific estetic al formei. Căci, într-un oarecare sens, trebuie să fie vorba de forma apariției ca atare”¹⁸.

Este vorba de „modul de ființare al obiectului frumos”: „Frumosul este un obiect de două feluri, totuși în una, ca un obiect unic. El este un *obiect real* și, de aceea, dat simțurilor, nu se epuizează însă în acesta; dimpotrivă, este în aceeași măsură și un cu totul altul, *ireal*, care apare în cel real – sau ca ivindu-se înapoia lui. Frumosul nu este primul obiect, singur, și nici în al doilea singur, dimpotrivă numai

ambele, unul într-altul și unul cu altul. Mai exact spus, el este apariția unuia în celălalt”¹⁹.

Este adevărat, „modul de ființare al întregului trebuie să fie unul despicat în două, în timp ce, structural, obiectul acționează unitar și cu totul nedespicat. Unitatea se găsește pe *planul de apariție*. Ceea ce face să apară trebuie să fie real, și ceea ce apare nu poate fi real, întrucât constă numai în această apariție a sa. De aici jocul schimbător în felul de a ființa al frumosului: el există și totodată nu există, ființa lui se află în cumpănă”²⁰.

Așadar: „Modul de ființare a întregului, *corpus-ul*, este unitatea celor *două* planuri, deși „obiectul” acționează în „planul de apariție”. Ceea ce face să apară (planul din față) este real, iar ceea ce apare constă numai în apariția sa; nu este *irealul* ca atare (acesta *este*, dar nu-i și *existent* structural), vine ca valabilitate, nu ca valoare (e mereu transcendentă).

În alți termeni, în ceea ce apare intră ceea ce a reușit compozitorul să prindă ca idee, nu ideea ca atare. Aceasta rămâne model absolut, la care se raportează *cum pot* (după talent și tehnică) cei care creează, compozitorii. Totuși, modul de *a fi* (*nu a exista*) al irealului rămâne taina a ceea ce e mereu „dincolo”, transcendent.

La prima vedere ar părea că „activitatea artistului este o aducere la realitate, de pildă realizarea unei idei sau a ceva ce plutește ca ideal în fața ochilor. Dacă privim însă mai de aproape, descoperim tocmai contrariul. Tocmai realizare nu este creația sa și, deci, nici facere cu putință. Ceea ce lui îi plutește înaintea minții nu este nicidecum transpus în realitate, ci doar *reprezentat* (*dargestellt*). Și aceasta înseamnă că este făcut să apară *zur Ercheinung gebacht*”²¹.

Într-un text esențial rezumat: „Procedarea creatorului este o îndepărtare de realitate – o de-realizare (*Entwirklichung*). El nu trebuie să procure posibilității condițiile care îi lipsesc, nu trebuie să urnească povara inertă a realului, ci doar să ofere ochilor care contemplă *irealul* ca atare. Prin aceasta el nu are trebuință de ceva real, decât ca termen mijlocitor în care să poată apărea *irealul*; și numai întrucât creează un atare termen, el este un realizator”. Dar ceea ce ajunge la apariție, în acesta rămâne mai departe cu totul ireal „și încă atât de învederat și neîndoielnic ireal, încât nici chiar apariția sensibil palpabilă nu simulează vreo realitate”²².

4. Revenind la compozitor și compoziție muzicală este de precizat că și aici funcționează un „raport de apariție”, numai că nu trebuie să considerăm „dispoziția sufletească (durere, bucurie, neastâmpăr, nostalgie), care incontestabil se exprimă în muzică, ca fiind planul ei din spate. Aceasta nu se poate, chiar și numai pentru motivul că dispoziția constituie o pătură situată mai adânc înăuntru... Deocamdată însă se poate dovedi că și în muzica pură – și anume dincoace de orice conținut sufletesc – există o stratificare și un raport de apariție. Se înțelege că el revine în orice altă muzică, chiar și în transpunerea muzicală a unor opere poetice. Numai că acolo el nu este pus la îndoială, cum este pus în muzica pură”²³.

Și iată o explicație posibilă: „Trebuie să plecăm de la faptul că sunetul muzical, tonul constituie aici «materia» în care se face modelarea. Așadar, succesiunea și legătura sunetelor trebuie socotite în muzică drept pătură reală și *prim-plan* (în notă: „sunetele nu sunt reale în sens strict, deoarece ele nu subzistă ca atare decât pentru cel care le aude (...) esențialul în «pătura reală» a unei lucrări muzicale este și rămâne prezența sensibilă, existența pentru percepție”). Se pune deci întrebarea: se găsește în opera muzicală ceva care se ridică deasupra sunetelor percepute sensibil, devenind pentru auzul muzical ceva ce planează deasupra lor? Sau, ca să folosim imaginea de mai înainte: există aici însă un *plan de spate* (*Hintergrund*), care apare prin mijlocirea lor, și anume astfel încât rămâne conținut muzical autentic și propriu-zis?”²⁴

Răspunsul este: există, dar „trebuie doar căutat acolo unde poate fi găsit, – nu departe, dincolo de lumea sunetelor, ci aproape încă de ea și în genul ei”²⁵.

Acesta ar fi secretul prezenței și al funcționării celor două planuri – planul din față (*Vordergrund*) și planul de spate (*Hintergrund*) – aduse de o compoziție muzicală în unitatea dintre o „sonoritate sensibil-perceptibilă” și „ceva dincolo de aceasta, «ceva muzical perceptibil», care necesită o cu totul altă sinteză din partea conștiinței perceptoare, decât aceea pe care o poate efectua pura auzire acustică”²⁶.

5. Esențialul îl constituie astfel „acest altceva”, care „este un întreg mai mare și constituie planul din spate (*Hintergrund*), care nu mai are caracter sensibil”²⁷.

Totul devine inteligibil în următoarea explicație: „Unitatea muzicală a operei sonore are în adevăr ea însăși caracterul unei sinteze. Aceasta înseamnă că ea este «compoziție» (*compositio* este simpla traducere a cuvântului *synthesis*). O atare unitate nu poate fi sensibil auzită. În această măsură, ea este în mod veritabil apariție, și anume o apariție mijlocită de audierea sensibilă. Ea aparține planului de spate al operei sonore. Luând însă lucrurile pe latura obiectivă, ea este unitatea sintetică în care sunetul respectiv stins, pe care sensibil nu-l mai auzim, este reținut și alcătuieste astfel, ceva încă prezent, un element esențial al întregului ce se edifică succesiv în audierea muzicală”²⁸.

Este adevărat însă că „fenomenul planului de spate muzical” este extrem de complex: „Întregul unei mișcări, care apare, nu este dat ca atare simțurilor, el este *ceva acustic-ireal*, care nu este realizat nici în execuția sonoră (...) Îl auzim «prin mijlocirea» altor elemente, succesiunea sensibilă a sunetelor mijlocește apariția lui, deși în bazele ei ea nu se poate fixa”; mai mult, „legătura particulară dintre straturi este, în schimb, cu totul alta decât în acele arte (artele plastice – n.n.), chiar numai pentru motivul că planul din față și primul plan de spate sunt în muzică mai asemănătoare unul cu altul, și după felul lor sunt mai apropiate. De aceea, dualitatea lor a și fost în muzică neînțeleasă, mai mult decât oriunde”²⁹.

Unitatea planurilor este esențială pentru structura compoziției: „Avem, prin urmare, în muzică, aceeași stratificare dublă a obiectelor ca în artele plastice; aceeași *dualitate și opoziție* (subl. n.) a modurilor de ființare, aceeași apariție în materia sensibilă, aceeași transparență a primului plan modelat. Tot astfel, același rol al subiectului receptor; căci numai pentru un subiect, când el îndeplinește condițiile audierii muzicale, poate apărea acel întreg...”³⁰.

Dualitatea și opoziția „modurilor de ființare” creează un *contrast dinamic, tensionat* între planuri: „Limpede însă se poate vedea cum planul din față este determinat de planul din spate, în opera compozitorului, cum unitatea formei în compoziție determină modelarea materiei auditiv-sensibile până în amănunte. Și în acest punct, opera muzicală este asemenea operei poetice și operei picturale”³¹.

6. Unitatea și opoziția planurilor (de fapt, implicația lor) este prezentă și în „arta de ordinul doi”, singura „care face ca muzica, odată com-

pusă și scrisă, să fie sonor perceptibilă”: „Opera muzicală scrisă” are nevoie de aceasta încă mai mult decât o piesă de teatru: în definitiv, piesa de teatru poate fiecare să o și «citească» și, dacă are oarecare fantezie, să aibă interior și «viziunea» ei; «a citi» însă bucată muzicală este ceva cu totul deosebit, pentru aceasta este nevoie de o formație specializată în acest domeniu și de foarte mult exercițiu. De obicei, chiar lucrurile stau astfel, că profanul în muzică poate mai degrabă să «execute» el însuși decât «să citească» fără execuție... În orice caz însă, publicul muzical are nevoie de reproducere sonoră, de prezentare... ca să ajungă în genere la muzică”³².

Cu aceasta, „arta muzicantului reproducător ajunge să fie o necesitate estetică. Aici, ca și în cazul poeziei dramatice, e vorba de o artă a «jocului» și multe dintre notele caracteristice ale artei actorului se potrivesc și aici, firește, numai *mutatis mutandis*, căci felul jocului este altul”³³.

În muzica transpusă în realitate „prin arta secundară a «execuției», o pătură din ființa operei de artă, care în compoziția scrisă rămâne încă ireală, deci nu este ea însăși acolo sensibil dată, ci lăsată în seama reprezentării, fiind astfel totodată atrasă în sfera perceptibilității sensibile, și în primul plan al întregii alcătuirii... «Realitatea» de care e vorba aici este exclusiv realitate acustică, domeniul a ceea ce se poate sensibil auzi. Aceasta este valabilă și acolo unde dinamica «vizibilă» a mișcării muzicantului executant, sau chiar a dirijorului, aduce o contribuție esențială la înțelegerea muzicală”³⁴.

De fapt, „în muzică «realizarea» ei de către muzicantul executant – inclusiv a celui care execută diletantic – este într-atât de la sine înțeleasă, încât de fapt fiecare o desemnează prin cuvântul muzică numai pe ea, în timp ce negrul pe alb al notelor scrise trece numai drept mijloc auxiliar. Nu se poate spune, deci, aici că cititorul devine auditor (ca în dramă, spectator); căci cititori nu există aici decât în mod excepțional”³⁵.

Așadar, „adevărata muzică” se naște obiectiv „abia cu arta secundară a muzicantului”; „de o întărire a efectului de cadru nu poate fi vorba aici. Muzica, și cea executată și sonoră, nu are nevoie să fie desprinsă în mod special din legătura cu realul; ea este deja cu prisosință desprinsă prin materialul ei propriu sonor, încât acesta nu apare, în ordine muzicală nicăieri, decât în muzică”³⁶.

În execuție, muzica devine dependentă de „execuția muzicantului”: „și aici există o pătură inter-

mediară, care este realizată în execuție. Și realizarea nu mai este opera compozitorului, ci a muzicantului executant. Acesta are mână liberă în modelarea unor nenumărate amănunte de felul cel mai imponderabil, amănunte ce nu pot fi înregistrate pe foaia de note, și de care totuși depinde în mod esențial plăsmuirea întregului. El devine un asociat al compozitorului, și în felul acesta nu este doar «artist reproducător», ci cu desăvârșire productiv creator...”³⁷.

Situația este complexă, implicând dependență și independență, unitate-identitate și diferență, opoziție și corespondență și, mai ales, *co-prezența* celor două planuri în limbaje diferite: limbajul compoziției și limbajul (de fapt, metalimbajul) interpretării.

Cu interpretarea-execuție, opera muzicală devine alta cu fiecare reproducere (care nu este simplă reproducere): „Interpretarea muzicantului se adaugă de fiecare dată, și ea poate fi cu totul personal-unică. În felul acesta, identitatea operei muzicale este și ea în anumite limite părăsită, este despăcată în diversitatea calitativă a interpretărilor”³⁸.

Compozitorul și interpretul (care poate fi și compozitorul însuși) constituie ceea ce filosofic am numi „condiția de posibilitate” a creației muzicale, care, dincolo de faptul că este creație, trebuie adusă în prezență, în act, în audiție muzicală, în care arta muzicantului executant – deși „o artă legată de moment” – devine necesară.

În alți termeni, alături de realizarea ei (prin interpretare-execuție) „rămâne neclintită în picioare compoziția scrisă, în semiconcrețiunea ei, în fiecare clipă obiect al unei împliniri posibile”³⁹.

7. Un orizont al necuprinderii este mereu activ aici (de unde și așteptările prezenței unei mereu alte „lumi sonore” în execuție-interpretare): „*Întregul* compoziției rămâne și el, în execuția muzicantului, *ireal*. Sinteza audierii – laolaltă într-o unitate nu o poate realiza nici cel mai desăvârșit interpret, pentru ascultător; el i-o poate desigur apropia, îl poate conduce spre ea, dar nicio putere din lume nu îl poate scuti în audierea muzicii de edificarea succesivă a întregului. Unul, în adevăr, nu poate «să audă» pentru celălalt, tot atât de puțin pe cât poate să gândească, să conceapă sau să înțeleagă. Însă (...) unitatea și întregul obiectului muzical nu există nicăieri, decât în audierea muzicală. Este, deci, limpede că tot ce s-a spus mai sus despre «apariția» unei unități de compoziție se potrivește tocmai

execuției sonore a muzicantului, și nicidecum muzicii scrise”⁴⁰.

Numitul „plan de (sau din) spate” (*Hintergrund*) ridică astfel mari dificultăți de înțelegere. Poate de aceea, N. Hartmann l-a studiat sub formula „fenomenul planului de spate muzical”. Căci în actul unic „al execuției de aici și de acum” este realizată numai „pătura intermediară a «sonorității perceptibile»”, ceea ce înseamnă că „în execuție, ceea ce este cu adevărat muzical în muzică rămâne *apariție*. Fără îndoială, nu trebuie să subapreciem faptul ce ține de apariție; apariția poate fie ea însăși eminent obiectivă, poate fi convingătoare și zguduitoare, poate răpi cu sine mulțimea auditorilor, în chip uimitor, îi poate contopi în unitatea unei trăiri artistice «unice». Dar ea rămâne totuși apariție și nu devine realitate. Și numai în felul acesta se realizează într-însa condiția fundamentală a «obiectului estetic» și a frumosului”⁴¹.

Într-o formulare (oarecum rezumativă) se poate spune „că nici în muzica executată nu există vreun moment de iluzie... Execuția rămâne execuție și gravitatea conținutului care apare într-însa, cu putere irezistibilă, rămâne pe planul apariției. Raportul părților, cu opoziția lor dintre *real* și *ireal*, este păstrat. Numai că aici el lucrează cu alte mijloace decât în artele plastice. Aparența suprimării lui ține de faptul că muzica pură nu are teme extramuzicale, ceea ce înseamnă că ea nu este artă reprezentativă. Ceea ce ea însăși mijlocește cu adevărat ascultătorului prin planurile ei din față, nu se poate exprima în niciun fel prin cuvinte și concepte”⁴².

8. Rămâne însă o enigmă, cum poate apărea în planul sensibil ceea ce este cu totul altfel? Și aceasta în mod diferit în variatele arte. Totul depinde de înțelegerea „legii obiectivației”, activă pe fondul „spiritului obiectivat”, mai exact a „ființării obiectului estetic”.

Tema de bază ar fi următoarea: „obiectul estetic” nu are „ființă de sine stătătoare, independentă de subiect (o ființă în sine)”, dar „o parte dintr-însul subzistă perfect independent de subiect. Cu aceasta ne aflăm în fața problemei modului său de a ființa. Rezolvarea ei este o temă ontologică”⁴³.

Este o temă care ține de „problema generală a ființării spirituale (*Problem des geistigen Seins*). Căci tocmai cum obiectul estetic subzistă numai «pentru» o ființă spirituală, tot astfel într-însul se află totdeauna cuprins ceva cu conținut spiritual, cel puțin un mod determinat de a vedea sau de a

înțelege”. Aceasta nu se poate imediat vedea în obiectul naturii, foarte bine însă în produsul artei, al *operei de artă*, care „este producție a spiritului și are în sine ceva din spiritul productiv care a creat-o”⁴⁴.

Așadar, „obiectul estetic intră, în măsura în care este creat de om, într-un cerc mai larg de fenomene; el constituie o specie particulară a spiritului obiectivat. El cade în același timp cu totul sub *legea obiectivației*”⁴⁵.

În modul ei complex de ființare, *obiectivația* „este numai în parte *reală*, adică singură materia, împreună cu modelarea ei, este reală; conținutul spiritual propriu-zis rămâne *ireal*, nu este realizat nici de spiritul viu; dimpotrivă, el i se înfățișează numai ca *apariție* (...) în raportul de apariție este vorba de ceva mult mai general, nu de opera de artă singură. Este vorba aici nu de modul particular de ființare al obiectului estetic, ci de modul de a ființa al spiritului obiectivat”⁴⁶.

După *legea obiectivației* „orice apariție a unui conținut spiritual este dependentă de acțiunea reciprocă a spiritului viu, întrucât acesta urmează să procure condițiile înțelegerii”; conform acestei legi, întregul unei „alcătui” are două straturi eterogene, „atât în structura, cât și în modul lor de ființare. Căci numai *planul din față*, plăsmuirea materială, sensibilă, este *real*; planul din spate, al apariției, conținutul spiritual, este *ireal*. Primul subzistă, împreună cu modelarea lui, în sine; cel din urmă, în schimb, numai «pentru» un spirit viu este gata să-l primească, care își aduce la aceasta contribuția și devine, în recepție, reproductiv”⁴⁷.

9. În esența obiectivației „este și rămâne enigma «cum» poate ajunge, în definitiv, modelarea unui lucru sensibil în planul din față să fie purtătoare a unui conținut, care posedă un cu totul alt mod de ființare și nu este dat decât «pentru» o conștiință? Căci raportul, totuși, este tocmai acesta: că acest conținut poate fi intuit în modelarea sensibilă a materiei și poate fi redobândit de fiecare dată dintr-însa. Într-un fel oarecare, el trebuie totuși să fie conținut într-însa”⁴⁸.

Care ar fi soluția enigmei? Este aceea „că, în fapt, conținutul spiritual nu se găsește nici el în materia modelată fără conținutul unui spirit viu. El nu se află într-însa nicidecum «în sine», ci numai «pentru noi», cei care îl sesizăm. Și el nu este pus de spiritul producător într-însa decât pentru un spirit care îl sesizează, nu însă imprimat, în sine și inde-

pendent de acesta, ființei materiei. Forma care îi este în realitate imprimată este, dimpotrivă, ea însăși numai cea materială, așadar aceea a primului plan sensibil”⁴⁹.

Multe se pot înțelege prin analogie cu „uimitoarea capacitate de variație a conceptului (...) capacitatea lui unică de a nu rămâne înapoia progresului, care niciodată nu se oprește, al cunoașterii. Dar, totodată, ea aduce o mărturie grăitoare despre fragilitatea legăturii dintre termen și conținut spiritual, în concept”⁵⁰.

Exemplul conceptului e grăitor, căci „abia în opoziția față de el e pusă esența obiectivației artistice în lumină justă. Opera de artă, în adevăr, are cu totul altă stabilitate, o incomparabil mai înaltă forță istorică de persistență. Temeiul acestui fapt stă în legătura solidă și de sine stătătoare *între planul din față și cel din fond* într-însa. Căci legătura aceasta nu este nici convențională, nici condiționată din afară (din partea unor conexiuni sistematice), ci e o *legătură pur internă* (subl. n.), autonomă. De aceea ea nu se adresează înțelegerii, ci intuiției; și înăuntrul intuiției ea are forma legăturii celei mai strânse între intuiția sensibilă (percepția) și formele superioare ale intuiției”⁵¹.

În comparație cu *conceptul*, în *opera de artă* „tocmai primul plan, latura materială și sensibil real este bogat dezvoltată: o atare dezvoltare lipsește conceptului, de aceea el nu poate de la sine să facă să apară nimic, ci trebuie să recurgă la conexiunile care se află dincolo de el. Opera de artă nu trimite la nimic de felul acesta: plinătatea modelării proprie plăsmuirii reale e suficientă pentru a face să apară celui care intuieste un conținut spiritual. Acesta e sensul faptului că în opera de artă legătura între planul din *față* și cel din *spate* este «strânsă», solidă și de sine stătătoare. Nu cunoașterii lucrurilor, pe care o aducem cu noi, i se deschide conținutul spiritual, ci intuiției...”⁵²

10. Un loc aparte în înțelegerea raportului acestor planuri îl are „jocul liber cu forma”: „Este vorba de o activitate în adevăr creatoare, care intervine aici principial în locul reprezentării, de un joc cu totul numai de dragul lui (...) Nu avem la bază nicio formă prezentabilă. De aceea, modelarea formei este aici cu totul autonomă, este de o libertate de natură diferită și mai mare decât în artele reprezentative. Ea este *pură producție*, fără moment mimetic sau reproductiv, pură «creație din nimic»”⁵³.

„Cu adevărat liberă – scrie Hartmann – este numai muzica, și anume cea pură. Căci și ea «poate» sta în serviciul unor scopuri. În muzica pură, principiul «jocului» ajunge la deplină independență. Muzica e un joc de sunete, succesiuni de tonuri, armonii și timbre – într-o materie deci care se susține, în cea mai largă măsură, scopurilor extraestetice. În măsura aceasta, ea este cea mai liberă dintre arte. Și anume ea este liberă pe două laturi: este tot atât de liberă de tema extraestetică, adică de subiect, ca și de scopul extraestetic”⁵⁴.

Și... o concluzie semnificativă pentru delimitare între arte: în momentul creației se atinge „un grad de productivitate, pe care celelalte arte nu îl cunosc. Compoziția este întemeiată pe invenție – pe surprindere și descoperire interioară –, astfel încât chiar «tema» muzicală însăși este liber creată, un pur produs al fanteziei muzicale”⁵⁵.

Această dezvoltare în sfera rolului formei relevă tot mai mult posibilitatea înțelegerii creației muzicale în care libertatea joacă un rol important, ceea ce face necesară și o clarificare a interacțiunii, a opoziției și unității (a complementarității, poate) planurilor *Vordergrund* V (disjuncție neexclusivă) și U (reuniune) cu *Hintergrund*.

Comparația dintre concept și opera de artă a pus în evidență legătura «strânsă» din «planul din față» și «planul din (de) spate» și, implicit, kantian vorbind, «condițiile de posibilitate» ale actului muzical, în care, ca într-un „eveniment” de limbaj (discursul) survine orice limbaj, ca și limbajul muzical: cu mai multe nivele, dar dominant este cel dual: al compoziției și al interpretării-execuției, acoperind dualitatea și opoziția specifice modului de ființare al operei de artă (muzicale), respectiv a celor două planuri: *Vordergrund* și *Hintergrund*, care (după N. Hartmann) „sunt în muzică mai asemănătoare unul cu altul, și după felul lor, mai apropiate”.

Cum să înțelegem această dualitate, în care „întregul mișcării care apare” este „ceva acustic-ireal, care nu este realizat nici în execuția sonoră?” Într-adevăr, „irealitatea” acestor planuri „a și fost în muzică înțeleasă, mai mult decât oriunde”. Căci modul lor de a fi este diferit: ele nu sunt identice, dar nici opuse unei identități (poate superioare lor).

Așadar, cum e posibilă „unitatea muzicală a operei sonore”, sinteza, compoziția, dacă această unitate „nu poate fi sensibil auzită?”

Să încercăm să surprindem statutul acestei unități prin apel la *principiul „identității indiscernibililor”* (formulat și folosit de Leibniz în logică și în

metafizică în interacțiune cu alte principii: *ordine* și *continuitate*, îndeosebi), menit „să corijeze”, într-o anumită măsură, principiul continuității, după care: „... în virtutea unor temeuri metafizice, în univers totul se află în legătură, astfel încât totdeauna *prezentul ascunde în sânul său viitorul*. Dacă s-ar contesta aceasta, atunci în lume ar exista goluri, ceea ce ar răsturna marele principiu al rațiunii suficiente și ne-ar aduce în stare să recurgem la miracole sau la simplul hazard în explicarea fenomenelor”⁵⁶.

Ca și toate principiile (formulate de Leibniz), principiul continuității conduce la „principiul ordinii în general”, care este un principiu de *uniformitate*, dar „este necesar ca, pe lângă diferența de timp și loc, să existe un principiu intern de deosebire, și chiar dacă există mai multe lucruri din aceeași specie este tot așa de adevărat că nu există niciodată lucruri complet asemenea”; „ceea ce numim *principiul individuației* are drept corespondent pentru oameni, principiul deosebirii (...) Dacă doi *indivizi* ar fi perfect asemenea și egali (și într-un fel), de nediferențiat prin ei înșiși, nu ar exista principiul individuației”⁵⁷.

Principiul „identității indiscernibililor” («*identitatis indiscernibilium*») ne poate ajuta să clasăm diferențele după *ordine* și mărime, ordinea fiind totodată termen de enumerare și principiu de organizare a enumerării. *Indiscernibilitatea* este o relație de asemănare completă (după conținut, identitate), dar nu este o identitate numerică, ci o diversitate (după conținut a indiscernibililor)⁵⁸.

În esență, principiul „identității indiscernibililor” permite o considerare a identității a două obiecte prin disociere în funcție de proprietățile lor, astfel încât nu constituie un singur obiect, ceea ce nu exclude faptul ca un același obiect să fie denotat de nume diferite. Dacă cele două ar fi perfect asemănătoare și egale, de nedistins, nu s-ar mai justifica distincția individuală sau diferențele.

În spiritul monadologiei lui Leibniz, „trebuie chiar ca fiecare monadă să fie diferită de oricare alta. Căci nu există niciodată în natură două ființe cu desăvârșire una ca alta și în care să nu fie posibil a găsi o diferență internă sau întemeiată pe o determinare intrinsecă”⁵⁹.

11. Problema este, deci, de a găsi „*diferența internă*” bazată pe o determinare lăuntrică, esențială, ceea ce ar putea conveni analizelor de mai sus, în care cele două planuri distingibile din punct de

vedere al „raporturilor de apariție” în care se află totodată în sine și în prezență opera de artă muzicală. Căci planurile prezintă fiecare o „diferență internă” bazată pe o determinare intrinsecă, dar între ele persistă un contrast dinamic, tensionat, în măsura în care „planul de spate” survine prin mijlocirea „planului din față”, fie că este vorba de modelarea materiei („pătura reală” a sunetelor) în compoziție, fie că este vorba de măsura în care în înțelegerea muzicantului executant este reconfigurată (cu planurile ei) bucată muzicală respectivă.

În alți termeni, cum „există aici ceva, care, stând înapoia sunetelor, se desprinde de ele”, constituind însă un plan de spate, care apare prin mijlocirea planului din față, în mijlocirea prin execuție trebuie să rămână „conținut muzical autentic”, adică în aducerea în prezență (execuție) configurarea în gândirea (muzicală) a interpretului și în interpretarea-execuție ca atare să reitereze în audiție piesa muzicală conform cerințelor partiturii.

În acest sens, se spune că interpretului îi incumbă o mare răspundere, mai ales că el devine „un asociat al compozitorului”, și, în felul acesta, nu doar reproducător, ci „productiv creator”.

Prin această „despicare” în diversitatea interpretărilor, identitatea operei muzicale este, în anumite limite, părăsită. Căci interpretul nu atrage „întregul plan de spate al muzicii”, „întregul operei muzicale”, ci „numai prima pătură, cea mai apropiată a planului de spate, cea auditiv perceptibilă a tonurilor și a armoniilor”; „tot restul rămâne *ireal*” și „trebuie să se nască în conștiința celui care ascultă”.

Diferența dintre planuri în compoziție pare că se mută cu fiecare interpretare, dar nu structural, așa cum este în compoziție, ci numai funcțional, după diversitatea interpretărilor, rămânând obiect al unei împliniri posibile.

Poate de aceea, Hartmann spunea că „întregul compoziției (unitatea) rămâne, și în execuția muzicantului, ireal”, iar „sinteza audierii – laolaltă într-o unitate nu o poate realiza nici cel mai desăvârșit interpret, pentru ascultător; el i-o poate desigur apropia, îl poate conduce spre ea, dar nicio putere din lume nu îl poate scuti în audierea muzicii de edificarea succesivă a întregului”.

Acesta și este de fapt contextul farmecului „lumilor sonore”, solidar cu un sentiment (mereu reînnoit) al așteptărilor. Cumva, ca în sentimentul romantic al așteptării din „Imnurile” lui Hölderlin, toate strălucind de metafore ce redau simțul poetului pentru muzicalitatea limbii.

Note

¹ Ideea muzicalității limbajului verbal nu mai constituie azi o noutate; se vorbește astfel de «melodia vorbirii» ca factor important al intonației în funcție de «situația comunicatională», care impune vorbitorului o alegere a mijloacelor fonetice (tempo-ul fluxului verbal, dinamica, ritmicitatea, intenția, *intonajia* etc., aceasta din urmă devenind chiar un mijloc gramatical), ceea ce întărește convingerea că înțelegerea gramaticii limbilor (naturale) constituie o cale spre o mai bună înțelegere a limbajului muzical.

² Poate nu întâmplător, lui J.J. Rousseau (*Eseu despre originea limbilor, unde se vorbește despre melodie și despre imitația muzicală*, Iași, Editura Polirom, 1999) *muzica și vorbirea îi aparau ca expresii complementare ale afirmării omului: „... cadența și sunetele se nasc odată cu silabele, pasiunea determină toate organele să vorbească și împodobește emisia sonoră cu întreaga lor strălucire; astfel, versurile, cântarea și vorbirea au o origine comună”*; „*Grecii puteau să cânte vorbind, noi trebuie fie să vorbim, fie să cântăm; nu s-ar putea face amândouă în același timp*” (p. 65, 73).

³ E. Coșeriu, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Editura Echinoc, 1995, p. 26. *Mutatis mutandis*, reținem: „Nu «opera muzicală» este obiectul de cercetare al fenomenologiei muzicale, ci *actul* sub forma sa realizată, prin participarea obligatorie a celor ce redau muzica, întrucât altfel muzica nu duce la actul de trăire” (C. Bugeanu, *Fenomenologia muzicii*, în: *Dicționar de termeni muzicali*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 180).

⁴ E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 26.

⁵ W. von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității* (trad. de E. Munteanu), București, Editura Humanitas, 2008, p. 83.

⁶ *Ibidem*, p. 84.

⁷ *Ibidem*, p. 85–86.

⁸ *Ibidem*, p. 89. Este semnificativă aici ideea concordanței dintre *sunet și idee*: „După cum ideea, asemenea fulgerului și tunetului, reunește într-un singur punct întreaga forță de reprezentare, excluzând tot ceea ce este în plus, tot așa și sunetul răsună cu o fermă acuitate și unitate. După cum ideea cuprinde în întregime sufletul, tot așa și sunetul deține o *putere pătrunzătoare* (subl. n.), capabilă să zguduie toate fibrele umane. Această capacitate, prin care sunetul se deosebește de toate celelalte impresii sensibile, depinde evident de faptul că auzul (ceea ce nu se întâmplă în cazul celorlalte simțuri sau se întâmplă în alt mod) recepționează impresia unei mișcări sau, mai degrabă, când este perceput sunetul care emană din voce, impresia unei acțiuni efective și această acțiune pornește din interiorul unei ființe vii, manifestându-se ca sunet articulat” (*Ibidem*, p. 89).

⁹ *Ibidem*, p. 91.

¹⁰ Em. Benveniste, *Problèmes de la linguistique générale*, Paris, Gallimard, 1966, p. 242: „*le discours est «le langage mis en action» dans un processus historique qui fait du l'énoncé un événement*”.

¹¹ N. Hartmann, *Estetica* (traducere de Constantin Floru, cu un studiu introductiv de Alexandru Boboc), București, Editura Univers, 1974, p. 137, 131.

¹² *Ibidem*, p. 131.

¹³ *Ibidem*, p. 133.

¹⁴ *Ibidem*, p. 219.

¹⁵ *Ibidem*, p. 134.

¹⁶ *Ibidem*, p. 134–135.

¹⁷ *Ibidem*, p. 135.

¹⁸ *Ibidem*, p. 31–32.

¹⁹ *Ibidem*, p. 39. Și acum explicația: având o asemenea structură, „modul de ființare al obiectului estetic nu poate fi simplu. Așa cum într-însul intră un obiect de două feluri, tot astfel intră două feluri de ființă: una reală și alta ideală, pură apariție. Și caracteristic este faptul că această natură dublă a ființării, cu toată eterogenitatea ei completă, nu face ca obiectul să apară despiciat sau lipsit de unitate. Raportul între cele două părți constitutive trebuie prin urmare să fie un raport cu totul intim, putem spune *un raport funcțional* (subl. n.). Adevăratul factor de care atarnă frumusețea obiectului este rolul determinant al realului (al datului sensibil) într-însa, acela de a face să apară celălalt moment, irealul, care este cu totul deosebit” (*Ibidem*).

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 42–43.

²² *Ibidem*, p. 43.

²³ *Ibidem*, p. 130.

²⁴ *Ibidem*, p. 130–131.

²⁵ *Ibidem*, p. 131.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 133. „Adevărata audiere muzicală”, cu toată separarea ei în stadiile temporale, „*este sesizată ca o coexistență – e adevărat, nu ca pe ceva simultan în sens temporal, totuși, ca un ansamblu solidar, ca unitate*” (*Ibidem*, p. 132).

²⁹ *Ibidem*, p. 135.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 135.

³² *Ibidem*, p. 136.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p. 137.

³⁵ *Ibidem*, p. 137.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 138. „Compozitorul” are trebuință de execuția congenială. Muzicantul primește de la el numai ceva pe jumătate modelat (încă relativ general) și îl modelează până la capăt. El îi umple cu viață și cu suflet, în sensul în care i se pare conceput de compozitor. Numai că el nu face aceasta prin mijlocirea propriei persoane, ci prin instrumentul său. Căci el nu înfățișează personaje ca actorul, ci interpretează opera muzicală (*Ibidem*).

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 138–139. Trebuie spus că muzicantul care execută nu atrage „*întregul plan de spate al muzicii*”: „Atras în realitate nu este aici întregul operei muzicale, ci cu desăvârșire numai prima pătură, cea mai apropiată a planului de spate, cea auditiv perceptibilă a tonurilor și a armoniilor. Tocmai aceasta joacă aici rolul de pătură intermediară. Și numai ea este în genere realizabilă acustic. Nu e puțin, dar ea nu constituie întreaga muzică. Tot rostul rămâne *ireal*, ca mai înainte, și trebuie să se nască în conștiința celui care ascultă. De aceasta ține întregul conținut sufletesc al muzicii, ori din ce ar consta el (...) este lesne de prevăzut că el trebuie să conștie dintr-o nouă succesiune de straturi, care ea abia desăvârșește adâncimea planului de spate. Așa cum în arta actorului adevărata acțiune, odată cu ura și iubirea, rămâne *ireală*, tot astfel și în execuția muzicală dispozițiile și sentimentele” (*Ibidem*, p. 139).

⁴⁰ *Ibidem*, p. 139.

⁴¹ *Ibidem*, p. 139–140.

⁴² *Ibidem*, p. 140.

⁴³ *Ibidem*, p. 93.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 93–94. Mai exact, opera de artă „*aparține după genul ei unei forme particulare a ființării spirituale, «spiritual obiectivat». Ea este obiectivație, adică proiectarea unui conținut spiritual în planul obiectelor*”; obiectivația este „*a treia formă fundamentală a spiritului. Este adevărat, ea nu este spirit viu, ci numai conținut spiritual, produs al spiritului, creație spirituală. În*

această calitate însă, ea subzistă într-o anumită desprindere de «viața spirituală» ... este oarecum scoasă dintr-însa și astfel scutită de transformarea ei, poate duce așadar lângă ea o existență pentru sine” (Ibidem, p. 94).

⁴⁵ Ibidem, p. 95. „Legea obiectivației este dublă. Ea spune mai întâi că un conținut spiritual nu se poate menține decât în măsura în care el e făcut captiv al unei materii sensibile reale, adică în măsura în care este înlănțuit în ea prin modelarea particulară a materiei, și în felul acesta este susținut de aceasta. Și în al doilea rând, ea spune că acest conținut spiritual purtat de materia modelată are nevoie de acțiunea reciprocă a spiritului viu, a celui personal și a celui obiectiv; căci el este dependent de o conștiință care intuiește... care înțelege sau care recunoaște și căreia el îi poate apărea mijlocit de plăsmuirea reală” (Ibidem, p. 95).

⁴⁶ Ibidem, p. 96.

⁴⁷ Ibidem, p. 100, 101.

⁴⁸ Ibidem, p. 101–102.

⁴⁹ Ibidem, p. 102.

⁵⁰ Ibidem, p. 104.

⁵¹ Ibidem. Ideea legăturii interne între planuri este esențială și ea face inteligibilă opoziția (contrastul) dintre planuri și unitatea lor, ca moduri de a fi complementare, în fond, interdependente.

⁵² Ibidem, p. 104.

⁵³ Ibidem, p. 128.

⁵⁴ Ibidem, p. 129.

⁵⁵ Ibidem.

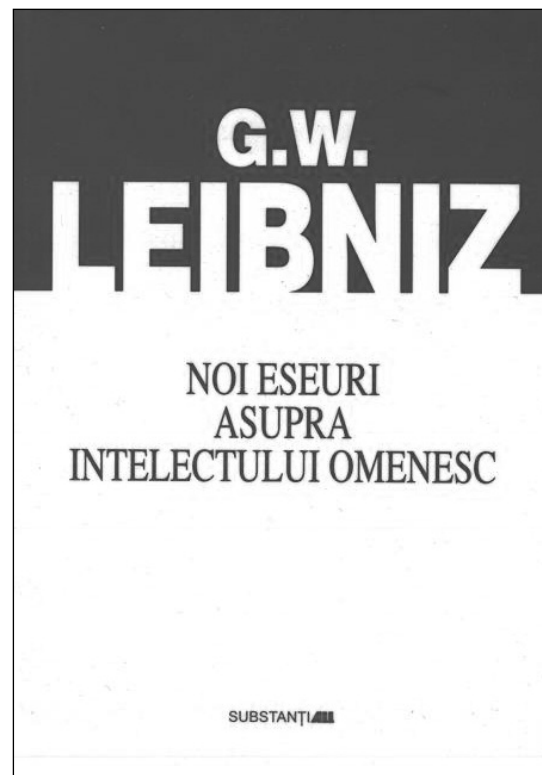
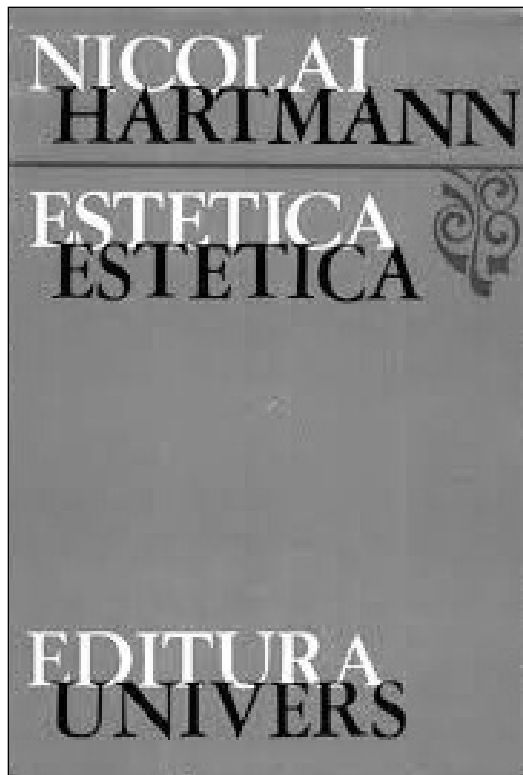
⁵⁶ G.W. Leibniz, *Despre principiul continuității*, în: *Caracteristica universalis și alte scrieri* (traducere, note și postfață de Alexandru Boboc), Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2008, p. 52. „Chiar și în lucrurile care există simultan, acolo unde intuiția sen-

sibilă nu observă decât salturi, poate exista continuitate” (Ibidem, p. 53).

⁵⁷ G.W. Leibniz, *Noi eseuri asupra intelectului uman*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2003, p. 166, 167.

⁵⁸ Termenul „indiscernibilia”, folosit de Leibniz ca „principiu al indiscernibililor” în calculul predicatelor „ca parte a definiției noțiunii de identitate, sau ca teorema care o caracterizează”. În această formulare modernă ea asertează că, dacă x și y au în comun toate proprietățile (și deci sunt indiscernibile), atunci x este identic cu y. Uzul variabilelor, care pot să fie substituite de nume sau descrieri de obiecte, ne permite a evita formulări cu apartenență paradoxală, precum «dacă două obiecte au în comun toate proprietățile, atunci sunt identice (sunt un singur obiect), nefiind totuși particularmente problematic ca un același obiect să fie denotat de nume diferite... Încadrat în limbajul logicii predicatelor, principiul exprimă un adevăr pur logic, a cărui negare este o contradicție. La Leibniz însă acesta se prezintă la prima vedere ca un principiu metafizic în baza căruia, date fiind două obiecte de fapt, este totdeauna posibil *in linea di principio* a le disocia, chiar în baza naturii lor. Ca atare, principiul nu exprimă un adevăr pur logic, ci este subiect de posibile confuzii. Totuși, rezultă nemijlocit din doctrina leibniziană că toate proprietățile unui individ (cel la care uzul este considerat «accidental») sunt constitutive esenței sale. Date fiind aceste premise, distincția între relații extrinseci și proprietăți intrinseci ale unui individ rezultă relativ la cunoașterea de către noi a aceluși individ...” (Enciclopedia Garzanti di Filosofia, La nuova edizione 1993, Garzanti Editore s.p.a. Milano, p. 536).

⁵⁹ G.W. Leibniz, *Vernunftprincipien der Natur und der Gnade. Monadologie*, F. Meiner, Hamburg, 1982, p. 28.

Integrare, legitimitate și identitate: Casa de Austria și preliminariile carierei sale în Europa Centru-Orientală

Florian Dumitru Soporan*

Semnificațiile multiple pe care istoria Monarhiei Habsburgice le încorporează în relație cu experiențele moderne ale națiunilor central-est europene pe care le-a guvernat *de jure*, începând din 1526, sau rolul acestei structuri politice, pentru menținerea echilibrului de putere în Europa, continuă să asigure cadrul unor dezbateri istoriografice de substanță¹, reunind contribuții ale istoricilor epocii moderne, reflecții dinspre istoria naționalismului modern sau a Reformei în accepțiunea protestantă sau catolică a conceptului, precum și reinterpretări ale specialiștilor interesați de preliminariile proiectelor de integrarea europeană².

Interesul captivat de un larg spectru interpretativ, evoluând de la viziunea critică asupra unei construcții etatice tributare unei paradigme conservatoare și incapabilă să răspundă exigențelor locuitorilor la reevaluările generate de interesul pentru Mitteleeuropa a favorizat neglijarea începuturilor medievale ale carierei politice a Casei de Austria, inițiate printr-o serie de preluări amicale sau ostile și transferuri de legitimitate.

Studiul acestei etape de tranziție, dominate de provocările defensive în raport cu proximitatea mongolă și otomană și de eforturile de adaptare la circumstanțele social-politice locale, evidențiază o serie de permanențe ale conduitei politice și opțiunilor instituționale care se sustrag periodizărilor cu care operează istoricii și specificului generat de opțiunile personale ale suveranilor, dar și o anume disponibilitate către inovație și pragmatism, remarcabile pentru un experiment politic identificat de scrisul istoric pozitivist cu paradigmele conservatorismului medieval. Procesul prin care la Dunărea Mijlocie s-a edificat la mijlocul secolului al

XVI-lea o structură de putere legitimată prin interpretarea parțială a jurisdicției patrimoniale a Evului Mediu nu poate fi redus, în ceea ce privește preliminariile sale, la alegerile regale din 1526 și la aranjamentele de familie care le-au precedat. Aceste evoluții se originează mai curând în a doua jumătate a secolului XIII, în transferul bazei teritoriale a Familiei de Habsburg din regiunea Munților Vosgi și a Elveției, în fosta Marcă Orientală a Imperiului³, odată cu ascensiunea la demnitatea imperială, pe fondul Marelui Interregnum din 1254–1273⁴. Poziția lui Rudolf I în Austria a avut de făcut față unor provocări comparabile cu cele întâmpinate de Ferdinand I în Boemia și Ungaria de mai târziu. Autoritatea noului suveran s-a putut impune numai prin acceptarea parțială a agendei aristocrației locale, dornice de a-și păstra libertățile asigurate de stăpânirea ultimilor Babenbergi⁵ și de succesiunea regelui Ottokar al II-lea al Boemiei (1253–1278)⁶. Succesul cauzei habsburgice se datorește nu atât izbânzii repurtate pe câmpul de luptă de la Dornkrutt, cât poziției lui Rudolf de mandatar al ordinii imperiale, legitimate de hotărârile Dietei și de mandatul Suveranului Pontif și de eforturile sale în vederea unui compromis cu elitele locale⁷. Acordul nescris se baza pe chilibrul între atribuțiile suveranului și cele ale Stărilor și pe nevoia de stabilitate într-o regiune în care pericolul mongol, care zdruncinase regatele apostolice din proximitate, și tulburările din Imperiu impunea restabilirea ordinii legale drept unică soluție pentru supraviețuirea actorilor politici și economici vulnerabilizați de conflictul dintre Sacerdoțiu și Imperiu⁸.

Victoria împăratului ales de Dietă asupra unui vasal rebel care uzurpase un *fief* imperial a dobândit

---

*Cercetător științific, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca

semnificații pentru discursul identitar german⁹ și a îndepărtat perspectiva consolidării la confiniile estice ale unui pol de putere cu potențial de consolidare, Boemia dinastiei Przemisl. Succesiunea Babenbergilor oferea oportunități pentru inițiative politice în Europa Centrală sau Italia. Momentul ascensiunii lui Rudolf I în Austria este interesant și sub aspectul manifestărilor unor solidarități corporative și etnice.

Cu prilejul fazei decisive a conflictului cu Boemia, suveranii au suportul unor adevărate confederații de națiuni, alianța germano-maghiară sfârșind prin a se impune în dauna celei ceho-polone. Aceste solidarități vor funcționa parțial și cu prilejul conflictelor baltice și chiar în unele momente ale revoluției Husite¹⁰. Faptul că proiectele Habsburgilor s-au realizat mult mai târziu este rezultatul modificării raporturilor de forțe în Europa, cauzat de revolta elvețiană și de asasinarea succesorului lui Rudolf I, împăratul Albert de Habsburg în 1308.

Dificultățile întâmpinate de următoarea generație a Arhicasei în administrarea propriilor domenii lăsa loc unor tentative de unificare europeană sub egida regelui Franței¹¹ sau a unor inițiative pontificale. Pentru istoria Europei Centrale, perioada în discuție este dominată de desherența dinastiilor fondatoare ale regatelor apostolice și de succesiunea familiilor de Anjou și Luxemburg, sub auspiciile Sfântului Scaun și prin apelul la descendența din sfinții dinastici¹², în Ungaria și Boemia, de constituire a statului polono-lituanian sub autoritatea formală a dinastiei Jagiello¹³. Pentru Habsburgi, intervalul cronologic delimitat de asasinarea lui Albert I și încoronarea lui Frederic al III în 1443 marchează un regres al preocupărilor de politică externă, compensat parțial prin succese administrative în regiunile alpine¹⁴. Familia este divizată sub aspect patrimonial, poziția diverselor ramuri tinde să se degradeze la nivelul aceleia de mici posesori ai unor *fief*-uri imperiale și auxiliari ai diverșilor competitori pentru Coroană.

Pentru secolul XIV singurul fapt notabil îl reprezintă prima semnalare a pericolului otoman, care prilejuiește, în 1397, convocarea Dietei Austriei Superioare¹⁵. Revirimentul politic al Casei de Austria în secolul al XV-lea s-a datorat solidarității ramurii sale albertine cu agenda împăratului Sigismund de Luxemburg, materializate, conform uzanțelor epocii, printr-o alianță familială. Margraful Albert al II-lea a preluat la moartea socrului său (1437), Coroana Imperială și pe cele ale Ungariei și Boemiei, consfințind pentru prima dată unificarea

Europei Centrale sub autoritatea unui suveran austriac cu confirmarea forurilor reprezentative, în conformitate cu principiile teoriei Sfintei Coroane, operă politică ce va deveni rațiunea de a fi a Habsburgilor până în 1918.

Moartea prematură a suveranului și incapacitatea lui Frederic III de a guverna vastele posesiuni ce-i reveneau de drept nu au alterat legitimitatea unor asemenea pretenții, ea putând fi reactivată într-un moment în care circumstanțele de putere au îngăduit-o. Politica noului împărat, în multe privințe contestabilă, a asigurat, prin durată și consecvență, preluarea programului universalist vehiculat în mediile umaniste, aulice și pontificale în patrimoniul familial¹⁶.

Un merit esențial al inițiativelor sale l-a reprezentat reconstituirea, prin aceleași aranjamente matrimoniale¹⁷ care au salvat de atâtea ori Austria, a pozițiilor familiei în zona renană, prin asumarea moștenirii burgunde a lui Carol Temerarul¹⁸. Resuscitarea prestigiului imperial era cu atât mai importantă, într-un moment în care Sfântul Scaun relansa ideea Cruciadei Târzii la Conciliul de la Mantua¹⁹, fără urmări imediate²⁰, în primul rând datorită împrejurărilor din Europa Centrală, unde partida utraquistă din Boemia și Ungaria lui Matya Corvinul propune soluții naționale în vederea contracarării ofensivei otomane, încununată de succese militare în cazul Ungariei. Chiar dacă aceste izbânzi vor fi compromise, în bună măsură de rivalitățile între suverani, ele vor dobândi semnificații politice deosebite în articularea specificului identitar ungar și ceh, având un rol esențial în legitimarea mișcărilor și propagandei anti-habsburgice din următoarele două secole.

Uniunea regatelor Ungariei și Boemiei sub domnia suveranilor Iagieloni de mai târziu nu a dispus de resursele necesare lichidării conflictelor interne, compromițând șansele rezistenței eficiente în fața pericolelor externe. Momentul morții lui Matya Corvinul și implicita vacanță a tronului de la Buda îi prilejuiește lui Maximilian I, marea speranță a Casei de Austria, prima implicare în politica Europei dunărene, prin revendicare succesiunii albertine. Deși tratat de scrisul istoric ca o cavalcadă specific renescentistă, în primul rând din cauza eșecului lamentabil suferit de pretendentul german, acest episod oferă o imagine prospectivă asupra infrastructurii politice din regiune.

Acțiunile militare habsburgice, stopate din rațiuni financiare²¹, sunt precedate de eforturi

diplomatice, vizând alcătuirea unui sistem de alianțe anti-jagiellon, grupând alături de arhiduce pe Ivan al III-lea, Marele Cneaz al Moscovei²² și pe Ștefan cel Mare al Moldovei²³.

Proiectul nu s-a concretizat, din cauza imposibilității coordonării și inexistenței unor interese convergente. Moscova era preocupată mai curând de rivalitatea cu Lituania, iar Ștefan viza alcătuirea unui front antiotoman cu implicarea puterilor europene²⁴, poziție ce va determina în ultimă instanță reconcilierea sa cu noul rege al Ungariei, Vladislav Jagiello al II-lea. Acesta, deși apreciat de supușii din Boemia pentru moderația de care dăduse dovadă în guvernarea sa începută în 1471, în special în privința aspectelor confesionale, a reprezentat un experiment instituțional fondat pe expertiza locală a guvernării efective în virtutea parteneriatului dintre suveran și Stări. Autoritatea sa este pusă în cauză de rezistența Stărilor, care tind să transforme monarhiile ungară și cehă în regimuri oligarhice, legitimate de privilegiile nobiliare și citadine, potențate ulterior de instituționalizarea pluralismului confesional.

Istoriografia maghiară apreciază momentul drept prima eră parlamentară maghiară²⁵, aserțiune fondată pe examenul documentelor dietale și pe tendința de a da un caracter regulat întrunirilor forului nobiliar reprezentativ. Deși unii specialiști apreciază că un asemenea regim favoriza manifestările pluralismului politic²⁶, nu poate fi ignorat faptul că, pe termen scurt, acesta a fost similar cu incapacitatea statului de a mobiliza resursele necesare securității locuitorilor, care se vor epuiza, de altfel după 1526, în decenii de război civil.

Pentru Habsburgi, perioada 1490–1526 se definește prin încercările reușite de extindere a influenței lor asupra Boemiei și Ungariei. Semnarea Pactului de Familie din 1515 și oficierea dublei căsătorii de la Viena urmau să-i asigure lui Ferdinand succesiunea celor două regate²⁷.

În plan economic asistăm la afirmarea intereselor familiei Fugger din Augsburg²⁸, creditorii ai dinastiei imperiale, deveniți principali promotori ai capitalismului în regiune. Ei arendează mine aparținând Coroanei și asigură mijloacele financiare ale Curții, influența lor stârnind opoziția fracțiunii naționale a nobilimii maghiare, care prin intermediul Dietei solicită măsuri împotriva străinilor. Moartea lui Maximilian, în 1519, și alegerea ca succesor a nepotului său Carol Quintul, regele Spaniei, plasează Casa de Austria în poziția de hegemon al lumii creștine, evoluție puțin favorabilă spațiului

central-european, ajuns un aspect secundar în preocupările sale politice, centrate pe Italia și Franța.

Teritoriile ereditare habsburgice, cu excepția Tirolului, sunt cedate de Carol fratelui său Ferdinand, în 1521²⁹, devenit, prin tratatul de la Bruxelles din 1525, stăpânul întregului patrimoniu german al familiei, după ce Dieta imperială îl recunoscuse ca locotenent al împăratului. Poziția sa nu îi asigura, însă, mijloacele necesare unei intervenții în favoarea cumnatului său Ludovic al II-lea al Ungariei, nevoit să opună armatei sultanului trupe recrutate prin *insurrectio*³⁰, incapabile să susțină un război de durată. Înfrângerea de la Mohács va pune capăt vieții suveranului și independenței regatului ungar. Prezența otomană acutizează disputele facționiste, iar gruparea națională condusă de Ioan Zapolya, absentă de la Mohács, își proclamă liderul rege ales în Dieta de la Buda din 10 noiembrie 1526. Provenind dintr-o familie care prelua baza socială a familiei Hunedoreștilor, noul monarh își asumă o politică antihabsburgică, în colaborare cu Franța și Polonia, exprimată clar prin aderarea sa la Liga de la Cognac, care-i reunea pe toți adversarii europeni ai Casei de Austria și care-și dovedise eficiența cu prilejul Războaielor italiene³¹. Reacția Habsburgilor a fost promptă. Dieta, întrunită de regina văduvă Maria, la Pojony, a decis elecțiunea ca rege a lui Ferdinand, ales anterior și rege al Țărilor Cehe de Dieta de la Praga, grație abilității emisarilor săi și loialității supușilor față de acordurile semnate de foștii suverani. Din această poziție, el urma să asigure menținerea autorității imperiale în Germania, în condițiile disputelor cu protestanții, să fortifice poziția politică a suveranului în fața ordinelor din statele proprii³² și, mai ales, să păstreze intactă moștenirea ungară, contestată de sultan și de o parte a supușilor. Sarcina noului suveran era aparent ușoară, având în vedere vastitatea posesiunilor reunite, potențialul militar și demografic al acestora.

La o analiză mai profundă, se remarcă numeroasele carențe ale acestui ansamblu, mai evidente pentru scrisul istoric recent, fiind caracterul său eterogen și lipsa unei agende comune a societății, care să poată fi asumate de Coroană, elemente la care se adaugă lipsa de experiență a suveranului, rămas multă vreme un străin, chiar pentru colaboratorii săi apropiați. Aceste obstacole au fost surmontate parțial, la capătul a câtorva decenii de transformări instituționale.

Primul pas a văzut aspectele administrative, supuse unei reforme care semnifica, în esență, o

centralizare politică și o uniformizare moderată. Sarcina a fost mai ușoară în teritoriile ereditare, unde Maximilian reușise, în acord cu Stările, să creeze instrumentele unei administrații eficiente, în cadrul politicilor mai largi de reformare a instituțiilor Imperiului³³. Format la Curtea lui Ferdinand de Aragon, nepotul său s-a consacrat aceluiași demers. Străin prin limbă și educație de supușii săi, Ferdinand a găsit mijloacele în vederea alcătuirii unui mecanism statal în măsură să pună la dispoziție resurse pentru apărarea pozițiilor în Ungaria Apuseană, fără a produce o revoltă generală a Stărilor. Primele sale măsuri au fost destinate creării unor organisme ale guvernării centrale³⁴.

Prin Ordonanța din 1 ianuarie 1527 erau înființate Consiliul Aulic, Consiliul Privat, Consiliul Aulic de Război și Cancelaria Aulică. Consiliul Aulic (*Hofrath*) avea jurisdicție asupra tuturor supușilor lui Ferdinand, reprezentând o încercare de afirmare a autorității suveranului în forma ultimei instanțe de apel. Se urma astfel procedeul cunoscut, prin care suveranii Capetieni își impuseseră autoritatea asupra tuturor locuitorilor Franței cu două secole înainte. Rolul acestei instituții s-a restrâns însă treptat la posesiunile ereditare ale Habsburgilor, servind în secolul XVIII drept cadru de afirmare a supremației Casei de Austria în Imperiu, în condițiile unor contestări din partea principilor teritoriali. Consiliul Privat reunea oficiali invitați de suveran, cu competențe generale, hotărârile sale având caracter consultativ³⁵.

Cancelaria cuprindea funcționari specializați, cu competențe prestabilite pentru posesiunile ereditare, pentru Țările Coroanei Boemiei și pentru Ungaria. Modelul acestei instituții era furnizat de așa-numiții *letrados*, cunoscuți de suveran pe parcursul șederii sale în Castilia³⁶. Aceste instituții au preluat unele atribute ale echivalentelor lor locale, nediminuându-le complet importanța acestora din urmă.

Cancelaria Boemiei și cea a Ungariei sunt menținute și își păstrează o parte dintre funcțiunile juridice și un rol în corespondența diplomatică. Prin intermediul Marelui Tribunal al Pragăi, al Micului Tribunal cu competențe modeste și al Tribunalului Tablei, instanță de arbitraj în litigiile funciare, autonomia juridică a Coroanei Boemiei s-a păstrat, situația modificându-se după reprimarea revoltei protestante din 1618.

În 1548, suveranul a limitat autonomia orașelor, mai ales a Pragăi, suspendând și atribuțiile Burggrafilor, care jucaseră un rol deosebit în aranjamentele

politice din secolul precedent. În relația cu regatul ungar, acțiunile lui Ferdinand s-au circumscris necesităților militare.

Proximitatea teatrului de conflict cu Poarta otomană impunea menajarea susceptibilităților Stărilor, dar și menținerea unei poziții politice solide în teritoriile care mai recunoșteau autoritatea regelui de la Viena. Instituția Palatinatului, cumulând atribuții juridice și militare, uneori deținătorul ei fiind și locotenentul suveranului, rămâne fără titular, fiind preferată formula unui *Consiliu de Locotenență*³⁷.

În contrapondere la reticențele Ordinilor maghiare, care boicotau instituțiile comune, puterea centrală susține autonomia Croației. Banul își păstrează atribuțiile, cele militare fiind valorizate în contextul permanentelor confruntări de frontieră³⁸. De altfel, nobilimea croată manifestase de la început o atitudine favorabilă noului rege, pe care-l recunoscuse cu entuziasm în Dieta de la Cetin, în ianuarie 1527. Era inaugurată una dintre caracteristicile politice ale Europei danubiene, solidaritatea dintre croați și Casa de Austria, funcțională și potențată de catolicismul militant al părților. Aceste circumstanțe au determinat autoritățile să dezvolte sistemul Graniței Militare (*Militargrenze*), zonă extinsă din Craina până la Marea Adriatică, un sistem de fortificații dispuse pe circa 1000 de km, având garnizoane care ajung la un efectiv de 10 000 de militari. În sudul acestei regiuni au fost colonizați numeroși refugiați sârbi, acțiunile lor de brigandaj determinând acutizarea tensiunilor în regiune³⁹.

O instituție blamată de istoriografie pentru ineficiența sa a fost Consiliul Aulic de Război (*Hofskriegsrath*), format din funcționari civili și militari, fără operațiuni de comandă a trupelor, acesta evalua nevoile armatei în campanie sau pe timp de pace. Propunerile sale erau supuse deliberării și aprobării Dietelor locale, de regulă ostile exigențelor financiare pe care le încorporau. Loialitatea condiționată a noilor supuși a impus autorităților apelul la transferuri de *know-how* în plan militar, materializate prin apelul la forțe profesionale, depășite constant numeric în confruntările cu trupele sultanului, dar demonstrând capacități superioare de rezistență la asedii și care, în ultimă analiză, se vor dovedi suficiente pentru a limita înaintarea otomană în Ungaria și Balcani.

Gradul în care aceste instituții răspundeau obiectivelor puterii centrale era influențat decisiv de situația economică a monarhiei, cheltuielile militare și cele ale Curții generând un deficit anual de câteva

sute de mii de florini, finanțat inițial prin împrumuturi la băncile din Augsburg. Creșterea gradului de îndatorare a impus găsirea de soluții noi, apelându-se la contribuții generale, percepute de forurile responsabile locale.

Camera Boemiei asigura două treimi din cheltuielile monarhiei, restul fiind colectat prin contribuțiile teritoriilor ereditare. Minele de argint din Boemia și cele de fier și sare din Austria Inferioară și Tirol, monopoluri regale prin tradiție, cunosc în această perioadă o exploatare intensivă, unele fiind sechestrate de Casa Fugger, în contul vechilor datorii neonorate. Solidaritatea de interese cu bancherii din Augsburg au preliminar și alianțe fără consecințe politice notabile, dar relevante pentru sensibilitățile unei lumi în profundă schimbare, căsătoria arhiducelui Ferdinand, fratele împăratului Maximilian al II-lea, cu Philippine Welser, cu prețul renunțării la drepturile succesoriale.

Administrația locală nu a cunoscut schimbări semnificative, structurile comitatense și Dietele Boemiei și Ungariei continuând să fie bastioane ale unor elite politice și ecleziastice atente la menținerea privilegiilor juridice și libertăților confesionale și formulând critici la adresa politicii regale.

O acțiune în sensul formării unei instituții reprezentative comune pentru întreaga monarhie a fost inițiată de Ferdinand în 1542, cu prilejul convocării la Viena a Stărilor Generale din toate posesiunile sale, eveniment rămas fără ecou în contextul grijii pentru păstrarea autonomiei legale a statelor ce le compuneau⁴⁰. Evoluția a fost mai curând contrară, reprezentanții nobilimii și patriciatului urban au căutat în replică să consolideze funcțiile instituțiilor locale. Astfel, Dietele regionale din Moravia și Silezia au devenit bastioane ale libertăților confesionale, iar comitatele nobiliare din Ungaria Habsburgică evoluează spre adevărate republici nobiliare, puțin dispuse să răspundă apelurilor regelui în vederea apărării Țării. Din perspectiva relațiilor cu supușii, acțiunile lui Ferdinand au raportat succese limitate. Până la finele guvernării sale, el nu a reușit să asigure o bază socială puterii sale, trebuind să facă față unor contestații în Răsărit și în Imperiu, până la încheierea păcii de la Augsburg, în 1555. În schimb, o circumstanță favorizantă a politicii sale a fost orizontul cronologic în care a fost pusă în aplicare, deceniile în care posesiunile danubiene au cunoscut un suveran comun, dând locuitorilor un anumit sentiment al unității, potențat de percepția acută a

pericolului otoman, temă de largă circulație în scrierile de epocă. Nu se poate afirma însă că guvernarea primului Habsburg a fost cu adevărat populară în zonă. La această percepție au contribuit atât personalitatea sa, cât și progresele realizate de opțiunile reformate în Austria, ducând la evoluții nefavorabile pentru un suveran profund catolic. Fără a avea caracterul spectacular al politicii lui Carol Quintul, domnia lui Ferdinand I s-a dovedit mai eficientă în durată lungă, Europa Centrală primind o oarecare coerență instituțională indispensabilă în fața contracarării pericolului otoman, cu posibilitatea teritoriilor pierdute ale Marii Europe.

Administrația de stat a permis accesul juriștilor formați la universitățile germane și italiene⁴¹, la gestionarea afacerilor publice, stimulând transformări la nivelul nobilimii locale. Translația parțială a paradigmelor franceze sau castiliene în Europa danubiană a avut limitele sale, sistemul colegial fiind puțin potrivit pentru decizii rapide, dar astfel s-au creat premisele afirmării unei birocrății, în evoluție spre nobilimea de competență, obiectiv solidar cu interesele Curții. Această categorie socială furnizează, la începutul secolului următor, facțiunea prin care suveranii stirieni au reușit să subordoneze Stările politicii lor dinastice.

O solidaritate de perspectivă pe parcursul edificării monarhiei a fost cea dintre suveran și biserica romană, esențială în momentul instituționalizării alternativelor teologice protestante. Ferdinand s-a dovedit și în chestiunile confesionale un suveran tenace, rămânând atașat credinței catolice, dar menținând un echilibru între interesele statului și opțiunile societății. Deși, în calitate de împărat, a asigurat punerea în practică a prevederilor Păcii de la Augsburg, circumstanțele nu i-au îngăduit să aplice în propriile sale posesiuni principiul *Cuius Regio, Eius Religio*, cu totate că măsurile represive antiprotestante fuseseră luate anterior, în urma succeselor raportate de partizanii săi în războiul cu Liga de la Smalkalde⁴². O dimensiune contra reformatoare au avut și demersurile oficiale menite să asigure supraviețuirea centrelor monastice. Se contura influența pe care spiritul posttridentin urma să o aibă asupra educației în regiune, până la reformele josefine și la impactul *aufklärung*-ului⁴³.

După 1550, autoritățile au creat cadrul care va asigura succesul reformei catolice în Europa Centrală, prin resuscitarea devoțiunii populare și a ordinilor monastice, sprijinul acordat misiunii iezuite de Petru Kanisius⁴⁴, și prin strângerea raporturilor cu

regiunile catolice renane și bavareze. Aportul lor în cristalizarea unei identități catolice la Dunărea de Mijloc este decisiv, dacă avem în vedere carențele educaționale și administrative pe care biserica din regiune le resimțise în Evul Mediu, sesizabile mai ales în formarea clerului parohial.

În relațiile cu Roma, Ferdinand a contribuit la vehicularea imaginii Casei de Austria ca a unei campioane a apărării civilizației europene și secundându-l în proiectele diplomatice care vizau reluarea acțiunilor cruciate în relație cu Ungaria. Pentru a putea aprecia corect importanța transformărilor pentru evoluția viitoarei Monarhii Habsburgice, trebuie să avem în vedere raportarea la două realități comparabile, posesiunile guvernate de Carol Quintul și teritoriile ungare rămase în afara jurisdicției Coroanei. În primul caz, absolutismul împăratului-rege a întâmpinat opoziția orașelor și Cortesurilor spaniole, grupate în așa-numitele *Hermmandades*, impunându-se *manu militari*, după 1520. De altfel, împrejurările ascensiunii sale pe tronul Spaniei au avut, în opinia unor contemporani „aparențele unei lovături de stat”⁴⁵. Raporturile cu Dieta Imperială au fost dificile, situația nepermițând inovații în sfera instituțională, Carol fiind absorbit de problemele politicii externe, iar Ferdinand fiind angajat în posesiunile sale dunărene. Tendința care a prevalat a fost aceea a căutării unui compromis cu principi laici și ecleziastici. În pofida vastității sale, stăpânirea Habsburgilor de la Madrid se va confrunta cu incapacitatea statului de a răspunde exigențelor sociale în Italia și mai ales în Țările de Jos⁴⁶.

În Ungaria otomană, în Transilvania autonomă⁴⁷, specialiștii au consemnat o evoluție instituțională mult mai lentă, tributară tradiției medievale, sub amprenta provizoratului. Elitele erau sensibile la modelul polonez, deși nu s-a evoluat spre *liberum veto* sau la organizarea de confederații. Similitudini se găsesc în privința instituțiilor consultative, la care apelează frecvent diverși competitori din deceniile de război civil. Adunările de Stări din Transilvania, anterior cu atribuții esențial juridice, dobândesc o semnificație politică expresă, ideea privilegiilor consacrate de tradiție și de aranjamente recente asigurând cheia de boltă a supraviețuirii noului Principat.

În durată lungă, modelul administrativ și politic edificat de Ferdinand în teritoriile sale s-a dovedit eficient, tocmai prin amestecul de centralism și autonomie pe care le-a sigurat, succesorii săi accentuând o direcție sau alta.

Opțiunile reformiste și toleranța față de disidențele protestante au prevalat pe durata domniei lui Maximilian al II-lea, iar ascensiunea ramurii stiriene fondate de arhiducele Carol și ajunse la demnitatea imperială odată cu alegerea lui Ferdinand al II-lea va însemna osmoza în durată lungă între agenda Casei de Austria și reformismul catolic post-tridentin⁴⁸.

Note

¹ Pentru efectele dezvoltărilor naționale ale secolului XIX asupra relațiilor de putere din Europa, vezi Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 23–30.

² G. Hermet, *Istoria națiunilor și naționalismelor*, Timișoara, 1996, p. 13–16.

³ J. Berenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor, 1273–1918*, București, 2000, p. 15.

⁴ Pentru legitimitatea pretendenților implicați în competiția pentru Coroana imperială, vezi Gaines Posts, *Legal Theory*, în volumul *Nationalism in the Middle Ages*, eds. C. Leon-Typton, New York, 1972, p. 79–84.

⁵ Tema libertăților corporative era de natură să activeze solidarități politice și în ducatele poloneze, așa cum demonstrează *Manifestul către Polonezi*, redactat din inițiativa regelui Boemiei. Vezi Francis Dvornik, *Les Slaves. Histoire et civilisation européenne*, Paris, 1970, p. 3.

⁶ E. Zollner, *Istoria Austriei*, volumul I, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 83.

⁷ J. Berenger, *op. cit.*, p. 55.

⁸ W.C. Jordan, *Anti-Corruption Campaigns in Thirteenth Century Europe*, în „*Journal of Medieval History*”, vol. 35, Issue II, June 2009, p. 206.

⁹ Fr. Smahel, *Husitska Revoluce*, volumul I, Praha, 1990, p. 31.

¹⁰ Pentru o imagine exhaustivă a alianțelor prilejuite de Revoluția Husită, vezi František Smahel, *Husitska Revoluce*, volumul III, Praha, 1993, p. 52–58. În legătură cu implicarea în aceste evenimente ale unor nobili ruteni ortodocși, vezi Florian Dumitru Soporan, *State Loyalty and Ethnic Solidarity: Transylvania Romanians from and the Orthodox Ruthenians from Polish-Lithuanian Commonwealth*, în „*History Yearbook*”, 2014, p. 53–54.

¹¹ B. Vuyenne, *L'Histoire de l'idée de l'Europe*, Paris, 1993, p. 29–31. În epocă se dă publicității proiectul lui Pierre Dubois al unei federații a principilor europeni, pe baza agendei cruciate și a respectării păcii creștine.

¹² A. Vauche, *The Sainthood in the Middle Age*, Chicago University Press, Chicago, 1986, p. 42–47.

¹³ N. Davies, *History of Poland*, volumul I, *Gods Playground*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 88–94.

¹⁴ E. Zollner, *op. cit.* p. 91.

¹⁵ *Ibidem*, p. 99. Pericolul otoman devine real pentru Austria după dezastrul cruciaților, conduși de regele Sigismund de Luxemburg, de la Nicopole, planurile sultanului de cucerire a Europei Centrale fiind popularizate de cronistica epocii.

¹⁶ Ileana Căzan, *Austriei și Otomanii la Dunărea Mijlocie*, p. 38.

17 Pentru importanța alianțelor familiale în definitivarea infrastructurii politice în Europa Centru-Orientală, vezi Florian Dumitru Soporan, *Mission and Identity: Foreign Queens, Founding Dynasties and their Subjects*, în „Transylvanian Review”, volumul XXIV, N. 3, Autumn 2014, p. 99–103.

18 H. Hantsch, *Die Geschichte Österreichs*, volumul I, Verlag, Graz, 1956, p. 249.

19 J. Burckhardt, *Civilizația Renașterii*, volumul I, București, Editura Enciclopedică, 1963, p. 73.

20 Pentru percepția medievală asupra ideii de cruciadă, vezi M.D. Gaposhkin, *Louis IX, Crusade and the Promise of Joshua for the Holy Land*, în „Journal of Medieval History”, Vol. 34, Issue 3, September 2008, p. 24.

21 J. Berenger, *op. cit.* p. 122.

22 V. Kliucevski, *History of Russia*, volumul I, London, 1911, p. 87–89, p. 108.

23 Ștefana Simionescu, *Legăturile dintre Ștefan cel Mare și Maximilian I de Habsburg în lumina unui nou izvor*, în *RdL*, XVIII, 1974, I, p. 257–262. Șerban Papacostea, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei*, București, 1990, p. 81–82.

24 N. Iorga, *Istoria Românilor*, volumul III, p. 239.

25 Engel Pall, *The Realm of Saint Stephen: a History of the Medieval Hungary, 998-1526*, New York, London, 2000, p. 396–398.

26 R.J.W. Evans, *Felix Austria*, p. 28–30.

27 Ileana Căzan, *op. cit.* p. 93. Ca arbitru, Maximilian încearcă, fără succes, și o mediere în litigiile polono-moscovite.

28 F. Braudel, *Jocurile schimbului*, volumul I, București, 1985, p. 42.

29 J. Bergenger, *op. cit.*, p. 105.

30 R. Ciocan, *Politica Habsburgilor în Transilvania în timpul lui Carol Quintul*, Sibiu, 1945, p. 5. Istoriografia maghiară a acre-

ditat ideea responsabilității anturajului austriac al regelui pentru înfrângerea de la Mohács, acuzând simultan Imperiul de lipsă de interes față de situația aliatului său.

31 I. Căzan, *op. cit.*, p. 102.

32 R. Bone, *European dynastic states: 1494–1660*, Oxford University Press, Oxford, 1991, p. 32–33.

33 J. Berenger, *op. cit.*, p. 118. Amintim instituirea *Cercurilor de Mobilizare*, în vederea apărării posesiunilor ereditare.

34 *Ibidem*, p. 141.

35 E. Zollner, *op. cit.*, p. 119.

36 J. Berenger, *op. cit.*, p. 136.

37 *Ibidem*, p. 133.

38 H. Hantsch, *op. cit.*, p. 268.

39 E. Zollner, *op. cit.*, p. 122.

40 H. Hantsch, *op. cit.*, p. 270.

41 *Ibidem*, p. 146.

42 A. Oțetea, *Renașterea și Reforma*, București, 1968, p. 123–126.

43 Ed. Winter, *Der Josephinismus*, Leipzig, 1962, p. 34–37.

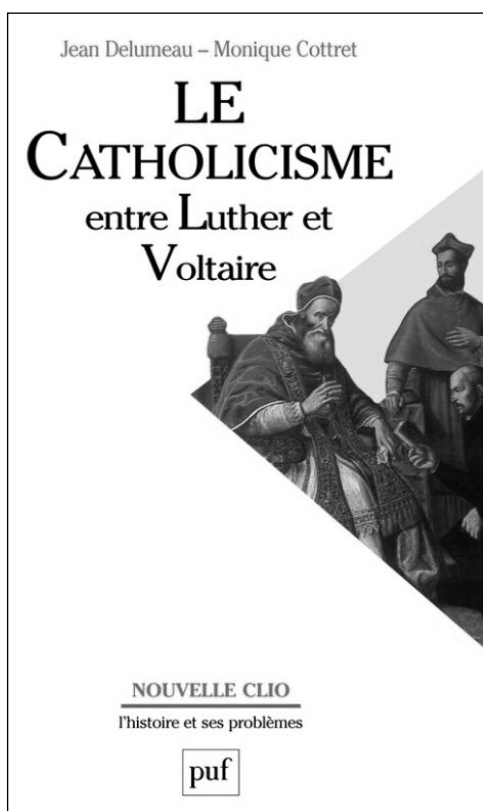
44 J. Delumeau, *Le catholicisme entre Luther et Voltaire*, p. 72.

45 R. Mandrou, *L'Europe absolutiste. Raison et raison d'état*, Paris, 1970, p. 73.

46 St. Mac Donald, *Why the Habsburgs Valois Conflict last so long*, în „History Journal”, March, 1997, p. 68–69.

47 P. Chaunu, *Civilizația Europei Clasice*, București, 1989, volumul II, p. 215.

48 J.B. Duroselle, *Istoria catolicismului*, București, 2004, p. 146–151.

Cum ar deveni posibilă o fenomenologie a securității umane. Despre regăsirea de sine deschizătoare de perspective

Anton Carpinski*

Trăim într-o lume în care normele și limbajul moralei se află într-o stare de gravă dezordine. În circumstanțele disoluției principiului responsabilității, întreținerii confuziei valorilor, crizei educației morale, resimțim tot mai acut o insecuritate de un tip aparte: *insecurizarea personală și interpersonală trăită ca anxietate cvasi-permanentă*. Desigur, pe fondul multiplicării pericolelor și creșterii insecurității civilizației umane, regândirea politicilor de securitate la diferite niveluri – global, regional, național – și în variate sectoare – politic, militar, informațional, energetic etc. – este un imperativ de stat.

Dincolo de acesta, însă, resimțim nevoia diminuării insecurității la nivel *interpersonal*. Atunci când vorbesc despre diminuarea insecurității la nivel interpersonal, am în vedere *raportul fiecăruia dintre noi – oamenii failibili ai existenței cotidiene – cu propria securizare în contextul securizării relațiilor interpersonale*. Dar, cercetarea raportului fiecăruia dintre noi cu propria securizare solicită o metodă de reflecție specifică, o metodă a *regăsirii de sine*, capabilă să conducă spre răspunsuri valide la anumite întrebări.

Cum am putea trece dincolo de mulțimea aparițiilor și de mirajul aparențelor?

Cum am putea pătrunde dincolo de suprafața lucrurilor?

Cum am putea reconfigura, prin stările și actele conștiinței, fenomenul securității umane?

Cum am putea personaliza și operaționaliza securitatea umană?

Am putea elabora terapii reflexiv-securizante eficiente în relațiile interpersonale?

În căutarea unei metode a regăsirii de sine. Fenomenologia reconfigurărilor deschizătoare de perspective

În căutarea unei metode a regăsirii de sine, propriile opțiuni reflexive mă îndreaptă spre fenomenologie. „*Fenomenologia ne-a învățat – observa Jean-Yves Lacoste – că nu există conștiință decât în act și în intenție. Prezența noastră în lume și timp e, desigur, un fapt: omul e o conștiință care există aici și acum. (...) înscrierea noastră în timp, întrucât în acesta existăm la modul conștiinței de sine, este în mod indisolubil fapt și act*”¹. Reflecție, prin excelență, asupra conștiinței ca fapt și act, fenomenologia reconfigurează fenomenele din realitate în fenomene ale conștiinței, modelând, astfel, „obiectualități mentale” prin care putem ajunge la esențele ideatice ale lucrurilor și fenomenelor din realitate.

Plecând de la fenomenele realității, așa cum ne sunt ele prezente, fenomenologia este metoda reflexivă ce reușește esențializarea acestor fenomene, pătrunzând, astfel, dincolo de suprafața și conținutul lucrurilor. Prin aceste deschideri de perspective, fenomenologia – observa Emmanuel Lévinas – „*fixează un nou mod al concretitudinii. Pentru fenomenologie această concretitudine înglobează și presupune abstracțiile naive ale conștiinței cotidiene, dar și ale conștiinței științifice, absorbită de obiect, împiedicată în obiect. De unde un nou mod de a dezvolta conceptele și de a trece de la un concept la altul – o nouă modalitate care nu se reduce nici la un proces empiric, nici la o deducție analitică, sintetică sau dialectică*”².

Rezumând, fenomenologia avansează un nou mod de a privi lumea, implicit, un nou mod de a forma și dezvolta concepte și raționamente. Miza

fenomenologiei – afirmarea preeminenței conștiinței constitutive și a prezenței lumii, ca atare – cere noi forme de exprimare conceptuală cu acces la lumea vieții și experiența directă.

Aceasta, cu atât mai mult cu cât conceptele esențialiste și normative specifice metafizicii raționalist-speculative și tradiției scolastice nu pot exprima experiența imediată, experiența cognitivă trăită în fluxul vieții. În aceste circumstanțe, o fenomenologie a securizării interpersonale și-ar afla rostul dacă ar reuși diminuarea insecurității umane prin valorificarea unor resurse ale conștiinței: intenționalitatea, constituirea obiectualităților mentale, capacitatea ordonatoare donatoare de sens existențial.

Angajat într-un demers reflexiv-terapeutic, mă orientez, așadar, spre o *fenomenologie a securizării interpersonale prin regăsirea de sine cu ajutorul conștiinței intențional-constitutive donatoare de sens*.

Spre o fenomenologie a securizării interpersonale prin regăsirea de sine.

Trei ipoteze

Proiectul unei *fenomenologii a securizării interpersonale prin regăsirea de sine deschizătoare de perspective reflexive* se confruntă, de la început, cu o serie de întrebări. „*Esența întrebării – observa Hans-Georg Gadamer – este deschiderea și menținerea deschisă a unor posibilități*”³.

Mai multe întrebări deschizătoare de posibilități reflexive și sugestii terapeutice se ridică la începutul acestui drum: cum am putea prin regăsirea de sine să ne eliberăm de mintea căzută pradă iluziilor și prejudecăților, neadevărurilor și ambiguităților voite și întretinute?

În ce măsură ne-ar putea ajuta mintea ieșită din captivitatea propagandei și manipulării să diminuăm propria insecuritate?

Cum ne poate ajuta fenomenologia în regăsirea de sine deschizătoare de perspective?

În întâmpinarea întrebărilor anterioare, cele trei ipoteze schițate în continuare au menirea de a configura profilul unei fenomenologii a securizării interpersonale prin regăsirea de sine deschizătoare de perspective. Desigur, argumentarea detaliată și verificarea practică a acestor ipoteze necesită dezvoltări și amplificări ulterioare.

Ființări limitate și vulnerabile prin propria noastră natură, purtăm în noi un deficit de ființă și, implicit, un deficit de securitate pe care nu îl putem anula. În ordinea firii și a puterilor omenești, putem doar

diminua deficitul de securitate personală și interpersonală prin cultivarea minții și prin acțiuni rezonabile. În aceste circumstanțe, potrivit primei ipoteze, *cultivarea minții și a acțiunilor rezonabile prin cooperarea cunoașterii discursiv-științifice, reflecțiilor interogativ-filosofice, sensibilității spiritual-religioase deschide calea securizării interpersonale în orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte*.

Orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte oferă ființării umane – prin cunoaștere, reflecție, revelație transpuse în acțiuni rezonabile – posibilitatea regăsirii de sine. Astfel, frumusețea înțelepciunii se deschide și se împlinește prin acțiunea înțeleaptă, căci, „*frumusețea înțelepciunii este cunoștința activă sau activitatea înțeleaptă*”⁴. Ipoteza diminuării deficitului de securitate prin cultivarea minții și a acțiunilor rezonabile în orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte exprimă, desigur, o opțiune personală, opțiunea omului failibil, conștient de faptul că doar eroii, sfinții și martirii depășesc, efectiv, limitele naturale ale failibilității umane. Noi, ceilalți, le putem asuma și, eventual, converti în acțiuni rezonabile. Este, desigur, o opțiune personală deschisă dialogului și dezbaterii de idei.

Potrivit primei ipoteze, orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte face posibilă *trăirea integratoare a diversității* prin cunoaștere, reflecție, revelație transpuse în acțiuni rezonabile. Altfel spus, prin curiozitate cognitivă, profunzime reflexivă, revelație luminoasă, acțiuni rezonabile, putem trăi, ca *ființări comprehensive*, experiența integratoare a diversității lumii în orizontul securizant al conștiinței sinoptice. Fiind o conștientizare a *unității fințiale a lumii în diversitatea sa existențială (spațio-temporală)*, orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte oferă o perspectivă *transdisciplinară* asupra omului în raporturile sale cu natura și societatea, cu universul material și universul spiritual. Dezvăluind unitatea în diversitate a lumii și a conștiinței, orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte este un concept integrator, implicit, unul securizant.

Comprehensivă și perspicace, conștiința sinoptică deschide prin orizonturile cunoașterii științifice, reflecției filosofice, revelației spirituale o diversitate de perspective contribuind, astfel, la reconstituirea mentală a lumii. Aceste capacități și conexiuni ale conștiinței sinoptice dezvăluie, totodată, valențele sale existențial-terapeutice, faptul că omul failibil își poate diminua, prin viziunea integratoare a conștiinței sinoptice, deficitul de securitate la nivel personal și interpersonal.

Prin cunoaștere, reflecție, revelație, orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte deschide calea securizării interpersonale. Dar, orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte este doar o deschidere, un început pe drumul regăsirii de sine și al deschiderilor de perspective.

Întrebările care se ridică, în continuare, vizează funcționarea *fenomenologică* a conștiinței. Mai precis, vizează identificarea mecanismelor prin care conștiința sinoptică reușește să pătrundă dincolo de aparențe. Așadar, cum ne-ar putea ajuta abordarea fenomenologică a conștiinței sinoptice să pătrundem dincolo de suprafața fenomenului securității umane? Cum am putea reconfigura fenomenologic securitatea umană?

Miza acestor întrebări ar fi, într-o exprimare heideggeriană, pătrunderea în „*acel domeniu de lucruri pe care va trebui să-l putem lua ca temă a cercetării noastre*”⁵ și înțelegerea faptului că acesta „*cere un mod de experimentare și de explicitare fundamental diferit de cel care domnește în științele particulare însele. Prin această criză, cercetarea științifică dobândește o tendință filosofică. Științele spun astfel că au nevoie de o explicitare originară, pe care ele însele nu sunt în stare să o facă*”⁶. Această explicitare originară este modul fenomenologic de experimentare bazat pe afirmarea *intenționalității conștiinței constitutive donatoare de sens și a prezenței lumii, ca atare*. Este un mod de experimentare important, deoarece pune în valoare rolul explorator al conștiinței intențional-constitutive, capabile de forme de exprimare conceptuală conectate la experiența cognitivă directă a cercetătorului. Spre un asemenea mod de experimentare și explicitare ne putem apropia cu ajutorul pieselor centrale ale metodei fenomenologice: *intenționalitatea conștiinței* (conștiința-a-ceva), *conștiința ca act constitutiv în plan mental* (actul de constituire a „obiectualităților mentale”), *conștiința ordonatoare, donatoare de sens*. Astfel, apare în orizontul fenomenologiei *conștiința intențională constitutivă donatoare de sens*, conștiința prin care se produce reconfigurarea fenomenelor din realitate în fenomene ale conștiinței, implicit, constituirea „obiectualităților mentale” prin care ne putem apropia de esențele ideatice ale lucrurilor și fenomenelor din realitate.

Ajunși aici, putem avansa a doua ipoteză a acestui proiect fenomenologic. *Reconfigurarea fenomenologică a securității umane prin conștiința intențional-constitativă donatoare de sens favorizează regăsirea securității umane ca securizare interper-*

sonală. Securizarea interpersonală apare, astfel, ca predicatul fenomenologic al securității umane. Prin configurarea predicatului său fenomenologic, securitatea umană își regăsește sinele definitoriu, constituția ființială în orizontul conștiinței intențional-constitutive donatoare de sens. Pătrunzând cu ajutorul predicatului fenomenologic în interioritatea fenomenului securității umane din realitatea socială, conștiința intențională constituie o obiectualitate mentală denumită „securizarea interpersonală”. Regăsirea de sine a securității umane cu ajutorul predicatului securizarea interpersonală oferă o șansă analizei și evaluării fenomenologice a fenomenului securitatea umană din realitatea socială înconjurătoare.

Dar, cum reușește securitatea umană regăsirea de sine cu ajutorul predicatului său fenomenologic, securizarea interpersonală?

Ipoteza predicatului regăsirii de sine a fost concepută ca o valorificare fenomenologică a modelării conceptuale predicative și a teoriei predicabilelor. Plec de la sensul curent, logico-filosofic al termenului „predicat”, așa cum este consemnat în dicționarele de specialitate: „*ceea ce se afirmă sau se neagă despre subiect*”⁷. Dar, ceea ce se afirmă sau se neagă despre un subiect este o *determinare ontologică, o constituire ființială definitorie ce pune în evidență un anumit mod-de-a-fi, modul-de-a-fi al subiectului respectiv*. Din punct de vedere fenomenologic, însă, o determinare ontologică nu este un dat ca atare, ci rezultatul unor reducții eidetice și al unor reconstituiri onto-logice în orizontul conștiinței intențional-constitutive donatoare de sens. Securizarea interpersonală este o astfel de reconstituire ontologică (constituție ființială) a subiectului securitatea umană, obținută prin esențializări și reducții la nivelul conștiinței intențional-constitutive donatoare de sens. Un predicat fenomenologic al regăsirii de sine este, așadar, o *constituție ființială percepută fenomenologic cu ajutorul conștiinței intențional-constitutive donatoare de sens*.

Predicatul securizarea interpersonală este un predicat fenomenologic al *regăsirii de sine*, deoarece privirea spre fenomenele observabile în realitatea socială se întâlnește cu privirea îndreptată spre propria conștiință intențional-constitutivă, donatoare de sens. *Dubla orientare a privirii* – spre fenomenele exterioare ale realității și spre fenomenele interioare ale conștiinței intențional-constitutive – oferă predicatelor fenomenologice șansa de a fi predicate ale regăsirii de sine.

Plecând de la această înțelegere *modală, onto-fenomenologică*, securizarea interpersonală este rezultatul esențializării fenomenului securității umane din realitatea observabilă cu ajutorul conștiinței intențional-constitutive donatoare de sens.

Securitatea umană se regăsește pe sine și se reconfigurează prin conștiința intențional-constitutivă de obiectualitate mentală donatoare de sens, ca predicatul fenomenologic securizarea interpersonală: *modul-de-a-fi-împreună prin evaluarea și contracararea amenințărilor și vulnerabilităților; încurajarea relațiilor interpersonale și a comportamentului prosocial*. Predicatul fenomenologic realizează, așadar, *regăsirea-de-sine a securității umane ca securizare interpersonală* favorizând, astfel, pătrunderea cercetătorului în interioritatea mentală a fenomenului securitatea umană din realitatea socială.

Predicatul securizarea interpersonală este, metaforic vorbind, „lentila” prin care fenomenologia securizării interpersonale prin regăsirea de sine poate analiza și evalua starea și dinamica securității umane din realitatea socială. Securizarea interpersonală este predicatul care *personalizează* securitatea umană. În același timp, el aduce la lumină *ființa constitutiv-definitorie a securității umane: capacitatea interpersonală de conviețuire*.

Predicatul fenomenologic securizarea interpersonală poate deveni astfel – în calitate de structură ființial-modală constituită cu ajutorul conștiinței intențional-constitutive donatoare de sens – instrumentul unei analize atente și al unei evaluări oneste a securizării interpersonale în cercetări de teren și în studii de caz. Deschizând o perspectivă diferită, complementară în raport cu descrierile empirico-positiviste sau reflecțiile normativ-formaliste despre securitatea umană, predicatul securizarea interpersonală oferă șansa unei cunoașteri fenomenologic concludente și a unei comunicări din interiorul unei practici filosofice ce își asumă de fiecare dată problemele aduse la lumină. Aceasta este practica fenomenologică despre care Martin Heidegger afirma că, solicită mereu *„ca lucrurile despre care ea tratează să le avem în minte la fiecare pas, într-o manieră explicit intuitivă, căutându-le legitimarea, pentru a le putea astfel controla”*⁸.

Practica fenomenologică amintită anterior deschide, în opinia mea, calea spre a treia ipoteză. Potrivit acestei ipoteze, *orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte și capacitatea operațională a predicatului fenomenologic securizarea interpersonală*

permit elaborarea unor strategii reflexiv-terapeutice de securizare în câteva direcții importante: controlul agresivității inspirat de lecțiile etologiei; identificarea structurilor antropologice arhetipale prin asimilarea lecțiilor antropologiei culturale; cultivarea relațiilor interpersonale și a sistemului afilierilor prin contribuțiile psiho-sociologiei, respectiv, ale diplomației; securizarea intervalului public-privat cu ajutorul soluțiilor politice circumstanțiale; cultura recunoașterii și ideologicul „bine temperat” prin lecțiile filosofiei practice; „terapeutica bolilor spirituale” prin învățăturile teologico-religioase. Prin elaborarea și aplicarea acestor strategii, fenomenologia securizării interpersonale se recomandă drept o fenomenologie a regăsirii-de-sine pentru omul failibil capabil de asumarea propriei failibilități.

Se poate observa că direcțiile reflexiv-strategice ale securizării interpersonale aduse în discuție pun în valoare orizontul sinoptic al conștiinței înțelepte. Astfel, soluțiile etologiei, antropologiei culturale, psiho-sociologiei, diplomației, politicii circumstanțiale statale și religioase sunt, în cea mai mare măsură, rezultatul cunoașterii discursiv-științifice, în timp ce cultura recunoașterii și ideologicul „bine temperat”, precum și „terapeutica bolilor spirituale” decurg, într-o manieră preponderentă, din filosofia practică și din învățăturile teologico-religioase.

Din cele afirmate până acum rezultă că predicatul fenomenologic securizarea interpersonală nu înlocuiește, dar nici nu dublează inutil conceptul securitatea umană. Atât cuvântul, cât și conceptul uzual „securitatea umană” sunt folosite frecvent în limbajul curent, în viața social-politică, cercetarea științifică, reflecția filosofică.

Este evidentă importanța și utilitatea conceptual-terminologică a acestora. Problema pe care o semnalează nu vizează utilitatea cuvintelor și conceptelor respective, ci folosirea abuzivă și inadecvată, suprauzitarea acestora generând inflația cuvintelor, confuzia semantică, derapajul ideologico-propagandistic. Încercând contracararea acestei situații, ipotezele anterioare propun o soluție fenomenologică. Spre deosebire de cuvântul „securitatea umană” – expus, adesea, impreciziei limbajului comun sau ambiguității limbajului ideologico-propagandistic – predicatul fenomenologic securizarea interpersonală – rezultatul actelor reflexive ale conștiinței intențional-constitutive donatoare de sens – pare mai apropiat cercetărilor de teren, mai adecvat comunicării

oneste și, astfel, mai rezistent la imixtiunile inculturii și ofensivele propagandistice.

Predicatul fenomenologic securizarea interpersonală se poate dovedi, deseori, consistent și adecvat, deoarece fenomenologia nu se mulțumește să preia, ca atare, lucrurile și faptele ce țin de securitatea umană.

„Plecând de la spectacolul lumii”, studiind „apariția ființei în fața conștiinței”, fenomenologia – observa Maurice Merleau-Ponty – „caută condiția care face posibilă această lume unică dăruită mai multor euri empirice și o găsește într-un Eu transcendentă la care participă eurile empirice”⁹. În aceste circumstanțe, fenomenologia securizării interpersonale se configurează, prin demersul său critic-auto-constitativ, drept o filosofie transcendentă ce „nu se instalează în conștiința absolută fără a menționa căile care au condus-o acolo”.

Fenomenologia securizării interpersonale este o filosofie ce „nu postulează explicarea totală a cunoașterii”, ci recunoaște problema cunoașterii „drept problemă filosofică fundamentală”¹⁰.

Fenomenologia securizării interpersonale nu postulează soluții și verdicte preluate, ca atare. Valorificând o bogată moștenire filosofică, fenomenologia securizării interpersonale prin regăsirea de sine propune soluții reflexiv-terapeutice prin *propriul efort teoretic și propriile experiențe reflexive*.

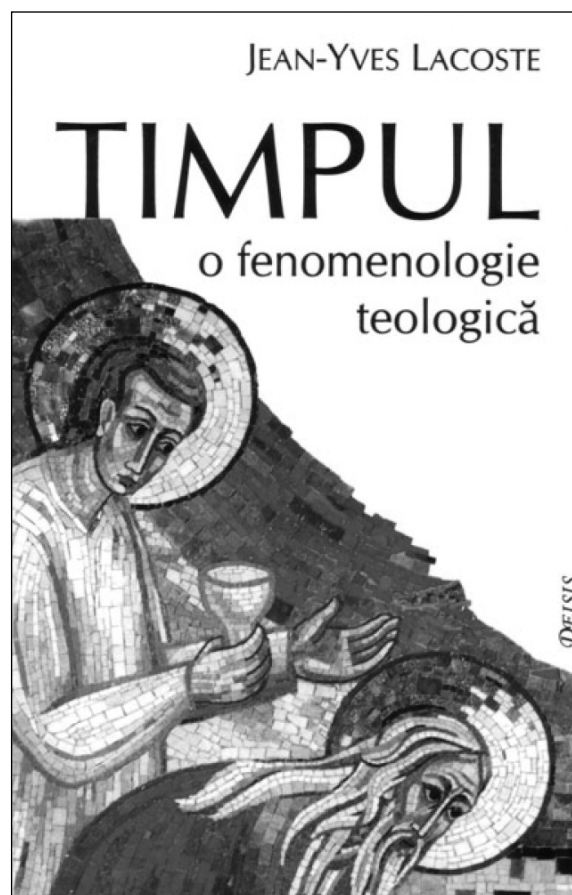
Expresie a acestor experiențe reflexive, cele trei ipoteze avansate în acest eseu schițează profilul unei fenomenologii a securizării interpersonale concepută ca fenomenologie terapeutică a regăsirii de sine.

Note

¹ J.-Y. Lacoste, *Timpul: o fenomenologie teologică*, traducere de Maria-Cornelia Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2005, p. 13.

² Em. Lévinas, *Între noi. Încercare de a-l gândi pe celălalt*, traducere de Ioan Petru Deac, Editura All, București, 2000, p. 128.

³ H.-G. Gadamer, *Adevăr și metodă*, traducere de G. Cercel, L. Dumitru, G. Kohn, C. Petcana, Editura Teora, București, 2001, p. 414.

⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere de Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 63.

⁵ M. Heidegger, *Prolegomene la istoria conceptului de timp*, traducere de Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, p. 26.

⁶ *Ibidem*, p. 27.

⁷ A. Lalande, *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, Presses Universitaires de France, Paris, 1991; Paul Foulquié, *Dictionnaire de la langue philosophique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1992; Antony Flew, *Dicționar de filosofie și logică*, traducere din limba engleză de D. Stoianovici, Editura Humanitas, București, 1996.

⁸ M. Heidegger, *Prolegomene la istoria conceptului de timp*, traducere de Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2005, p. 58.

⁹ M. Merleau-Ponty, *Fenomenologia percepției*, traducere de Iliș Câmpeanu și Georgiana Vătăjelu, Editura Aion, Oradea, 1999, p. 93.

¹⁰ *Ibidem*.

Rememorarea unei personalități – Nicolae Cajal *

Irina Cajal Marin**

Excelente Voastre,
Distinși oaspeți,
Dragi prieteni,

Memoria unui om de știință se perpetuează prin evenimente științifice.

Simpozionul „Nicolae Cajal”, a 12-a ediție, poate fi considerat o platformă sau un pod de colaborare între oamenii de știință din România cu cercetătorii pasionați din întreaga lume. Această comemorare anuală a părintelui meu, în toți acești ani, s-a transformat într-o prestigioasă manifestare științifică. Datorz acest fapt minunat academicianului Victor Voicu, medicului Irinel Popescu, membru corespondent al Academiei Române, profesorului Costin Cernescu, membru corespondent al Academiei Române, doamnelor Simona Ruta și Simona Dima, domnului Ștefan Constantinescu, celor de la TRIMA și multor altor personalități de marcă ale științei românești și universale.

Majoritatea celor ce se află în această aulă au un lucru în comun: au avut șansa să fi lucrat, să fi colaborat, să fi învățat de la profesorul Cajal importante lecții, privind meseria de medic, meseria de cercetător, meseria de profesor, arta de a fi cetățean și arta de a fi patriot.

Simpozionul este un prilej de rememorare a personalității celui care a reunit înzestrările savantului, pragmatismul omului politic, modestia inteligenței, bunătatea omului de omenie.

Știința devine un instrument de bună guvernare, iar omul de știință un important actor social; putem numi vizionarism sau pur și simplu responsabilitate

Acad. Nicolae Cajal

socială. Aceasta mă face să mă gândesc că tata avea această abordare demult și a încercat să-i convingă și pe alții. Astăzi, noi toți avem oportunitatea de a contribui la ceea ce tata și-a dorit.

Amintirea profesorului Nicolae Cajal, pentru cei mai mulți, a prietenului mecenat, a părintelui spiritual ne-a adus aproape de Alma Mater și ne dă în continuare energie și curaj. Cu toții avem nevoie de spiritul Cajal. Nu uitați, peste doi ani vom celebra o sută de ani de la nașterea acestui minunat om.

Vă mulțumesc tuturor pentru prietenia voastră și pentru încrederea în valorile pe care tata le-a slujit toată viața!

*Alocuțiune susținută la simpozionul „Academician Nicolae Cajal” (31 martie 2017, Biblioteca Academiei Române)

**Președinta Fundației „Academician Nicolae Cajal”

Academicianul Nicolae Cajal inspira și genera încredere*

Acad. Victor Voicu

Secretarul general al Academiei Române

În numele Academiei Române am onoarea și plăcerea să salut participanții la cea de-a XII-a ediție a simpozionului „Academician Nicolae Cajal” al Academiei de Științe Medicale.

Menționez că sub președinția doamnei Irina Cajal, a profesorului Irinel Popescu și a profesorului Costin Cernescu, membri corespondenți ai Academiei Române, acest important simpozion omagial are drept coorganizatori Fundația „Academician Nicolae Cajal”, Institutul de Virusologie „Ștefan S. Nicolau” și Institutul de Cercetări Științifice Medicale „Academician Nicolae Cajal” din cadrul Universității „Titu Maiorescu”.

Simpozionul omagial „Academician Nicolae Cajal” este centrat pe două teme majore „Cercetarea translațională” și „Actualități în virusologie”.

Menționăm că suntem onorați de prezența unor distinși oameni de știință din SUA, Norvegia, Japonia și Israel.

Academia Română, prin misiunea sa de bază, de consacrare a valorilor științifice și culturale de mare semnificație ale românilor, asigură o înaltă apreciere contribuției membrilor săi la împlinirea atribuțiilor în dezvoltarea și promovarea cercetării științifice românești, a culturii românești, în general.

Personalitatea complexă a regretatului academician Nicolae Cajal s-a definit, printre altele, prin marea și stabila sa fidelitate față de Academia Română, față de rolul acestei instituții fundamentale a românilor în edificarea științei și culturii românești.

Implicarea academicianului Nicolae Cajal în problemele complexe ale Academiei Române – fie în calitatea sa de vicepreședinte al instituției, fie în calitate de președinte al Secției de științe medicale –

ne-a oferit, celor din jurul său, certitudinea unor abordări de înaltă conduită și ținută morală. Academicianul Cajal inspira încredere, pentru că genera încredere!

Aș vrea să sublinieez importanța pe care academicianul Cajal o acorda calității viitorilor membri ai Academiei Române.

În afara celor trei repere majore – operă, școală și contribuția la consolidarea instituțiilor de cercetare și de învățământ –, Nicolae Cajal pune un accent distinct asupra valorii morale, caracteriale a candidaților. Acest lucru a marcat esențial stabilitatea și conservarea reperelor instituției noastre.

Prin efortul de identificare a unor personalități ale științei și culturii românești, în contextul misiunii de consacrare, Academia Română definește implicit o serie de repere de înaltă semnificație profesională și morală pentru Societatea Românească. În acest context apreciem în mod special efortul organizatorilor simpozionului „Academician Nicolae Cajal” de a ne reaminti constant remarcabila personalitate a academicianului Cajal, acțiune care se constituie în valoare de referință, un model de relevare a valorilor umane ale Academiei Române.

Mulțumim, în mod deosebit, organizatorilor menționați, implicați direct în proiectarea și realizarea simpozionului, tuturor sponsorilor pentru generozitatea lor.

Mulțumiri speciale participanților și comunicatorilor din străinătate și din țară pentru contribuțiile științifice deosebite.

Doresc tuturor succes deplin și satisfacții în plan științific și un foarte agreabil sejur în București, pentru oaspeții din străinătate!

---

*Alocuțiune susținută la simpozionul „Academician Nicolae Cajal”
(31 martie 2017, Biblioteca Academiei Române)

Lumina din ochii profesorului Nicolae Cajal*

Ionuț Vulpescu

Ministrul Culturii și Identității Naționale

Faptul că la atâta timp de la trecerea la cele veșnice a profesorului Nicolae Cajal ne reunim, an de an, spre a ne aduce aminte de personalitatea sa, spre a vorbi despre moștenirea științifică pe care ne-a lăsat-o sau despre experiența sa de lider comunitar, depune de la sine mărturie despre reușitele unei vieți de excepție, prin care profesorul continuă să trăiască printre noi.

Nu am să invoc aici moștenirea sa științifică propriu-zisă: nu am calificarea necesară. Mi-e de ajuns că știu câte contribuții personale de excepție a adus în domeniul medical (au vorbit despre ele savanți români și străini), câte studii și tratate fundamentale a scris, sau câți discipoli străluciți a format, într-o carieră îndelungată, întru totul devotată științei.

Eu l-am cunoscut și l-am urmat pe omul public Nicolae Cajal, academician și lider comunitar. Un om care, respectând etica evreiască într-o Românie foarte tulbură, de la finele comunismului și din primul deceniu de democrație, a luminat epoca. A rezistat cu demnitate absurdului comunist, dar și isteriei de după prăbușirea anchilozatului regim totalitar. A rămas, și înainte, și după, o inteligență bună și un om care a construit punți, într-o epocă a inteligenței cinice și egoiste și a izolării sociale. Cu tact, cu blândețe, cu forța morală pe care ți-o dă situarea de partea binelui. Și, mai ales, cu o lumină în ochi pe care n-o voi uita niciodată. Lumina binelui care nu așteaptă răsplata.

Mi-au fost cunoscute, prin natura funcției pe care o ocupam la acea dată, eforturile profesorului Cajal de a obține recunoașterea drepturilor evreilor care au suferit în timpul Holocaustului. Ce m-a impresionat a fost nu demersul în sine, căci aceasta era misiunea sa de lider: să apere drepturile membrilor comunității sale, ci grija excepțională pe care profesorul Cajal a

arătat-o relațiilor cu majoritatea, armoniei sociale și imaginii României în ansamblu.

Chiar dacă se afla întru totul în dreptul său (recunoașterea vinovăției statului român pentru Holocaust și modestele recompense fiind o reparație pe deplin meritată), Cajal nu a dorit ca prețul acestei reparații morale să fie deteriorarea raporturilor dintre majoritate și minoritate, nici deteriorarea imaginii României în lume. În bună măsură lui i se datorează modul echilibrat, credibil și educativ în care s-a rezolvat această problemă, iar rezolvarea ei atât de favorabilă tuturor a contribuit, fără îndoială, la atingerea unui nivel scăzut al antisemitismului în România de azi, în comparație cu unele state vecine sau cu cele occidentale; ca și la transformarea temei Holocaustului în România, dintr-o temă cu potențial conflictual (căci, din păcate, antisemiții există, în continuare, în țara noastră), într-una educativă pentru întreaga societate românească.

Sunt bucuros să lucrez, la Ministerul Culturii și Identității Naționale, alături de fiica sa, Irina Cajal, care îi duce mai departe opera pusă în slujba comunității sale. Este din același aluat uman ca ilustrul său tată: gata oricând să întindă punți, nu să sape tranșee, să servească oamenii, nu niște abstracții; să lupte pentru păstrarea moștenirii culturale a comunității, ca parte a patrimoniului cultural al acestei națiuni.

Acea lumină a bunătății din ochii celui care a fost Nicolae Cajal, de profesie om, lumină de care vorbeam, a fost, iată, și o lumină a viziunii sale de lider evreu și patriot român, de om al dreptății și al păcii.

Moștenirea Cajal este considerabilă. Ea ne permite nu numai să-l evocăm, ci să-l luăm drept model viu, într-o societate românească atât de săracă în modele autentice.

---

*Alocuțiune susținută la simpozionul „Academician Nicolae Cajal”
(31 martie 2017, Biblioteca Academiei Române)

Dinu Lipatti – marginalii la centenar*

Acad. Octavian Lazăr Cosma

Învestit cu înalte haruri artistice, Dinu Lipatti – muzician cu traiectoria vieții fracturate timpuriu, murind la vârsta de 33 ani, când nume venerate încă își caută vectorii individualității stilistice – și-a dăltuit numele falnic cu litere aurite în constelația pianiștilor și compozitorilor din prima jumătate a secolului al XX-lea.

A văzut lumina zilei la 19 martie 1917, în Bucureștiul aflat sub ocupație străină, însă, în anul următor ostilitățile au fost încheiate, în contextul prăbușirii imperiilor vecine acaparatoare, armata ieșind victorioasă, ceea ce a condus la întregirea granițelor și la formarea României Mari, moment crucial în destinul națiunii, favorizând avântul declanșator de elanuri, benefic pentru afirmarea culturală a țării.

Născut într-o familie înstărită, cu rădăcini puternice boierești, Dinu Lipatti a avut, de mic, șansa să crească într-un climat favorabil dezvoltării artistice, părinții fiind melomani zeloși, cu relații în cercurile muzicale, frecventând concertele de la Ateneul Român, manifestând un cult pentru interpretii situați pe val. Mai mult, de la trei ani, manifestând înclinații către muzică, băiețelul a primit cadou, la aniversarea zilei sale de naștere, o vioară de format mic, intenționând să-l îndrepte spre o carieră de interpret. Astfel se explică o celebră fotografie în care George Enescu, invitat să se pronunțe asupra talentului copilului, încântat, îi așază pe frunte o cunună de lauri. Hazardul a acționat atunci prevestitor, anunțând o carieră fabuloasă!

Numai că, nu peste multă vreme, arcușul a fost schimbat cu claviatura, casa din colțul străzii Povernei lăsând trecătorii grăbiți să audă game și

Dinu Lipatti

Membriu post-mortem al Academiei Române

crâmpoșe de piese preclasice și clasice, care trădau fiorul sacru al muzicii, pasiunea pentru frumos și noblețe. Primii dascăli, la vârstă fragedă – Mihail Jora, pentru teorie solfegii, și Florica Muzicescu, pian – i-au acordat lecții particulare.

Când tânărul muzician, de ce nu, copil minune, a atins vârsta școlarizării, a fost primit la o audiție, într-o clădire din Piața Amzei, unde se afla sediul Conservatorului condus de compozitorul și dirijorul Ion Nonna Otescu, care fusese informat despre aptitudinile cu totul speciale ale candidatului. Verdictul pronunțat, băiatul a fost admis și înscris în registrul elevilor și repartizat la clasa de pian a foartei căutate

---

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială „Centenarul nașterii pianistului Dinu Lipatti” (21 martie 2017, Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu”, Biblioteca Academiei Române)

profesoare Florica Muzicescu. Curând, avea să devină și elevul clasei de compoziție a tânărului profesor Mihail Jora.

Merită zăbovit asupra acestei unități de învățământ muzical din București – în care Dinu Lipatti a avut șansa să intre în universul artei sunetelor –, deoarece ajunsese în al șaptelea deceniu al activității sale neîntrerupte, fiind înființat în 1864, având o meritorie contribuție la edificarea generațiilor de muzicieni români. Instituția tocmai traversase o grea perioadă și se afla într-un proces regenerativ; fostul director, baritonul Dimitrie Popovici Bayreuth, trecuse prin febra acuzațiilor de colaboraționist, total nefondate, și părăsise capitala pentru Cluj, iar corpul profesoral căpătase o infuzie de forțe proaspete, cu specializări peste hotare. Într-un cuvânt, Conservatorul, cea mai stabilă și falnică așezare artistică din capitala țării, se afla într-un moment de răscruce, de consolidare, profesionismul etalat conferindu-i un nivel competitiv european. Aceasta s-a văzut și recunoscut atunci când elevul Dinu Lipatti, la 16 ani, s-a aflat în competiția tinerilor muzicieni de la Viena, din 1933, la Secția pian, fiind cotate cel mai bine dintre zeci de concurenți, cu Premiul II, întâiul nefiind acordat; era „Concursul Internațional de pian”. Lesne de imaginat, răsunetul acestei distincții pentru tânărul pianist, situat în prim-planul muzicienilor tineri, a fost urmat de contracte pentru recitaluri și concerte în marile centre europene. Un asemenea succes se resfrângea și asupra Conservatorului bucureștean în care s-a format și a profesoarei sale. Dintr-odată, Dinu Lipatti a devenit un nume consacrat!

Evident, la configurarea personalității sale au contribuit și alți profesori și muzicieni bucureșteni, precum Mihail Andricu, Dimitrie Dinicu, dar și Filip Lazăr și Alfred Alessandrescu, ba chiar și muzicieni din Filarmonică și Operă, aplaudați în nenumărate manifestări, la care tânărul aspirant într-ale muzicii asistase. Fără îndoială, un rol marcant l-a avut George Enescu, modelul său primordial și inconfundabil, pe care l-a urmărit îndeaproape, în cele mai diferite ipostaze. Nu este mai puțin adevărat, George Enescu l-a ascultat și l-a sfătuit în anii instrucției sale muzicale, în mai multe rânduri, inclusiv la diverse audiții. Se poate vorbi, astfel, de rolul major al lui George Enescu în afirmarea personalității lui Dinu Lipatti, influențându-l covârșitor. Ca atare, zicala potrivit căreia „*La umbra unui stejar bătrân nu-i loc pentru altul tânăr*”, pare, cel puțin în acest caz, relativă.

Modelul enescian devenise sacru pentru tânărul pianist, care exersa de zor, în clipele mai relaxate. Își îngăduia să încropească pasaje, să contureze linii melodice, să îmbine sunete pe verticală, mai ales că Mihail Jora îl încuraja. Astfel, apar primele încercări componistice, care capătă dimensiuni originale și sensuri adânci către finalitatea studiilor la Conservator. Mai mult, în recitalurile pe care le susține în fața admiratorilor din cercul familiei, ca și public, le înscrie în programe, pentru a-și verifica potențialul. Cea mai grăitoare tentativă a fost suita orchestrală „Șătrarii”, înscrisă pe afișul unuia dintre concertele dirijate de profesorul său, în 1936. Dinu Lipatti o realizase la 16 ani, la fel ca și George Enescu, cu a sa „Poema Română”. Debut eclatant, care a echivalat cu atestarea lui Dinu Lipatti în postura de compozitor.

Momentul era propice, în contextul creației muzicale românești, al școlii naționale, ba chiar unul efervescent, când acumularea principiilor, stilurilor, atinsese o cotă înaltă, sub aripa modelatoare a lui George Enescu, liderul de necontestat al orientării moderne. Componistica indigenă se afirma în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, în condiții nu tocmai favorabile, înscriindu-se în conul romantismului european tardiv, cu puternice inserții vitalizante ale efițiilor folclorului atât de bogat și radiant.

Contactul cu mișcarea europeană în domeniu s-a produs prin masiva inserție și observare a fenomenului francez către care se îndreptase, în principal, cultura română, iar o serie de tineri își completaseră studiile la Paris, centrul vieții muzicale europene la cumpăna veacurilor. Astfel că tendințele înnoitoare, afirmate în matricea componisticii universale, sunt asimilate firesc, determinând, odată cu întregirea țării, o infuzie cardinală de revitalizare în preocupările compozitorilor. Este de reținut, totodată, că unele receptoare ale tinerilor muzicieni români pivotau în toate direcțiile, nelimitându-se la cuceririle și experiența francezilor, la impunătoarea tradiție austriacă, germană și italiană, ba chiar și a tinerelor școli naționale din vecinătate, contribuind la aceasta și repertoriul oferit de concertele din stațiunile orchestrelor, îndeosebi a Filarmonicii bucureștene, care era la zi cu literatura muzicală, cu capodoperele ce înaripau fanteziile melomanilor și specialiștilor.

Între timp, mișcarea muzicală autohtonă a înregistrat progrese vizibile, fiind adoptate structurile întâlnite în viața muzicală a celor mai evaluate țări. Mai mult, orașele țării erau vizitate de renumiți

interpreți, arta acestora fiind aplaudată cu entuziasm, oferind criterii de evaluare, ierarhizare. Nu poate fi scăpată din vedere inițiativa lui George Enescu de a stimula fanteziile creatoare, pentru care a înființat Premiul național de compoziție anual, care-i purta numele, menit să încurajeze edificarea literaturii simfonice autohtone. În acest context, revista bucureșteană „Muzica”, în numerele din anii 1920–1921, a organizat o acțiune la care au fost invitați să participe compozitori și să răspundă unor întrebări referitoare la calea pe care ar fi recomandabil să o urmeze. Altfel spus, ce opțiune stilistică, ce curent major european ar fi potrivit să fie însușit, asimilat. Inițiatorii urmăreau, prin aceasta, un front comun, o anumită omogenizare, pentru fortificarea frontului nostru componistic. Nu s-au dat rețete, nu s-a constatat o unitate, două direcții evidențiindu-se, în principal: universalistă și națională, muzica populară fiind, în acest caz, vectorul ce conferea un liant specific. De menționat că George Enescu nu a participat la această acțiune, însă a observat-o îndeaproape.

Fenomenul componistic din țara noastră devine extrem de bogat și multiform, iar în al treilea deceniu atinsese cote unice de performanță, mărturie fiind „Sonata nr. 3 pentru pian și vioară”, „în caracter popular românesc”, care proba o abordare stilistică superioară, sinteza atributelor folclorice înregistrând un patent pe cât de personal, pe atât de rafinat, subtil și evoluat. În deceniul al patrulea, s-a lansat o nouă pleiadă de creatori, în frunte cu Paul Constantinescu, secondat de Dinu Lipatti, apoi Constantin Silvestri, Sigismund Toduță, cu toții talente viguroase, dublate de măiestrie, care însemna disponibilitate tehnică de factură modernă.

Revenind la suita simfonică „Șătrarii”, am spune de școală sau de tinerețe, opus scris sub nemijlocita priveshere a profesorului, al cărei limbaj din baletul „La piață”, poate fi sesizabil în prima mișcare, „Vin lăutarii”, neomogenă, cu trimiteri la pagini neoromantice, ca apoi, în mișcarea lentă secundă, „Idilă la Floreasca”, să se proiecteze una dintre cele mai duioase pagini orchestrale lirice, încărcate de sublimă poezie, unde se întrevede uriașul talent al adolescentinului autor, pentru ca, în final, a treia mișcare, tot programatică, inspirată din viața bucureșteană, „Vin lăutarii”, să izbucnească o nestăvilită avalanșă de euforie, bună dispoziție și elan, sugerând un chef cu lăutari, pianul atribuindu-și rolul de acompaniator cu rezonanțe de țambal.

Critica muzicală a receptat cu interes această suită. „...*Una dintre cele mai frumoase pagini din literatura muzicală românească*, se nota, la 29 ianuarie 1936, în «Românizarea». *Este atât specific național în cele trei părți ale acestei lucrări, în care arhitectura simfonică are ceva modern, încât te simți încătușat de o continuă trepidație...*” În „Credința”, din 28 ianuarie 1936, se putea citi: „...*După cum în prima parte, D. Lipatti își difuzează inspirația în toate manierele moderniştilor, în ultima se întoarce pocăit acasă și se regăsește. Compoziția întreagă degajează o poezie înaltă romantică și o specifică atmosferă românească*”, semnat, Virgil Gheorghiu. La rândul său, Nicolae Lazăr, în „Neamul Românesc”, din 8 decembrie 1936, nota: „...*«Șătrarii», puțin cam monotonă prin dese repetări din partea I, a stârnit un frumos entuziasm în partea ultimă. Scrisă pe motivele specifice dansurilor «Ursăreasca» sau «Ca la ușa cortului», și simfonizată cu multă inteligență*”. Cronicarul „Sym” al cotidianului „Dimineața”, din 26 ianuarie 1936, scria: „...*Lucrare surprinzătoare pentru un începător, prin factura sa componistică și iscusința orchestrației pe care o dezvăluie. Caracteristica românească prin materialul ei tematic, elementul liric care îmbibă și mai cu seamă, prin atmosfera de veselie nepăsătoare pe care o desfășoară*”. În fine, mai reținem și considerațiile din „Politica”, 13 decembrie 1936, autor Marin Șerban: „*Partitura conține frumuseți sonore apreciable și este în general animată de o vervă și un dar deosebit de a întreține interesul auditorilor; calități destul de surprinzătoare. Talentul mânuitorului de timbre instrumentale și al constructorului unor forme muzicale de remarcabilă claritate ne face să precizem tânărului compozitor succese din ce în ce mai mari*”.

Așadar, la o vârstă timpurie, de fapt, când și-a adjudecat absolvența la Conservatorul din capitala României, Dinu Lipatti s-a afirmat cu plenitudine în două sfere ale artei muzicale, pianist concertist și compozitor, înaintând în paralel în aceste două direcții, în ambele poziționându-se la cele mai înalte niveluri, nelăsând să se întrevadă, în niciun fel, indicii diferențiatore, care să avantajeze una dintre acestea ori să trădeze care dintre acestea îi este mai dragă. Credem că niciodată nimeni nu va avea curajul să demonstreze primatul uneia dintre aceste opțiuni. Ca atare, se poate susține că personalitatea sa se dedublează, fiind doi muzicieni într-unul. Cum se va vedea, chiar mai multe fațete se erijează, critic

muzical și profesor de pian. Faptul că nu a predat și compoziția, ar putea constitui proba care să avantajeze, fațeta pianistului?

Numai că Dinu Lipatti nu s-a mulțumit cu studiile parcurse în România și, la fel ca și mulți alți muzicieni, a simțit necesitatea unor perfecționări la École Normale de Musique, din Paris, vreme de cinci ani. Autoritatea acestuia, obiectiv privind, era superioară celui din București. Deținea grad universitar, în timp ce Conservatorul nostru îl va obține ceva mai târziu, odată cu reforma învățământului, când apele se decantează. În plus, la „Concursul Internațional de pian” de la Viena îl reîntâlnește pe celebrul concertist Alfred Cortot, față de arta căruia simte o empatie aparte, care și-a manifestat încântarea de a-l avea printre elevii săi. De asemenea, va urma și la clasa Yvonnei Levebrue pentru pian, în timp ce compoziția o va aprofunda cu Paul Dukas și Nadia Boulanger. Mai mult, a ținut să parcurgă și programa clasei de dirijat a lui Charles Munch și Diran Alexanian. Viorel Cosma, în lexiconul „Muzicieni din România”, nu ezită să-i amintească, în calitate de „îndrumători”, adică „formatori”, muzicieni, care și-au adus contribuția la instrucția muzicală a lui Dinu Lipatti, pe George Enescu și Filip Lazăr, care, din motive încă obscure, neclarificate de muzicologia noastră, aleseseră calea exilului la Paris.

De la vârsta de cinci ani, Dinu Lipatti apare în recitaluri de pian, solist în concerte din București și din mari centre ale lumii, în companii elitiste, cu cei mai proeminenți dirijori la pupitru, cei mai frecvenți fiind George Enescu și George Georgescu, cu orchestre celebre, tot mai prestigioase, mai pretențioase, odată cu trecerea anilor. S-a aflat pe podium în calitate de pianist acompaniator, alături de vestiți violoniști, celiști, artiști lirici. Pentru a realiza dimensiunea sau cota la care ajunsese, ar fi suficient să invocăm faptul că a fost pianistul invitat de George Enescu să-l acompanieze la prima audiție absolută a suitei „Impresii din copilărie”, București, 22 februarie 1942.

Activitatea concertistică cunoaște o extensie internațională de o deosebită intensitate, din anul 1940, Dinu Lipatti devenind unul dintre iluștrii pianiști ai vremii, aplaudat pretutindeni, rafinat și subtil tălmăcitor al paginilor semnate de Johann Sebastian Bach, Wolfgang Amadeus Mozart, Domenico Scarlatti, Frederic Chopin, Claude Debussy, Maurice Ravel. Nu în ultimul rând era căutat și prețuit pentru înregistrările sale, efectuate

la cele mai semețe case de discuri. Acestea poartă astăzi numele, faima și, desigur, farmecul artei pianistice a lui Dinu Lipatti.

Compozitorul – potrivit monografiei realizate de Dragoș Tănăsescu și Grigore Bărgăuanu – se afirmă tot din fragedă pruncie, prin miniaturi pianistice, ca apoi, din 1932, să se consacre partiturilor camerale și orchestrale, astfel că își prezintă creații la concursul pentru Premiul Național „George Enescu”, adjudecându-și laurii, mai întâi, „Mențiunea I”, în valoare de 9000 lei, „Sonata pentru pian”, urmată de „Premiul II”, din 1933, în valoare de 12 000 lei, pentru „Sonatina pentru vioară și pian”; notăm că Premiul I nu s-a acordat. În sfârșit, în anul următor, 1934, a fost distins cu „Premiul I”, onorific, „Șătrarii”, suită pentru orchestră. Din anul următor, Dinu Lipatti, fiind deținător al Premiului I, care însemna consacrarea, conform regulamentului a fost cooptat în comitetul care conferea această înaltă și mult râvnită recunoaștere.

Urmează, în biografia lui Dinu Lipatti, o etapă fecundă, când dă la iveală, an de an, partituri notabile, reprezentative, variate prin structură și formația solicitată, care sunt preluate pentru prime audiții, numele său devenind o garanție de profesionalism, dezvăluind un muzician prob, deținător al unei bogate fantezii și măiestrii, vehiculând teme generoase, perfect articulate stilistic, cu sonorități armonice coerente, tonomodale, cu planuri contrapunctate, broderii luxuriante și culori timbrale fericit îmbinate. Când se vorbește de muzica făurită de Dinu Lipatti, nu ar trebui să avem reticența atribuirii genialității, ceea ce echivalează cu o sonoritate inspirată, plasată în încadramente fericit concepute, ce denotă cursivitate și expresie neîncorsetată, de sublimă altitudine, în sfârșit, forță de iradiere și propensiune.

Personalitatea lui Dinu Lipatti, cu cele două borne atât de distincte, se reflectă în partiturile făurite printr-o particularitate ușor sesizabilă, pianul fiind instrumentul omniprezent. Citind lista opusurilor semnate, în toate dintre primele zece, din etapa 1932–1941, pianul apare, chiar în titulatură, implicit sau explicit: „Sonatina pentru vioară și pian”, „Șătrarii”, suită simfonică, „Concertino în stil clasic pentru pian și orchestră de cameră”, „Trei schițe simfonice”, „Simfonie concertantă pentru două pianе și orchestră de coarde”, „Trei nocturne franceze pentru pian”, „Concertino în stil francezesc pentru pian și orchestră”, „Fantezie pentru pian”,

„Șase cântece pe texte de Verlaine”, „Sonatină pentru mâna stângă” (pian).

Flacăra creației lui Dinu Lipatti a ars cu intensitate maximă, dacă ne ghidăm după numărul opusurilor realizate într-un număr atât de redus de ani, cât i-a fost hărăzit. Cu prioritate a abordat genurile instrumentale, dar și liedul. Au rămas câteva manuscrise neterminate, inclusiv o „Simfonie”, și nu identificăm persoana unui Pascal Bentoiu, care ar avea curiozitatea și apoi disponibilitatea să completeze o asemenea partitură. Oricum, moștenirea sa componistică se dovedește rezistentă la intemperiiile cu care se confruntă, fapt explicabil prin substanța investită și noblețea retoricii muzicale.

Cu toate că anii în care a compus, sub aspect strict muzical, au fost dominați de fenomenul disoluției tonalității, a repudierii limbajului rulat, a goanei după inovație și originalitate de suprafață, Dinu Lipatti se încadrează în clasa muzicienilor cu o formație *versus* educație solidă, de alură clasică-romantică, la fel ca și George Enescu, mentorul său român, nu și-a permis să ignore tradiția seculară, cunoscând resursele generoase de care încă dispune, nepermițându-și să le ignore, să le abandoneze.

Pentru Dinu Lipatti, neoclasicismul însemna vitalitate, sfere expresive, zone inedite. Și, ascultându-i muzica, nu poți să nu-i acorzi dreptate, întrucât tiparele vetuste, după unii, nu există, dimpotrivă, se dovedesc încărcate de prospețime, de robustețe și culoare. Dacă în primele creații, cu trimitere neoclasică, Dinu Lipatti pare obedient, prudent, în altele de mai târziu, când influența lui George Enescu devine tonifiantă, apare mai marcată, compozitorul nu se mai sinchisește de structuri, tratându-le mai personal, mai inventiv, mai degajat, atingând limitele originalității, mai ales că, iarăși după exemplul mentorului, își declină admirația față de patentul folclorului, ce apare sublimat, omniprezent. Curios, Dinu Lipatti trădează o neconformistă atitudine față de zăcământul muzicii folclorice, neavând inhibări, nu-i pasă din ce mediu provine, valorificându-l fără reticențe. Indiferent de perioade, se găsesc în palmaresul creației atât conexiuni savante, cât și prelucrări ingenioase, precum „Dansuri românești pentru două pianе”, adevărate perle, de o rară frumusețe, asupra cărora autorul revine după doi ani, adăugându-le și veșmânt orchestral.

Dinu Lipatti s-a impus, odată cu stabilirea la Geneva, unde a devenit profesor de pian la Conservator; mai ales atunci, își făurește aura de compozitor

cu greutate, fiind programat la Orchestra „Suisse Romande”. Este, totodată, și perioada când cercul de cunoștințe i se îmbogățește cu muzicieni renumiți, compozitori și interpreți de talie mondială.

A avut afinități cu compozitori contemporani pe care i-a cântat? Desigur, căci s-a bucurat de prețuire. I-a cunoscut și s-a aflat în relații, probabil amicale, cu Igor Stravinski, Maurice Ravel, Bela Bartok, ca să nu mergem mai departe, lăsându-se sau nu influențat de aceștia. Mai curând, nu, deoarece avea în creația lui George Enescu, din faza ulterioară celei de-a treia „Sonată pentru pian și vioară”, tot ceea ce-i trebuia. N-a fost străin de neomodualismul cromatic, a avut revelația poliritmiilor și a structurilor ritmice alternative. Muzica lui Dinu Lipatti sună proaspătă și reconfortantă, nefiind afectată de rutina scurgerilor de ani.

Dacă am fi întrebați care dintre partiturile lui Dinu Lipatti sunt de altitudine, altfel spus, care dintre ele se detașează, am răspunde că nu ne-am permite o asemenea operație, o atare selecție, deoarece am fi puși la grea încercare. Efectiv, nu am fi capabili să recurgem la o ierarhizare valorică. Moștenirea componistică a lui Dinu Lipatti ne apare situată în galeria proprie făuritorilor de capodopere, ceea ce înseamnă, mai multe, astfel că „Sonatina pentru mâna stângă”, „Simfonia concertantă pentru două pianе și orchestră”, „Dansuri românești”, „Nocturna în fa diez minor”, „Șătrarii”, „Pastorală în fa major pentru orgă” sunt titluri referențiale de altitudine, care pot fi apreciate cu superlative, în funcție de cultura muzicală și gustul estetic al celui întrebat sau pus în poziția de evaluator.

Privirea globală asupra creației lui Dinu Lipatti comportă un segment căruia nu i se conferă prea multă relevanță, nici nu apare relevant pentru unii cercetători, cu toate că a necesitat pregătire, timp îndelungat pentru cunoaștere, competență, ceea ce înseamnă aprofundare, studiu îndelungat și comunitate. Ne referim la capitolul bogat în titluri din lista creației din lexiconul lui Viorel Cosma, intitulat „Aranjamente, transcripții, cadențe”, prin care se înțeleg acele titluri datorate unor compozitori din epoci revoluționare, a căror partituri, interpretate în concerte publice de către pianistul inegalabil la care ne referim, au necesitat intervenții pentru a fi în rezonanță cu tehnicile curente. Și este vorba de compozitori însemnați, cu nume cu totul respectabile, precum W.A. Mozart, Domenico Scarlatti, Isaac Albéniz, Joseph Haydn, J.S. Bach. Fără retușările

efectuate, numeroase pagini baroce, preclasice și clasice nu ar fi fost cântate sau înregistrate, rămânând în anonim. Este lesne de înțeles uriașa responsabilitate asumată de către muzicianul român, când și-a permis să cizeleze straiile acestor coloși, la care se adăuga numele Lipatti, ajuns coautor. Aceste partituri nu s-au prezentat publicului doar o singură dată, rămânând unicat. Ele se găsesc în biblioteci, în înregistrări, fiind tipărite, devenind bunuri artistice aflate în domeniul public. Ca atare, și acest segment presupune efort creator, efort componistic de mult mai multă responsabilitate decât în cazul partiturilor proprii. Într-un anume fel, aserțiunea, mai degrabă aforismul lui Dinu Lipatti, „*Muzica este un lucru grav*”, are enormă relevanță și în acest caz.

Traectoria vieții lui Dinu Lipatti nu a fost scutită de dramatism, de refulări și sinuozități, de urcușuri și coborâșuri, de lumini și umbre. De dimineată și până seara, din cauza studiului la pian, a trăit într-o perpetuă tensiune, ca să nu ne referim la momentele dinaintea aparițiilor publice, care, fără excepție, presupun zbuclume, stări de angoasă, emoții puternice, nervi tari. A avut zile senine, când se găsea la casa de la Fundăteanca, în mijlocul naturii, al familiei, sub ocrotirea mamei sale, Ana, având în fratele Valentin un companion de nădejde.

„*Apariție luminoasă în lumea muzicii*”, cum l-a cuantificat Henri Gangeben, unul dintre admiratorii săi elvețieni, Dinu Lipatti, în etapa studiilor de la Paris, călătorea frecvent, venind la București pentru concerte, căci ajunsese nume căutat pe afișele concertelor Filarmonicii și Orchestrei Radio, dar nu numai. Și-a găsit o a treia vocație în colaborarea solicitată de redacția ziarului „*Libertatea*”, determinându-l, pentru o scurtă perioadă, în a doua parte a deceniului al patrulea, peste doi ani, să îmbrace straiile criticului muzical. Se dezvăluia, astfel, o nouă fațetă a muzicianului, foarte autorizat, probabil, subtil, posesor al unui stil literar limpede, cursiv, impecabil. Nu atinge înălțimile poeziei și metaforelor lui Constantin Brăiloiu și nici ale Cellei Delavrancea, însă aprecierile sale comportă spirit pătrunzător, perfectă încadrare în universul muzicii și o deosebită grijă pentru susținerea celor ce își dezvăluie apetența pentru actul interpretativ. Nu se lansează în considerații filosofale, nu emite teorii estetice galante, mulțumindu-se cu informarea cititorilor, cărora le este o strălucită călăuză în tentativa înțelegerii complexului fenomen muzical.

Călăuza aceasta, neobișnuit de tânăr pentru un critic muzical, se afla la cumpăna vârstei de 20 ani. Beneficia, însă, de numeroase atuuri, pentru a fi investit cu credibilitate. Terminase Conservatorul bucureștean și studia la Paris, cu somități. Era un redutabil pianist și compozitor, recunoscut și aplaudat. Apoi, dispunea de o bună stăpânire a literaturii muzicale și deținea o bună cunoaștere a tendințelor în arta interpretativă, urmărind consecvent iluștri invitați de peste hotare ai Filarmonicii; directorul George Georgescu programa numai șefi de orchestră și soliști celebri, în ideea de a ridica prestigiul mișcării concertistice indigene. În acest context, Dinu Lipatti beneficia de o informație la zi asupra fenomenului muzical, era implicat în arta interpretativă și componistică, chiar dacă prevalau simpatii și antipatii; spre exemplu, noua școală vieneză parcă nici nu exista. Mai mult, a intrat în comuniune nemijlocită cu arta unor uriașe personalități, care s-au aflat în capitala țării noastre, precum Richard Strauss, Maurice Ravel, Walter Gieseking, Emil Sauer, Igor Stravinski, Anton Rubinstein, Serghei Prokofiev, Vladimir Horowitz și mulți alții, pe unii cunoscându-i personal. Ca atare, premisele tânărului critic erau substanțiale, de fond, absolut pozitive.

Cronicile lui Dinu Lipatti, pe care le-am inventariat cu peste trei decenii în urmă, și provin din anii 1936–1938, sunt oglinzi retrovizoare ale concertelor simfonice și camerale, scrise cu promptitudine, căci pe atunci deținătorii presei înțelegeau rostul unor asemenea materiale și le acordau spațiul necesar. Se poate vorbi și de o altă sursă tematică, ancorată în concertele Parisului, pe care tânărul muzician le urmărea cu același interes ca și la București. Cititorii români aveau, astfel, posibilitatea să cunoască cine și cum concerta în orașul de pe Sena și repertoriul cultivat acolo.

Nu intenționăm să ne aventurăm în decriptarea personalității cronicarului efemer, căci nu a scris multă vreme, însă nu ratăm ocazia de a face cunoscută opinia acestuia, care a avut șansa să urmărească reprezentarea tragediei lirice „*Oedip*”, de George Enescu, cu ocazia premierei, din martie 1936. Astfel că recurgem la extrase din două materiale, ambele nevalorificate până astăzi. Primul, publicat la o săptămână de la premieră, datat 20 martie 1936, din „*Libertatea*”, intitulat „*Culturale. Enescu la Opera din Paris*”.

„*Marele nostru compozitor a ridicat muzica românească la înălțimile nemuritoare ale artei*”

adevărate și a făcut-o să triumfe departe, în Apusul civilizată. Țara noastră a împrumutat mult de la civilizația europeană. Acum, când am ajuns la maturitate, se cuvenea să-i restituim câte ceva și să sporim patrimoniul culturii omenesci cu contribuția noastră națională. Și nu este o simplă întâmplare că primul calificat să dăruiască acest patrimoniu cu o comoară nouă de artă originală este marele nostru Enescu”.

Cu prilejul retrospectivei evenimentelor muzicale din 1936, în ceea ce se intitulează *Cronica Muzicală. Anul muzical. Filarmonica. Opera Română. Oedip*, concluzionează: „*Evenimentul mare, luminos și durabil al muzicii românești în anul acesta rămâne însă «Oedip»-ul lui Enescu”.*

Fără îndoială, viitoarele studii referitoare la Dinu Lipatti vor fi mai generoase cu considerațiile asupra profilului cronicarului muzical, care sunt nu numai interesante, dar și revelatoare pentru gândirea și orizontul muzical al autorului. Scrierile lui Dinu Lipatti, cronicile, au avut un oarecare impact, de vreme ce, în 1939, a fost cooptat în „Asociația internațională a criticilor muzicali”.

Faima muzicianului crește pe zi ce trece, bucurându-se de prețuire în țară și peste hotare, mărturie fiind numeroasele premii și distincții. Și-a manifestat și pasiunea pentru arta fotografică, finalizată inclusiv în expoziții. Bogata-i activitate concertistică se extinde, turneele ținându-se lanț prin capitalele Europei; concretizează, în aplaudate evoluții, colaborări cu cei mai însemnați dirijori ai timpului, precum Herbert von Karajan, Willelm Mengelberg, Ernest Ansermet, Ionel Perlea, Hans Benda, Hermann Scherchen, îmbogățindu-și repertoriul, lărgindu-și cercul admiratorilor, aprecierile celor mai exigenți critici fiind coplesite de superlative.

Din anul 1944 i se oferă un contract de cadru didactic la Conservatorul din Geneva, pe care nu-l refuză, în pofida schimbărilor care survin, îndepărtându-l de familie, de mediul artistic românesc, de prieteni. La clasa lui au studiat tineri talentați, nume de referință, care aveau cultul maestrului. Faima de erudit dascăl nu l-a împiedicat să-și onoreze contractele de concerte, tot mai numeroase. A rămas la catedră până în anul 1949, când se produc schimbări în viața sa, căsătorindu-se cu pianista de origine română Madeleine Cantacuzino, cu care susținuse recitaluri. Aparițiile pe podiumurile de concert determină criticii să-l situeze alături de cele mai glorioase nume de pianiști. Cer-

cul prietenilor se lărgeste, solicitările curg. Contactele cu viața muzicală bucureșteană se întrerup, odată cu întoarcerea armelor în războiul care a măcinat atâtea vieți, în toamna anului 1944. Legăturile, însă, nu încetează; corespondența cu mama și fratele, rămași în Bucureștiul cu tancurile sovietice pe străzi, menținându-și cursul ridicat. Dorul de țara natală îl măcina cumplit, dar activitatea intensă îi susținea moralul ridicat. Își face noi prietenii, una dintre relațiile cele mai epatante care se înfiripă este cea cu pianista Clara Haskil, româncă de origine israelită, cu 22 de ani mai în vârstă, bolnăvicioasă, cu domiciliul la Vevey, în Elveția. Era una dintre cele mai repute interpretate mozartiene, bine cunoscută de George Enescu, cu care a format cândva un duo instrumental, cu concerte.

Cum și Clara Haskil studiasse la Paris cu Alfred Cortot, cei doi pianiști repede au realizat că se aflau pe aceeași lungime de undă. A fost o prietenie de durată, reflectată într-o densă corespondență, de unde se discern principii, criterii artistice, personalități admirate, stări sufletești, necazuri zilnice și câte altele.

La Conservatorul din Geneva, Dinu Lipatti deținea o clasă cu excelente rezultate, concretizate în frecvente audiții publice, unde se rula un repertoriu diversificat, profesorul devenind o autoritate în aprofundarea diferitelor stiluri; principiul suprem – respectarea cu strictețe a literei partiturii. A devenit, curând, o somitate didactică, bucurându-se de renume. La atingerea acestui stadiu a contribuit, desigur, platforma artistică la care ajunsese, claritatea discursului, precizia, acuratețea, profunda înțelegere și proiectare a intențiilor compozitorului, finețea detaliilor, culorile timbralității.

Neîndoielnic, dispersarea palierelor activității zilnice a solicitat un efort psihic și fizic excesiv, care s-a pus asupra stării sale, oboseala de care începe să se plângă, avertizându-l în repetate rânduri. Acestor acumulări le-a răspuns cu retragerea, în 1949, de la catedră. În plus, medicii i-au descoperit o maladie incurabilă, care i-a provocat nu numai disconfortul psihic, ci și o imensă suferință.

Mai poate fi identificată o situație neliniștitoare, greu suportabilă, anume desprinderea de locurile natale, de casele dragi de la București și conacul de la Fundățeanca, dar mai ales despărțirea de mama sa, față de care a manifestat întotdeauna sentimente de profundă afecțiune. Instalarea regimului totalitar a însemnat, cu adevărat, lansarea Cortinei de fier,

relațiile perturbându-se, corespondența fiind interceptată, cenzurată, adeseori oprită. În plus, călătoriile mamei la Geneva deveniseră o problemă, căci nu se acordau decât după lungi așteptări și umiltoare intervenții.

Demersurile pentru a întreține relații de normalitate între familie și muzician intraseră într-o fază critică, din momentul în care pașaportul expirase și nu solicitase reînnoirea sa. Ca atare, Dinu Lipatti este tratat transfug, apatrid, iar consecințele se țin lanț, oficialitățile tratându-l ca inamic, pericol la adresa ordinii sociale și politice. Când „Societatea Compozitorilor Români”, din care făcea parte din anul 1933, este supusă procesului reorganizării, intrând sub incidențele ideologice proletcultiste, calitatea de membru al nou-formatei „Uniuni a Compozitorilor” i-a fost retrasă, refuzată, fracturată. Vor trece ani ca să se corecteze această imensă gafă.

Toate aceste intemperii politice, măsuri ne-săbuite, arbitrar, de neconceput, l-au afectat, căci se simțea străin, eradicat în propria-i țară. Era Dinu Lipatti apatrid? Este de mirare dacă nu a optat pentru cetățenia elvețiană?

Securitatea îi teroriza familia rămasă în țară. Mamei, Ana Lipatti – tracasată sistematic, urmărită, amenințată, căci refuza jocul de a-l determina pe ilustrul pianist și compozitor să revină acasă – i se refuza și tergiversa cererea de pașaport, pentru a fi alături de fiul ei grav bolnav, chiar și atunci când i se cunoștea diagnosticul, leucemie galopantă, și se afla pe patul morții.

Și în ultimele luni ale vieții, având-o alături pe soția sa, cu dorul de țară în suflet, greu încercat de boală, activa susținut, cu prețul unor nebănuite eforturi, onorându-și contractele, nu neglija concertele, turneele, înregistrările, compozițiile, corespondența, prietenii, discipolii. Beneficia de atenția și tratamen-

mul unor reputați doctori-melomani, însă boala nu putea fi stopată. A suferit enorm. Durerile îl chinuiau. A închis ochii, pentru totdeauna, la 2 decembrie 1950; avea 33 de ani. Pe ultimul drum l-au condus numeroși admiratori. A fost înmormântat în vecinătatea Genevei.

Moartea lui Dinu Lipatti a fost trecută cu vederea de oficialitățile din România. Doar cunoscuții îl deplângeau și îl mai pomeneau, însă în șoapte. Instituțiile artistice l-au ignorat ani la rând. Abia după un deceniu, cu intermitențe, personalitatea sa a reintrat în circuitul valoric al artiștilor reprezentativi.

La Uniunea Compozitorilor, însă, numele său a fost readus în discuție și s-au preconizat măsuri pentru reintegrarea și recuperarea sa. La Conservatoare, în orele de istoria muzicii românești, personalitatea lui Dinu Lipatti s-a bucurat de tratament obiectiv, studenților oferindu-li-se audiții edificatoare. S-au elaborat albume și s-a tipărit o monografie, semnată de Dragoș Tănăsescu și Grigore Bărgăuanu, dar nu numai. Unele partituri au început să fie programate și au fost imprimate compoziții reprezentative.

La 24 octombrie 1997, Academia Română l-a ales membru post-mortem. În 1991, la Sinaia, 1995 și 1997 la București, s-au organizat simpozioane, iar în 2011 s-au comemorat cei 60 de ani de la dispariție, la Academia Română.

Festivaluri, concursuri, premii îi poartă numele. Cu toate că rănilor par, oarecum, vindecate, astăzi, la centenarul nașterii sale, nu credem că ne situăm la altitudinea personalității sale, fascinante, iradiante și tot mai semețe, pe măsură ce anii trec! Nu trebuie să uităm că Dinu Lipatti continuă să rămână al doilea muzician, ca relevanță și recunoaștere internațională, după George Enescu!

Cercetarea etnografică în cadrul Academiei Române (1866–1946)*

Emil Țîrcomnicu**

Analizăm succint activitatea etnografică desfășurată și finanțată prin Academia Română, vreme de opt decenii, de la întemeiere și până spre mijlocul secolului al XX-lea. Demersul este dificil, mai ales din cauza faptului că nu putem separa, de multe ori, preocupările etnografice de cele folclorice, precum și ale altor domenii conexe.

Grigore Antipa, în *Memoriul privitor la reorganizarea Academiei Române*, la ședința din 15 mai 1934, reamintează scopurile și viziunea care au stat la baza întemeierii Societății Academice de Literatură, transformate în Academia Română, la 30 martie 1879, între care și studierea modului de viață al națiunii române, atât din interiorul Regatului, cât și din afara acestuia:

„Vrednicii bărbați de stat cari au înființat în 1867 «Societatea Academică de Literatură» erau în adevăr adânci cunoscători ai marilor interese permanente ale neamului și a țelurilor către realizarea cărora trebuie îndrumată evoluția sa. Ei au știut că un popor, pe care soarta l-a împrăștiat în atâtea state străine și trăiește de veacuri și chiar milenii sub regimuri atât de diferite, nu va putea fi unit într-un singur mănunchi decât după ce i se va dezvolta conștiința despre comunitatea sa de origine, de rasă, de limbă, gândire, datine și tradiții strămoșești, concepție de viață etc. și va ajunge apoi, pe această cale, a-și forma singur o concepție unitară de menirea sa istorică între popoarele lumii”.

Pe lângă istorici și lingviști, etnografilor și folcloriștilor le-a revenit un rol esențial: „Mai mult încă, etnografii și folcloriștii, cu toți acei cercetători ai sufletului poporului nostru de pretutindeni, au

pus în evidență o adevărată comoară de cultură străveche, nescrisă, însă transmisă din generație în generație – ca proverbe, zicători, datine, tradiții, poezie populară, povești și legende etc., care arată cu câte podoabe și virtuți e înzestrat sufletul poporului nostru; a aceluia popor pe care vecinii interesați îl descriau ca popor inferior, lipsit de orice aptitudini culturale – care trăiește numai în superstiții și care, în edițiile vechi ale marilor Enciclopedii Germane, era caracterizat cu cuvintele «Der Rumäne ist faul, feig und hinterlistig», adică «Românul este leneș, laș și perfid»¹.

De asemenea, Dimitrie Gusti, în ședința din 27 mai 1942, aprecia: „În buna tradiție a Academiei Române intră, conform cu scopul ei inițial, promovarea și cercetarea poporului românesc, sub toate formele”. Astfel, sub egida Academiei, cercetarea limbii s-a concretizat prin *Dicționarul Limbii Române*, a istoriei prin *Colecțiile de documente*, ca și prin anchetele lui Hasdeu din 1878–1879 și cele 40 de volume aflate în îngrijirea lui Ioan Bianu, *Din viața poporului român*, urmate de alcătuirea, începând din anul 1932, pe lângă Muzeul Limbii din Cluj, a *Anuarului Arhivei de Folclor* și de editarea „Colecției etnografice”. Ovid Densusianu a propus crearea unei arhive și editarea unui atlas al poporului român. Se aveau în vedere „cercetări și studii pe teren național pentru Cunoașterea totală a Națiunii Române, dinlăuntru și din afara granițelor, oriunde se află viața românească (deci, pe lângă «țările române» de care vorbește Statutul Academiei, cercetări și studii și în Transnistria, Timoc, Banatul sârbesc, Macedonia, Albania)”².

*Comunicare susținută la simpozionul științific „O sută cincizeci de ani consacrați cercetării culturii populare românești în Academia Română”, Atelierele Brăiloiu, Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu” (21 octombrie 2016)

**Cercetător științific, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”

Imaginea asupra domeniului etnografic, la sfârșitul secolului al XIX-lea, rezultă din discuțiile și refuzul membrilor Academiei de a se întruni un congres internațional de etnografie la București, generalul Ștefan Fălcoianu aprecia, la 22 ianuarie 1890, că nu avem „nici colecții de costume, nici albumuri etnografice din țara noastră sau din cele vecine, din care să se vadă deosebirea dintre noi și vecinii noștri; n-avem nicio carte de etnografie asupra țării și Peninsulei Balcanice, cu un cuvânt, nu avem nimic pregătit în această direcție”.³

Cercetarea folclorică și etnografică nu a venit pe un tărâm complet nou, realizându-se însă, la începuturile Academiei, prin activitatea unor personalități care au văzut și au crezut în necesitatea publicării unor lucrări privind viața, traiul și imaginea despre lume a țaranului român.

Trecând în revistă câteva realizări, amintim că perioada sfârșitului de secol XIX și începutul secolului al XX-lea a fost marcată de activitatea lui Simion Florea Marian care, în ședința ordinară din 12 martie 1882, când a susținut discursul de recepție, la primirea sa ca membru al Academiei Române, cu lucrarea despre *Chromatica română*, spunea: „E deci dar timpul suprem, după părerea mea, să ne interesăm cât mai degrabă și cât se poate de mult și de industria română, s-o scoatem din întunericul în care zace, s-o cultivăm și s-o perfecționăm și pe aceasta din răspuțeri, până ce nu e prea târziu, până ce industria străină nu ne-o îneacă cu totul, și prin urmare până ce nu ajungem în trista stare de a o pierde nu numai pe dânsa, ci încă și-o mulțime de cuvinte și termeni tehnici curat românești, care nu se află adunați și publicați nici într-un dicționar sau vocabular din câte le avem”.⁴ Una dintre ramurile acestei industrii populare era *chromatica* sau *arta de a colora*. Ca răspuns, B.P. Hasdeu considera că venirea în Academie a lui S.Fl. Marian „umple un gol ce se simțea în rândurile noastre” lipsite de un „etnograf în adevăratul sens al cuvântului, care să fi răzbit în toate unghiurile, fie cât de ascunse, din traiul, din cugetul, din simțul poporului român”, reprezentant al unei ramuri „cu totul nou a cunoștințelor umane, (...) studiul vieții intime, morale și materiale, a fiecărui popor în parte și a diferitelor popoare, în comparațiune unele cu altele”.⁵

Despre publicarea colecției de vrăji realizate de S.Fl. Marian, A.D. Xenopol, în ședința din 24 martie 1893, spunea: „Să ne întrebăm însă ce interes poate prezenta o culegere de vrăji și farmece? Cred ca același sau unul analog al celui al poveștilor;

căci, dacă în aceste din urmă se dezvelește fantezia poporană, în cele dintâi apar la lumină superstițiile lui; și precum în povești, poporul expune minuni ce el crede că s-au întâmplat, astfel în farmece și vrăji (precum și în descântece), el crede că poate realiza minuni superstițioase. Viața intelectuală a poporului este cu totul deosebită de viața noastră conștientă, cultă, și este interesant de a cunoaște modul cum el își închipuie întocmirea și legătura acestei lumi. Dacă s-a început sub auspiciile Academiei, publicarea obiceiurilor poporului român la nunți, la înmormântări, la nașteri, cred că o asemenea explorare a vieții populare trebuie completată în toate manifestările minții ei, între care una din cele mai de căpetenie este tocmai viața superstițioasă reprezentată prin descântece, farmece și vrăji”.⁶

Lângă Simion Fl. Marian, pe băncile Academiei, aveau să vină și alți colegi cu preocupări etnografice: Petre Broșteanu, Dimitrie Dan, Ioan Nenițescu și Pericle Papahagi. Mai târziu, după Unire, în anul 1919, a fost ales membru al Academiei sociologul Dimitrie Gusti, care, în perioada 1925–1946, a desfășurat amplele campanii monografice, punând în mișcare ceea ce numim școala sociologică de la București. De asemenea, doi geografi cu preocupări etnografice au devenit academicieni: Simion Mehedinți și George Vâlsan.

În ședința din 6 iunie 1920, Simion Mehedinți prezenta discursul său de recepție *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*. În acest discurs, Simion Mehedinți punea retoric întrebarea: „Cum se poate caracteriza un popor cu ajutorul științei etnografice? Care e, pentru etnograf, punctul de perspectivă în dezlegarea acestei probleme?”⁷, arătând că Academia Română publica materiale folclorice și etnografice, de la „proverbe, legende, cântece, descântece, ghicitori, chromatica poporului... și tot ce poate contribui la înțelegerea ființei neamului românesc”, ca de altfel și un muzeu etnografic, pe care îl avea în vedere pentru alcătuire. Și Mehedinți continua astfel: „Mulți, însă, se vor întreba nedumeriți, ce noimă poate avea o vechitură de casă ca a lui Mogoș, creștăturile de pe furcile de tors, troițele, olăria și alte mărunțișuri adunate la muzeu? Iar când noua clădire va cuprinde bățele ciobanilor, rișchitorul... și tot ce se ține de război și tors; gluga, sarica, chimirul, baierile, sula, acarița, teaca de cuțit... și întregul arsenal ciobănesc, podgorie, moară, piuă, fereștrău și alte grupe de

munci omenești, se vor întreba cei nedeprinși cu disciplina studiilor etnografice: la ce pot să slujească astfel de nimicuri”⁸. Iar răspunsul dat „e următorul: pentru etnograf, în mijlocul tuturor cercetărilor sale despre om stă, ca un pol de orientare, unealta și munca”⁹, iar „numărul și intensitatea muncii vor fi două criterii fundamentale, după care etnograful măsoară ridicarea fiecărei grupări omenești în ierarhia umană sau în omenie... A aduna, deci, uneltele de cari s-a slujit ori se slujește un neam e cel dintâi pas în cercetarea lui științifică; a observa apoi muncile lui e al doilea pas pentru a pătrunde până la izvorul uneltei, adică în sufletul omenesc”¹⁰.

În ședința din 29 mai 1920, George Vâlsan a fost primit în rândul academicienilor. Amintim că, după decesul prematur al marelui geograf (1935), s-a instituit, prin fondurile testamentare ale fiului său, Mihai Vâlsan, Premiul „George Vâlsan”, care s-a acordat pentru lucrări geografice și etnografice, apărute între anii 1937–1947.

Activitatea Academiei Române, în susținerea domeniului etnografic, este ilustrată de premiile anuale, prin care se solicita elaborarea de lucrări cu diverse teme, ca și finanțarea unor publicații:

– Premiul „Alexandru Odobescu”, la 15 iulie 1874, pentru cea mai bună lucrare despre originea dacilor¹¹;

– Premiul „Ion Heliade Rădulescu” de 5000 de lei, în anul 1888, pentru cea mai bună disertație scrisă despre *Nunta la români. Studiu istorico-etnografic comparativ*¹²;

– Premiul „Ion Heliade Rădulescu”, în 1889, pentru cartea *Români din Munții Apuseni (moșii)*, 1888, de Teof. Frâncu și G. Candrea;

– Premiul „Năsturel-Herescu”, pentru istorie și etnografie, 1896, lui Ioan Nenițescu, *De la românii din Turcia europeană*;

– Premiul „Ion Heliade Rădulescu”, 1898, în valoare de 5000 de lei, pentru cartea *Considerațiuni istorice și geografice asupra Basarabiei înainte de 1812, cu deosebită privire asupra Hotinului, regiunii centrale și Bugiagului*, scrisă de Zamfir C. Arbure.

S-au publicat lucrările:

– *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, în fascicule, Simion Fl. Marian;

– *Megleno-Români, Studiu etnografico-filologic*, părțile I-II, în cadrul *Memoriilor Secțiunii Literare*, Tomul XXV, 1902, Pericle Papahagi;

– *Agricultura la români. Studiu etnografic*, în ciclul *Din viața poporului român*, 1912, Tudor Pamfile;

– *Rutenii din Bucovina. Studiu etnografic*, studiile lui Dimitrie Dan;

– *Din trecutul cultural al aromânilor*, în cadrul *Memoriilor Secțiunii Literare*, Tomul XXXV, 1912–1913, Pericle Papahagi.

Evident, mai sunt și multe altele.

Inițierea colecției *Din viața poporului român*, prin decizia de la 28 martie 1908, la propunerea lui Ioan Bianu, s-a făcut deoarece se primeau manuscrise spre publicare în *Memoriile Secției Literare*, multe neputând apărea, din lipsă de spațiu. Astfel, s-a hotărât publicarea lor sub egida unei colecții, care a apărut vreme de peste două decenii, cuprinzând lucrări de folclor și etnografie.

După cum se poate vedea din lucrările publicate, preocuparea pentru studiul lingvistic, folcloric și etnografic al românilor din afara Regatului român a fost constantă, încă de la înființarea Academiei Române. Să nu uităm că unui aromân – al cărui bust a stat în holul Academiei de la înființare și până în anul 1949, Evanghelie Zappa, născut în anul 1800 în satul Labova Mare din Imperiul otoman, astăzi în sudul Albaniei, în municipalitatea Gjirokastër, îmbogățit cu afaceri de cereale în județele Ialomița și Călărași, naturalizat român, decedat în 18 iunie 1865 – i se datorează sumele de bani care au stat la constituirea fondului de lucru la începuturile Academiei, pentru premiul instituit cu numele său, cât și fondul de 5000 de galbeni pentru alcătuirea dicționarului și gramaticii limbii române. Putem și noi astăzi repeta cuvintele lui V.A. Urechia, de la ședința de inaugurare a Societății Academice Române din 1 august 1867: „Onoare lui Evangheliu Zappa! Iubirea lui de românismu fiă unu exemplu care se afle mulți imitatori”¹³. De asemenea, la formarea Societății Literare Române au fost aleși, ca membri fondatori, reprezentanți ai românilor din provinciile românești istorice și din Macedonia: doi din Maramureș, trei din Transilvania, doi din Banat, doi din Bucovina, trei din Basarabia și doi din Macedonia.

Unele lucrări fundamentale despre aceste comunități au fost premiate sau finanțate pentru publicare: cartea lui Ioan Nenițescu, *De la românii din Turcia europeană*, 1895, premiată cu Premiul „Năsturel-Herescu”; cartea lui Emanoil Bucuța, *Români dintre Vidin și Timoc*, apărută în anul 1923, era apreciată de Al. Lapedatu, în ședința din 12 iunie 1925, pentru Premiul „Adamachi”, „ca fiind cea dintâi care ne dă informațiuni mai bogate, mai prețioase și mai interesante asupra conaționalilor

noștri trăitori în Bulgaria, în regiunea dintre Vidin și Timoc”¹⁴; în ședința din 25 mai 1924 se anunța aprobarea publicării lucrării lui Th. Capidan, *Meglenoromânii, Studiu etnografic și lingvistic*, volumul I, care a apărut în anul 1925, următoarele două volume fiind publicate în anii 1928 și 1935 ș.a.

În ședința din 27 mai 1924, Ioan Bianu, vorbind despre culegerea *Din viața poporului român*, printre altele, lansa ideea necesității unor cercetări dialectale, dar și folclorice regionale, pentru a se fixa motivele folclorice care, ulterior, să fie prinse într-un *Atlas folcloric*. „Acesta, alături de un *Atlas lingvistic*, care nu ar trebui să ne lipsească iarăși – ar fi de folos nu numai folcloriștilor, ci și filologilor, pentru că sunt fapte lingvistice cari apar în altă lumină dacă cunoaștem substratul lor folkloric – lucru ce se uită de obicei la filologi”. Și, mai departe, Ioan Bianu spunea: „Un deziderat mai îndepărtat ar fi și alcătuirea unui *Repertoriu sau Atlas etnografic*, care să completeze pe celelalte două, pentru că filologia, folklorul, etnografia nu pot fi despărțite și numai din colaborarea lor poate ieși mai multă lumină în limpezirea unor probleme”¹⁵.

Trebuie să mai amintim și chestionarele lansate de personalități, precum Al. Odobescu, B.P. Hasdeu, Nicolae Densusianu, Grigore Tocilescu, Ion Mușlea. Metoda lansării chestionarelor, scria Al. Dobre, nu era nouă. Și până la Odobescu „a fost practică intens și cu rezultate meritorii metoda utilizării apelurilor și chestionarelor pentru strângerea unor date și informații privind istoria, limba, obiceiurile și credințele poporului român”. Astfel de exemple sunt: George Barițiu (1837–1838), G. Sbierea (1858), Mircea V. Stănescu Arădanu (1859), G. Barițiu (1862), Atanasie Marian Marienescu (1857, 1859, 1870) ș.a. Acestea îl influențează pe Al. Odobescu, care a lansat un chestionar numit „arheologic” (1871)¹⁶.

Chestionarul juridic al lui B.P. Hasdeu, elaborat în anul 1877, cuprindea „trei rubrici cuprinzătoare, *Satul* (întrebările 1-147), *Casa* (148-310) și *Lucrurile* (311-400)”, care „grupează sistematic cele 400 de întrebări ale chestionarului juridic... unele dintre

ele fiind astfel formulate, încât sub fiecare poziție nouă se așază, de fapt, două, trei până la șase subîntrebări, necesitând o nuanțare a răspunsurilor ca în orice intervieware cu răspunsuri deschise”¹⁷.

Mai apoi, în perioada 1930–1947, Ion Mușlea a apelat la culegerea de folclor prin chestionare, punând bazele Arhivei de Folclor din Cluj, unde a apărut *Anuarul Arhivei de Folclor*, care cuprindea, în paginile sale, culegeri de teren, monografii, studii și articole.

Note

¹ *Academia Română, Anale*, tomul LIV, Ședințele din 1933–1934, București, 1934, p. 55.

² *Analele Academiei Române, Debaterile*, tomul LXII, 1941–1942, București, 1943, p. 147.

³ *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XII, 1889–1890, secțiunea I, Partea administrativă și dezbaterile, p. 21.

⁴ *Analele Academiei Române*, seria II, tomul IV, 1881–1882, secțiunea II, București, 1884, p. 109.

⁵ *Ibidem*, p. 162–163.

⁶ *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XV, 1892–1893, Partea administrativă și dezbaterile, p. 145.

⁷ *Discursuri de recepție (1919–1936)*, volum îngrijit și indice general de dr. Dorina N. Rusu, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 38.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Idem*, p. 39–40.

¹¹ *Analele Academiei Române*, seria II, tomul IX, 1878.

¹² *Analele Academiei Române*, seria II, tomul VII, 1884–1885, secțiunea I, Partea administrativă și dezbaterile.

¹³ A se vedea *Cuvântarea lui V.A. Urechia*, publicată în ziarul „Românul”, 4 august 1867.

¹⁴ *Academia Română, Anale*, tomul XLV, ședințele din 1924–1925, București, 1925, p. 166.

¹⁵ *Academia Română, Anale*, tomul XLIV, ședințele din 1923–1924, București, 1924, p. 87–88.

¹⁶ Al. Dobre, *Folclorul și etnografia sub protecția Academiei Române*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, 2002, p. 70–75.

¹⁷ Alina Branda, *B.P. Hasdeu și metoda anchetelor etnologice indirecte*, în „*Philologica Jassyensia*”, An IX, Nr. 2 (18), 2013, p. 25–33.

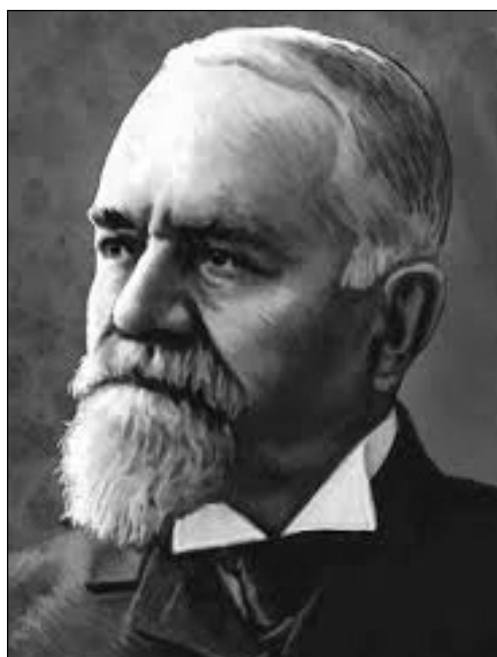
Titu Maiorescu despre „marele bulevard de pace”

Petre Dan-Străulești*

Titu Maiorescu, în calitate de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (cooptat în guvern în urma remanierii de la 16 noiembrie 1890) în cabinetul generalului G. Manu (5 noiembrie 1889–15 februarie 1891)¹, acordă un interviu trimisului ziarului berlinez „Kreuzzeitung”², Ludwig Schwennhagen.

În cel de-al treilea volum al *Însemnărilor sale zilnice* (1887–1891)³ la data de 7/19 noiembrie 1890 (miercuri), Maiorescu va nota lapidar: „Ieri, la masă la noi, Ludwig Schwennhagen corespondentul lui [titlul gazetei germane, P.D.-S.] (venit [în Regatul român, P.D.-S.] în chestia Românilor Transilvăneni contra Ungurilor)” (p. 271), iar, peste ceva mai mult de o lună, la 13/25 decembrie 1890 (joi), să completeze informația anterioară: „Agitare [sic, P.D.-S.] în presă pentru interviul publicat în...” [titlul gazetei de limbă germană, P.D.-S.] (p. 277).

Pentru a avea o imagine cât mai corectă și completă asupra respectivului interviu am ales, din multitudinea de gazete care l-au publicat, una, „Luminătorul” (Timișoara), care apărea în ținuturi românești ocupate și înglobate prin forță în componența altui stat, și a doua, „România”, ziar liberal-conservator, care se tipărea în Regatul Român, la București. Ambele foi au editat interviul sub formă de articol cu titlurile, ziarul timișorean (an XI, nr. 85, miercuri, 12(24) decembrie 1890), *Poziția guvernului român față de chestiunea ardeleană*, iar cel bucureștean (an VII, nr. 270(1924), miercuri; 12/24 decembrie 1890), *Guvernul român față cu chestiunea ardeleană*. Comentariile celor două redacții sunt asemănătoare în conținut, diferă, în puține cazuri, lexicul

Titu Maiorescu

folosit, este de înțeles, dar fără a aduce atingeri semnificative mesajului transmis de articolul-interviu.

Din comentariile presei bucureștene, cât și din *Însemnările zilnice*, rezultă că ministrul Maiorescu n-a informat guvernul despre interviul ce îl va acorda și, în consecință, executivul nu avea cum să-l aprobe/respingă. Guvernul, în ansamblul său, cât și primul ministru, G. Manu, nu pot fi însă exonerati de răspunderea pe care o aveau față de o declarație de politică externă făcută de un membru al echipei guvernamentale, care nu avea însă girul oficial.

Cu atât mai mult cu cât, în cazul de față, Titu Maiorescu aborda o problematică de maximă importanță a politicii externe a României, anume a raporturilor țării noastre cu un stat, Austro-Ungaria, cu care avea semnat, din 1883, un tratat de alianță politico-militară defensivă. Fiind persoană guvernamentală se putea interpreta, și s-a interpretat, că cele afirmate exprimă poziția oficială a statului român.

Uzanțele politico-diplomatice cer în asemenea împrejurări unui corespondent de presă acreditat sau venit în România pentru realizarea unui articol, interviu, în cazul de față, sau pentru documentare, să ia contact cu ministerul de resort, în speță cu Ministerul Afacerilor Străine (titularul din vremea vizitei ziaristului german). Acest minister recomandă personalitatea română care este abilitată de guvern, a da informațiile cerute sau de a purta discuția pe tema solicitată de oaspete. După cum relatează Titu Maiorescu că au stat lucrurile, în decembrie 1890, și din telegrafica declarație făcută de ministrul de resort (Alexandru Lahovary) în dezbaterile Camerei Deputaților, se desprinde ideea că trimisul lui „Kreuzzeitung” nici nu a trecut pragul sediului Ministerului Afacerilor Străine. Natura interviului impunea să fie acordat de către titularul Afacerilor Străine, secundat, eventual, de cel de la Instrucțiuni și Culte (Titu Maiorescu). Din amintita intervenție făcută de Al. Lahovary în Camera Deputaților, asupra căreia voi reveni, rezultă clar că el nu a participat la discuția dintre Maiorescu și trimisul publicației germane. În asemenea context este puțin probabil ca Lahovary să fi cunoscut conținutul interviului (în sensul să-l fi citit înainte de a fi încredințat rotativei, dacă exista în România, în acele vremuri, pentru imprimare). Mai mult ca sigur, Al. Lahovary află din gazete despre ce este vorba în... interviu.

În 1890, Titu Maiorescu repetă un gest similar petrecut în urmă cu aproape zece ani, în iarna lui 1880–1881. Atunci, tot din inițiativă personală (oare?), publică în „Deutsche Revue” (numărul din 1 ianuarie 1881) studiul intitulat *Zur politischen Lage Rumäniens (Despre starea politică a României)*⁴, în care își expune propriul punct de vedere asupra viitoarei politici externe a statului român.

Publicul românesc va lua cunoștință despre acest studiu ca urmare a traducerii și publicării lui de către Mihai Eminescu în coloanele cotidianului conservator „Timpul” (nr. 290 din 31 decembrie 1880–12

ianuarie 1881) unde era redactor (în volumul M. Eminescu, *Opere*, XI, 1984, studiul este reluat parțial, p. 458).

Într-un articol din același ziar conservator (17 ianuarie 1881)⁵, Mihai Eminescu respinge afirmațiile liberalilor după care tezele de politică externă, din respectivul studiu, ar fi din arsenalul ideologic al Partidului Conservator. În viziunea lui Eminescu, tezele au paternitatea lui Maiorescu, fiind ipotetice, ca de altfel și concluziile ce decurg din ele. Articolul din revista germană este de „politică speculativă”, în care Maiorescu „dezvoltă un program al său de politică practică și imediat aplicabilă” („Timpul”, 20 ianuarie 1881). Și, concluzionează Eminescu⁶, scrierea maioresciană reprezintă un „Studiu luminos” („Timpul”, 6 februarie 1881).

Între cele două evenimente există totuși o deosebire și anume, în cazul studiului din 1881 Maiorescu era „particular” și a stârnit supărarea numai a conducerii Partidului Conservator formate în majoritate din... bătrâni... filoruși; aceasta i-a reproșat că nu trebuia să-l publice fără a fi, în prealabil, consultată. În cel de-al doilea caz, al recidivei, pe care o discutăm acum, Maiorescu era membru marcant al partidului aflat la putere, ministeriabil la Culte și Instrucțiuni, dar, mai presus de toate, era, după cum ne informează istoricul Frédéric Damé, „*persona gratia la curtea* [regală a României, P.D.-S.], *iubit la Berlin, bine văzut la Viena...*”, ceea ce nu era puțin lucru.

În ambele cazuri, executivul și suveranul n-au avut nicio reacție. Doar legislativul, aflat în plin proces de discutare a Adresei de răspuns la Mesajul Tronului, prin vocea deputaților (Ioan Grădișteanu, Petre Grădișteanu și Valerian Urseanu), s-a sesizat. Tot acum, Constantin M. Kogălniceanu, fiul istoricului și omului de stat Mihail Kogălniceanu, formulează o interpelare adresată guvernului și șefului departamentului politicii externe românești.

*
*   *

Congresul de pace de la Berlin (iunie-iulie 1878), desfășurat sub președinția „cancelarului de fier” german, prințul Otto von Bismarck, cu participarea celor șapte puteri europene: Germania, Austro-Ungaria (contele Andrassy Gyula), Marea Britanie (Disraeli Benjamin), Franța (Waddington Henry), Rusia (Aleksandr Mihailovici Gorceakov), Italia (Corti Ludovic) și Imperiul otoman (Mehmed-

Ali), recunoaște, prin articolul 43 al Tratatului, independența României, cu condiția restituirii Imperiului țarist a sudului Basarabiei (județele Ismail, Bolgrad și Cahul) (articolul 45), care, prin Tratatul de la Paris (februarie-martie 1856) (articolul 21), fusese retrocedat României.

Raptul teritorial, înfăptuit sub oblăduirea areopagului european, a fost primit cu ostilitate, cu adâncă mâhnire de întreaga societate românească.

Relațiile româno-ruse cunosc, în anii ce au urmat războiului ruso-turc de la 1877–1878, din cauza politicii agresive a Rusiei, o criză majoră. Factorii de decizie politico-militară de la București au întreprins un ansamblu de măsuri preventive menite a limita consecințele negative ale unei eventuale agresiuni venite din partea vecinului de la Răsărit, vecin care, conform declarațiilor ambasadorului rus de la Constantinopol, generalul Ignatiev, aprecia că „*amorul propriu național al Rusiei*” este ofensat prin perpetuarea clauzelor Tratatului de pace de la Paris.

Într-un asemenea climat politic internațional, caracterizat de o instabilitate cronică generalizată, când de la o zi la alta harta politică a bătrânului continent se redesena, unica opțiune politică viabilă pentru România era intrarea în Tripla Alianță.

Alipirea la acest bloc politico-militar nu însemna renunțarea la sprijinirea luptei românilor de eliberare națională și socială din Transilvania, ci, în primul rând, consolidarea statului român existent, crearea unei baze de pe care să se poată înfăptui, în viitor, desăvârșirea unității statale⁷.

Gruparea junimistă ieșeană – de la primele sale manifestări în spațiul politic autohton, cât și internațional – a fost percepută a avea o orientare pro Puterile Centrale. Busola politică a liderilor ei de necontestat, P.P. Carp și Titu Maiorescu, indica continuu Berlinul și Viena. La aceștia, se adăugau liberalii munteni D.A. Sturdza și Ion C. Brătianu, miniștri și premieri în mai multe rânduri. Acest grup de oameni politici de excepție a fost sprijinit de prințul/regele Carol în demersul de pregătire, pe multiple planuri, a momentului de o însemnătate majoră, a „alipirii” României la Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria și Italia semnează un acord de asistență mutuală la 20 mai 1882).

Analizând care ar fi punctele forte pentru țara noastră dacă ar înclina pentru o apropiere de Rusia sau de Puterile Centrale, suveranul, împreună cu clasa politică, ajunge la concluzia că pericolul major pentru independența țării, pentru viitorul ei, venea

din partea Imperiului țarist. Pentru contracararea acestei amenințări reale, România avea o singură șansă, aderarea la Tripla Alianță.

Intrarea țării noastre în această coaliție era dorită și de cercurile de decizie politică de la Berlin și Viena. Pledea pentru acest lucru faptul că România putea oricând arunca în luptă o armată cu un efectiv de aproape 60 000 de soldați, dintre care 38 000 combatanți pe câmpul de luptă, dispunea de importante resurse de materii prime necesare ducerii unui război îndelungat. Apoi lanțul Carpaților Orientali, la care se adăuga aliniamentul fortificat Galați-Nămoloasa-Focșani, ale cărui lucrări au debutat în 1888, reprezenta un obstacol greu de trecut de o eventuală agresiune venită din estul european.

Pentru a convinge Bucureștii să facă pasul decisiv spre Tripla Alianță, atât Wilhelmstrasse, cât și Ballplatzul, au acreditat, la București, în posturile de ambasadori, personalități proeminente ale scenei politice germane și austriece, precum Bernhard von Bülow, viitor ministru de Externe (1897–1900) și cancelar german (1900–1909) și Agenor Goluchowski, viitor ministru de Externe austriac, ambasadori care și-au îndeplinit în mod exemplar misiunea cu care au fost însărcinați.

Diplomația românească, având susținerea totală a Regelui Carol I, semnează, după lungi și anevoioase tratative purtate în cel mai desăvârșit secret, prin D.A. Sturdza, ministru la Afacerile Străine, și Gustav Kálnoky, omologul său austro-ungar, la 18/30 octombrie 1883, la Viena, *Tratatul de alianță defensivă româno-austro-ungară*. În aceeași zi, Germania, prin parafarea documentului de către Max von Bechem, consilier al ambasadei germane la Viena, aderă la tratat, iar Italia, în mai 1888. Tratatul, cu o valabilitate de cinci ani, a fost, până la Războiul de Reîntregire Națională (1916–1918), rediscutat și reînnoit de mai multe ori (1892, 1902, 1913).

Regele Carol I informa de existența documentului numai pe premierii țării. Cei mai mulți oameni politici români intuiau totuși existența lui, cu toate că oficial nu au fost informați niciodată de semnarea tratatului.

Prin accederea în alianța Puterilor Centrale, România căpăta, pentru prima dată în istoria sa, garanții de securitate din partea unei coaliții militare de o asemenea anvergură. Ieșind din izolarea politică internațională în care se afla după Războiul de Independență, România s-a bucurat de o „lungă

epocă de pace, de stabilitate, de liniște adâncă (...) îngăduindu-i-se țării un progres tehnic și economic neîntrerupt. Cu umbrele și luminile ei, domnia lui Carol I fusese mare, glorioasă, binecuvântată pentru Țară”⁸.

*
*   *

În studiul publicat în „Deutsche Revue”, Titu Maiorescu susține că după intrarea în Tripla Alianță, soarta românilor ardeleni se va îmbunătăți („vor prospera”), afirmație apreciată de presa românească de dincolo de munți ca fiind absurdă.

După proclamarea, la 5/17 februarie 1867, a dualismului austro-ungar, opresiunea grofilor și nemerșilor unguri asupra obiditului iobag român, robul care asigură belșugul și prosperitatea valurilor de venetici fără de țară, se întetește.

„Cel mai mare popor din această parte [a Europei, P.D.-S.] a rămas [în urma înrobirii de secole, P.D.-S.] fără identitate, fără patrie”. „Un popor categoric migrator”, scrie savantul-patriot David Prodan, având cultul sângelui, venit pe aripile vântului din pustiile Răsăritului, „numește migrator pe altul categoric sedentar”. Migratorul vine „cu sabia și violența calului față de blândețea bouului și a oii, cucerirea aceasta nu poate fi decât efemeră”⁹.

Gazetele românești din Transilvania și Ungaria aduc la cunoștința opiniei publice intenția guvernului ungar de a introduce abuziv în grădinițele și căminele de copii limba maghiară în locul limbii române, informație preluată și de presa din Regat.

Știrea bulversează pe românii de dincoace de munți și așa siderați de tot ce se petrecea în fostul principat transilvan. Expresiile măgulitoare la adresa românilor, venite dinspre Viena, nu mai aveau nicio credibilitate și erau privite de acum ca fiind duplicitare.

Parlamentul budapestan votează, la 23 ianuarie 1891, cu o grabă nejustificată și în disprețul amplelor proteste din România și din vestite centre universitare din Apusul Europei, acest proiect devenit Legea școlară XXV¹⁰ (autor ministrul Cultelor, Csáky Albin).

Românii din țara liberă și, în primul rând, tinerimea studiosă din cele două centre universitare București și Iași nu putea sta cu brațele încrucișate fără să reacționeze în apărarea fraților lor supuși unui regim barbar de exterminare ce trăiau în acest „talmeș-balmeș organizat în care învâlmășesc zece

limbi și zece națiuni, acest amestec întâmplător de obiceiuri și legi, dintre cele mai contradictorii”¹¹.

Un grup de studenți ai universității bucureștene are inițiativa creării unei societăți care să acorde sprijin luptei românilor transilvăneni împotriva samavolniciei și măsurilor arbitrare la care erau supuși. În lunile octombrie și noiembrie 1890 ei au desfășurat o intensă activitate organizatorică în direcția elaborării statutelor viitoarei societăți, pe care o vor numi *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*¹². La acțiunile studenților aderă și profesorii universitari N. Barbu, N. Ionescu, fratele lui Take Ionescu, Alexandru Orăscu, rectorul Universității din București, cât și oameni politici (C.C. Dobrescu, Cristu Negoescu, Ion Grădișteanu ș.a.). Articolul 3 al Statutelor ligii preconiza că ea are drept scop să „întrețină continuu vie, pe baza culturii naționale, conștiința de solidaritate cu întreg neamul românesc” prin „înființarea de săli de lectură și biblioteci; tipărirea de cărți populare; sprijinirea publicațiilor care vor lucra în scopul ligii; conferințe și întruniri publice; sărbătorirea datelor mari din viața trecută a naționalității române; formarea unui fond [bănesc, P.D.-S.] de ajutorare prin cotizații, subscrieri de bună voie, donații etc.” Primul demers, cu un uriaș ecou în mediile culturale europene, în special în centrele universitare din Apus, a fost *Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria*, tipărit în limbile română și franceză, într-un tiraj de 13 mii de exemplare. *Memoriul...*, redactat de P.P. Negulescu și Simion Mehedinți, pe baza informațiilor oferite de Ioan Slavici și cunoscut de Titu Maiorescu, oferea o imagine veridică a situației dramatice în care se aflau cele trei milioane de români din Transilvania.

Într-un asemenea context politic, cercurile conducătoare de la Berlin, care investiseră ani de muncă pentru constituirea vestitei alianțe, nu rămân indiferente. Ele doreau ca flancul estic al Triplei Alianțe să rămână și pe mai departe o pavăză sigură, capabilă a descuraja orice intenție agresivă venită de la Răsărit.

Și, pentru a lua pulsul evenimentelor de la fața locului, sosește, în decembrie 1890, la București, trimisul gazetei berlineze „Kreuzzeitung”. De unde putea obține ziaristul german informațiile dorite și cine se bucura de încrederea totală a cercurilor politice, economice și militare germane,

decât de la Titu Maiorescu, acum personalitate de anvergură, de prim rang a politicii românești.

Metaforic vorbind, tacâmurile fiind așezate pe masă, interviul debutează în forță, fără frazele protocolare premergătoare. Trebuie să fac precizarea că felul în care este redat în gazete interviul, sub formă de articol, după cum am mai spus, cititorul întâmpină reale dificultăți în a identifica cu exactitate care este textul maiorescian și care este comentariul ziaristului.

„*Ce poziție are de gând a lua guvernul [român, P.D.-S.] față de această mișcare iredentistă*”, așa era etichetată de către gazetarul german mișcarea de solidaritate a tinerimii universitare din București și Iași, inițiată de Ligă, cu confrății lor greu încercați din Ardeal. Autorul interviului schițează apoi un portret al demnitarului român, portret în care se afirmă că Maiorescu era membru al Executivului, având sprijinul „conducerii junimiste”. Fiind „*fiul unui român transilvănean*”¹³, are multe relații cu românii de dincolo, din Transilvania, posedând „*informații exacte a dispozițiilor prelevate de acolo*”. Urmează o apreciere laudativă făcută politicianului român, apreciere care, desigur, a produs multă satisfacție în cercurile politice din capitalele Triplei Alianțe, și, dacă mai era nevoie, suveranului român. Iată aprecierea: „*Di Maiorescu de la 1881 încoace [anul când publică, în „Deutsche Revue”, vestitul studiu (vezi nota 4)] și-a documentat pe față la diferitele ocaziuni sentimentele sale amicale pentru Austria și Germania și aversiunea sa contra Rusiei; astfel sentimentele sale nu pot fi influențate prin o preocupare contra Triplei Alianțe*”.

În interviu se remarcă dimensiunea europeană a „*chestiunii ardeleni*”. Perpetuarea politicii de asuprire de către unguri a populației românești din Transilvania, o eventuală înăsprire a relațiilor politice dintre București și Budapesta ar „*putea altera nu numai pozițiunea României față de imperiul vecin habsburgic, ci întreaga politică europeană*” titrează „*Kreuzzeitung*”.

După războiul din 1877–1878, în care România „*a suferit mari pierderi, cu toate victoriile sale*”, ea nu-și mai dorește „*încurcături războinice*”, orientare „*aprobată de fiecare român patriot*”. În interviu se evidențiază rolul „partidului junimist”, mișcările inteligente („*dibăcia*”) unor lideri ai vieții politice de la București, în special ale lui Ion C. Brătianu și P.P. Carp, pentru realizarea „*înțelegerii între România și Tripla Alianță*”.

„*Astăzi guvernul de concentrare G. Manu* („*blândul*”, N. Iorga) *poate să privească cu mândrie*

*că România a devenit, în marele bulevard de pace care s-a ridicat de la țărmurile Scandinaviei de-a lungul hotarelor germane și austriece*¹⁴ *până la Bosfor, un corp stimat. Guvernul actual n-ar ezita un moment a împlini obligațiile sale internaționale față de statele vecine*”, cu care a semnat tratate de alianță.

„*România a devenit [în anii de după cucerirea independenței, P.D.-S.] un membru respectat*” al comunității statelor europene. Fiind un „*stat constituțional, își continuă argumentația Titu Maiorescu, există posibilitatea ca printr-o mișcare naționalistă, dorită de întregul popor, să fie silit un guvern, ce s-ar forma din alte persoane [în urma unor alegeri parlamentare, P.D.-S.] a face o altă politică externă*”.

Ministrul român apreciază că „*noua atitudine a ungarilor față de românii ardeleni a creat o stare de lucruri ce nu se poate ține*”, intolerabilă și inacceptabilă. Semnarea convenției secrete ruso-austro-ungară de la Budapesta (15 ianuarie 1877), privind stabilirea zonelor de influență în Balcani, a dat mână liberă Moscovei să fie în politica externă tot mai activă. În interviu se face remarcă că țarismul „*ar trebui să se lepede de politica (...) de până acum, dacă nu ar trage în cercul combinațiilor sale politice, respectiv, strategice, această stare de lucruri din Transilvania*”. În fața guvernului român se profilează, în asemenea situație, o enigmă greu de rezolvat. „*Cum să poată merge atunci Regatul Român alături de Puterile Centrale dacă românii din Ardeal și Ungaria ar înclina spre cealaltă parte?*” O asemenea situație ar avea, în viziunea lui Maiorescu, cele mai sumbre urmări, periclitând „*existența întregii națiuni*” române.

Viața românilor din Transilvania „*a devenit din an în an mai rea și guvernul din Regat abia va mai putea fi în stare de a păstra rezerva sa absolută de până acum*”. Omul politic român, cu o vastă experiență, „*este de fermă convingere că lucrurile nu vor ajunge la extremitate*” și „*cercurile conducătoare ale Triplei Alianțe*” vor avea „*atâta pătrundere ca să cunoască mult mai bine importanța liniei Carpaților pentru cultura [?, P.D.-S.] româno-germană față de panslavismul ostil culturii, încât să o poată lăsa în grija șovinismului maghiar bolnăvicios*”. Prin această interpretare, Titu Maiorescu își etalează capacitatea de remarcabil strateg geopolitic. Făcând recurs la istorie, liderul junimist afirmă că „*românii ardeleni au apărut fortăreața naturală [vreme, P.D.-S.] de șapte-*

sprezece veacuri încoace în contra invaziilor și ei ar fi în drept de a pretinde de la Europa de astăzi ca să fie lăsați și mai departe în proprietatea acestei a lor patrii și a lor chemare culturală pentru Europa”.

Vlădica părinte Antonie Plămădeală considera, în continuarea ideilor maioresciene, că „Țara Muntenască și Moldova au fost un spate bun pentru Ardeal”, iar când „Ardealul s-a angajat împotriva turcilor, toți au fost zid de apărare pentru unguri și, se înțelege, pentru întreaga Europă”¹⁵. Maiorescu îi pune în gardă pe oamenii politici europeni cu putere de decizie, dar și pe omul simplu „amic al păcii și al culturii”, să „recomande ungerilor moderație” [nu moderație, ci să renunțe pentru totdeauna la o asemenea politică rușinoasă, inumană, P.D.-S.]

Referindu-se la mișcarea de solidaritate a studenților cu lupta românilor transilvăneni, ministrul junimist afirmă că „Guvernul actual nu va permite și nici nu va admite o propagandă politică prin răspândirea de foi volante antimaghiare și prin întemeierea de reuniuni politice și prin trimiterea de agitatori în Transilvania”. Dacă acțiunea tineretului studios, care a fost salutăată și este sprijinită de întreaga populație patriotică din Regat, „va urmări numai scopul de a colecta mijloace bănești pentru a susține școalele românești din [Transilvania și, P.D.-S.] Ungaria și pentru a întemeia acolo azile românești de [pentru, P.D.-S.] copii, atunci mișcarea va fi permisă... de întreaga națiune cu cele mai mari aplauze; și dacă guvernul nu va da absolut niciun sprijin acestei cauze, el totuși abia ar fi în stare să i să opună cu scopul de a o împiedica”.

În finalul interviului, Titu Maiorescu își exprimă speranța că mișcarea românilor ardeleni ar trebui privită de către conaționali germani cu interes și nu cu „indiferentism”. „Germanii ce trăiesc în Transilvania au trebuință aproape de același scut pe care românii sunt în drept a-l aștepta”. Bine zis, „aproape”. Pentru că națiunea română din Transilvania, națiunea cea mai numeroasă și viețuind neîntrerupt pe aceste meleaguri de la Geneză, era socotită națiune „tolerată”, pe când germanii (sașii și șvabii), care, la dimensiunile istoriei, poposiseră în Transilvania acum...

Singura instituție a statului român care va acorda atenție interviului dat de T. Maiorescu publicației germane a fost Camera Deputaților.

În ședința din 11 decembrie 1890 a acestei Camere, deputatul Constantin M. Kogălniceanu, fiul

lui Mihail Kogălniceanu, fiu care, în plan ideologic, n-a urmat orientarea promovată de ilustrul său părinte, adresează o interpelare „întregului guvern și, în special, D. Ministru al Afacerilor Străine:

I. Asupra faptului că o societate maghiară a ciangăilor din Budapesta a votat [suma de, P.D.-S.] 10 000 fiorini pentru a trimite misionari în România, spre a face propagandă pentru ungurii din Moldova, și doresc a afla ce măsuri crede guvernul că trebuie a lua spre a împiedica pe misionarii aceștia de a-și îndeplini misiunea.

II. Asupra declarației D-lui Titu Maiorescu, membru al guvernului, în privința politicii noastre externe și a libertății presei, declarațiuni destăinuite de către corespondentul ziarului „Kreuzzeitung”.

III. Asupra faptului că un ziar al unui stat vecin amic „Budapesti Hirrap” a atacat direct pe Majestatea Sa Regele, imputându-i articolul din „Kreuzzeitung”¹⁶.

Interpelarea lui C.M. Kogălniceanu este prezentată Camerei Deputaților în ședința de la 4 ianuarie 1891¹⁷. „Dacă ungurii, spune vorbitorul, au dreptul de a trimite în România misionari cu scopul de a întreține spiritul naționalist în comunitatea maghiară ce trăiește în țara noastră fără a jigni suveranitatea statului nostru... trebuie să ni să recunoască [de statul ungar, P.D.-S.] și nouă dreptul de a ne interesa și noi de românii, frații noștri din Ungaria”.

„D. Maiorescu a declarat că guvernul poate să se vadă silit a lua măsuri spre a împiedica publicarea broșurii” proiectată de către Ligă... despre starea actuală a românilor transilvăneni. Când într-o țară ca România, afirmă interpelatorul, unde spiritul de libertatea presei merge așa de departe încât guvernul nu cutează să dea în judecată pe acei ziariști care înjură pe Rege, cum va cuteza să oprească studențimea română de a publica o expunere a stării românilor din Transilvania?”

În legătură cu afirmația ministrului român potrivit căreia guvernul de la București a dat „funcțiuni” [slujbe, P.D.-S.] românilor, care au trecut munții venind în Țara Românească liberă, „numai pentru a împiedica de a nu se face o iridentă românească” în Transilvania, C.M. Kogălniceanu o califică drept o greșeală și se explică. A atrage „toate forțele inteligente, toate forțele de rezistență din Transilvania și a lăsa acolo mase [de oameni, P.D.-S.] inerte, expuse la... exterminare întreprinsă de unguri”, da, este greșeală. Românii de dincolo trebuie, în opinia

lui C.M. Kogălniceanu, să fie „îmbărbătați (...) de a rămâne la postul de onoare”. Dacă ar fi dat funcțiuni dintr-un spirit de umanitate „I-ași fi aprobat [pe Maiorescu, și, prin el, întregul guvern român, P.D.-S.] și I-ași îmbrățișa (...), dar zice pur și simplu că guvernul român dă funcțiuni (...) numai și numai ca să nu facă [în Transilvania, P.D.-S.] un partid iredentist, numai și numai pentru a susține politica externă a d-lui Maiorescu (...) nu s-a sfiit a declara că d-sa a fost și este pentru Tripla Alianță”.

Vorbitorul reia în cuvântare pasajul din interviu în care se afirmă că azi „guvernul [român, P.D.-S.] poate fi mândru de a constata că România formează un fort puternic în citadela păcii ...”. Implicit, afirmă Kogălniceanu, domnul Maiorescu recunoaște că „guvernul împărtășește aceeași politică” pe care o are și Domnia Sa „în ceea ce privește Tripla Alianță”.

În continuarea interpelării sale, C.M. Kogălniceanu acordă atenție afirmațiilor lui P.P. Carp, o altă somitate a junimiștilor. Acesta, „cu francheța-i obișnuită”, declară „că direcțiunea politicii externe aparține Regelui”, afirmație ce nu are acoperire în Constituția din 1866. Orientarea sa politică în plan extern era pentru Occident, pentru Tripla Alianță, contra Orientului. P.P. Carp a fost omul politic român „pe față dușmanul a tot ce înseamnă apropierea de Rusia”¹⁸. În zilele de restriște, România poate găsi un adăpost numai în alianța cu Centralii. Interpelarea rezumă și poziția demnitarului de la Afacerile Străine. „Considerațiile de politică generală, afirmă Alexandru Lahovary, considerațiunile istorice și prevederile viitorului pe care un deputat chiar de importanța d. Carp vine și le face, le face pe socoteala sa”. Cu autoritatea funcției pe care o deține, Al. Lahovary declară că nu suntem legați de nimeni [în sensul că nu am semnat nicio alianță cu o putere străină, P.D.-S.], „că nu este pentru politica Triplei Alianțe” [??, P.D.-S.]. Ceea ce afirmă Lahovary este adevărat și nu este nicio urmă de dezinformare a parlamentarilor. Regele Carol I a păstrat în cel mai desăvârșit secret, cu șapte lacăte și șapte peceti, faptul că România era, din 1883, membră a blocului politico-militar al Puterilor Centrale. „Mă întreb, afirmă Kogălniceanu fiul, pe cine să credem noi? Pe d. Lahovary sau pe d. Maiorescu?”. „Eu [gen. Gh. Manu, președintele Consiliului de Miniștri, P.D.-S.], care sunt pe această bancă, știu că din noiembrie [anul trecut, 1889, P.D.-S.] încoace (...) nu s-a încheiat niciun tratat”. Iarăși

afirmație corectă. „Nu este vorba dacă s-a încheiat vreo convenție, dar cine ne spune, întrebă C.M. Kogălniceanu, că nu a existat o asemenea convențiune înainte de căderea guvernului liberal? (...) Asemenea convențiuni sunt secrete, niciun ministru nu poate să declare, cum n-a declarat nici dl Brătianu” când era ministru. Și parlamentarul C.M. Kogălniceanu își încheie argumentația „Până nu se va da o dezmințire categorică celor declarate de d. Maiorescu [în interviul dat ziarului german, P.D.-S.], d. Maiorescu nu mai poate sta niciun minut pe banca ministerială alături de d. Lahovary; căci, dacă va sta d. Maiorescu, țara și străinătatea va [vor, P.D.-S.] ști, cu toate declarațiile cât de categorice ale d-lui ministru de Externe, că a triumfat politica externă a d. Maiorescu, că există o înțelegere între noi și Tripla Alianță”¹⁹. Vorbitorul cere ministrului Afacerilor Străine, „să se pronunțe [în cele din urmă, P.D.-S.] care e [ste, P.D.-S.] politica externă [reală, după care se conduce țara, P.D.-S.] a guvernului” român.

Ionel Grădișteanu, jurist, personalitate proeminentă a Ligii..., abordează, în discursul său din 7(19) și 8 (20) ianuarie 1891²⁰, situația românilor din Transilvania după înfăptuirea dualismului austro-ungar. Pierderea autonomiei Transilvaniei a avut cele mai dramatice consecințe pentru națiunea română. Au fost desființate licee și gimnaziile românești, presa de limba română este supusă unui regim polițienesc, cadrelor didactice și ziaristilor li se intentează procese și suportă condamnări cu privațiuni de libertate.

Niciuna dintre întrebările adresate de parlamentari celor ce ocupau banca ministerială nu capătă răspuns. Și nici personajul principal, eroul acestui eveniment (întâmplător?), Titu Maiorescu, nu a avut amabilitatea de a rosti o propozițiune, două, oricât de anodine și impersonale ar fi fost. Omul de rând, mucalitul, spune, în asemenea împrejurări: „... caravana merge...”.

*
*   *

În martie 1890 Bismarck se retrage din viața politică, lăsând în urma sa o Germania unită și puternică prin *ferro et igni* (prin fier și foc) în jurul Prusiei, o coaliție politico-militară de state (Tripla Alianță), fructul strădaniilor sale, la fel de puternică, grupare ce a dominat, vreme de decenii, viața politică internațională europeană.

Vizita hotărâtă de către eșalonul cu putere de decizie și nu intempestivă întreprinsă la București, în decembrie același an, de către trimisul ziarului berlinez „Kreuzzeitung”, discuția purtată de către acesta cu T. Maiorescu, a scos în evidență riscul potențial al destrămării întreitei alianțe, în ciuda forței sale militare și a potențialului economic, risc cauzat în primul rând de politica șovină a Budapestei față de popoarele căzute vremelnic în captivitatea sa.

Aparatul de represiune, bine înzestrat și instruit, de care dispunea monarhia bicefală, legislația pusă în slujba forțelor politice reacționare adoptată de parlamentul maghiar se dovedeau eficiente în lupta împotriva aspirațiilor legitime ale popoarelor subjugate, alimentând o viziune idilică asupra „trăinicieii” Imperiului habsburgic.

Fiind într-o scurtă vacanță la Abazzia (azi Opatija, în Croația, stațiune balneară pe țărmul Mării Adriatice) (5/18 ianuarie 1906), Maiorescu îi trimite o scrisoare fostului său student Ion Petrovici, acum „Herrn Dr. phil.”, aflat la Leipzig, în care își exprima punctul său de vedere asupra viitorului monarhiei austriece:

„...Dar ce nu-mi pare nimerită este proorocirea despre distrugerea Imperiului Austriac. Eu [Maiorescu, P.D.-S.] aud acest cântec de... 50 de ani, și am de mult experiența, că cea mai zadarnică îndeletnicire este proorocirea istorică pe o scară mai întinsă. De-abia poți prevedea pe un an doi câteva deslegări politice parțiale în lăuntrul unui stat...”²¹.

„În clipele când Maiorescu închidea ochii, pentru a-și începe somnul de veci, scrie Torouțiu, armatele austro-maghiaro-germane țineau sub ocupație întreaga Oltenie și Muntenie și se opriseră la zidul Mărășeștilor [în Primul Război Mondial, P.D.-S.]. Omul politic Maiorescu asista la confirmarea istorică a crezului său, iar durerea nemărginită, că așa se întâmpla după cum prevăzuse, accelera sfârșitul românului Maiorescu. Fără însă să aibă fericirea ca evenimentele din urmă să-i arate că tocmai combaterea proorocirii a fost «o zadarnică îndeletnicire»”²²...

Note

¹ I. Mamina, *Monarhia constituțională în România*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 311; *Enciclopedia de istorie a României*, București, Editura Meronia, 2002, p. 127; N. Nicolescu, *Șefii de stat și de guvern ai României (1859–2003)*, București, Editura Meronia, 2003, p. 233.

² „Kreuzzeitung” („Ziarul Crucii”, având emblemă Crucea de Fier), fondat de Hermann Wagener, apare, la Berlin, între 30 iunie 1848–30 iunie 1939. K. a promovat ideologia Partidului Conservator Prusac, în special a grupului Leopold von Gerlach, Ernst Ludwig von Gerlach și Hans Hugo von Kleist-Retzow, opunându-se politicii elaborate de cancelarul Otto von Bismarck de înfăptuirea, în anii 1860–1870, a unificării Germaniei. Situându-se pe platforma ideologică a junkerilor feudali și a pastorilor evanghelici ortodocși, K. era perceput de public drept o voce conservatoare, antidemocratică și, totodată, un susținător al monarhiei prusaco-germane. Dintre redactorii publicației s-a impus Theodor Fontane în perioada cât a fost corespondent în Marea Britanie (1856–1859), perioadă în care a răspuns de rubrica *Englischer Artikel* (*Articolul englez*). La 29 august 1937 este preluat de Partidul Muncitoresc Național-Socialist German (N.S.D.A.P.) (Partid Nazist). (Sursa: *Wikipedia*)

³ T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, vol. 3, 1887–1891, București, Editura Librăriei Socec, 1937.

⁴ M. Eminescu, *Opere*, XI, *Publicistică*, 17 februarie–31 decembrie 1880, „Timpul”, Ediția Perpessicius, București, Editura Academiei Române, 1984, p. 458–459.

⁵ M. Eminescu, *Opere*, XII, *Publicistică*, 1 ianuarie–31 decembrie 1881, „Timpul”, Ediția Perpessicius, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 46–47.

⁶ *Ibidem*, p. 37, 53.

⁷ *Vezi și Memoriile Regelui Carol al României (de un martor ocular)*, București, f.a.; N. Iorga, *Politica externă a Regelui Carol*, București, 1991; Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, București, Editura Enciclopedică, 2003; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866–2003. Dicționar*, ediția a IV-a, revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 2010; C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri*, București, Editura Albatros, ediția a II-a revăzută și adăugită, f.a.; Viorel Iulian Tănase, *Logica lui Titu Maiorescu*, în Academia Română, *Istoria logicii românești*, coordonatori: Alexandru Surdu, Dragoș Popescu, București, Editura Tehnică, 2006; Academia Română, *Dicționarul literaturii Române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei Române, 1979; E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, 2 vol., București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1940; Soveja (S. Mehedintzi), *Titu Maiorescu*, București, Cartea Românească, 1926; K. Hitchins, *România. 1866–1947*, București, 1996; Alexandru Zub, *Biruit-au gândul*, 1983; Dan Berindei, *Societatea românească în vremea lui Carol I (1866–1876)*, București, 1992; *Istoria României*, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2004; Vlad Georgescu, *Istoria românilor*, București, Editura Humanitas, 1995; Gheorghe Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță, 1878–1914*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979; Nicolae Ciachir, Gheorghe Berca, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984; *Enciclopedia istoriei politice a României 1859–2002*, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2003; Dumitru Almaș, *Otto Bismarck*, în *Diplomați ilustrii*, vol. II, București, Editura Politică, 1970; Șerban Rădulescu-Zoner, *Bernhard von Bülow*, în *Diplomați ilustrii*, vol. III, București, Editura Politică, 1973; Paul Cernovodeanu, *Nikolai Karlovič Giers*, în *Diplomați ilustrii*, vol. V, București, Editura Politică, 1986; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983; P. Căncea, *Viața politică din România în primul deceniu al independenței de stat*, București, Editura Științifică, 1974; Traian Lungu, *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIX-lea (1889–1899)*, București, Editura Politică, 1967; Mircea Iosa, Traian Lungu, *Viața politică în România (1899–1910)*, București, Editura Politică, 1977; Iordache Anastasie, *Viața poli-*

tică din România între 1871–1878, București, 1988; Alexandru Marghiloman, *Note politice, 1897–1924*, București, 1923; ****Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918–1928*, București, Cultura Națională, 1925; Ion I.C. Brătianu, *Situația internațională a României*, București, 1919; Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc*, București, 1944; Barbu B. Berceanu, *Istoria constituțională a României*, București, Editura Rosetti, 2003; Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866–1947)*, 4 vol., București, 2010; Eleodor Focșăneanu, *Istoria contemporană a României 1859–1991*, București, 1998; Ioan-Aurel Pop, *România și România, o scurtă istorie*, București, 1998; Angela Banciu, *Istoria vieții constituționale din România (1866–1991)*, București, 1996; E. Juvara, *Titu Maiorescu. Fragmente de istorie politică*, București, Editura Cultura Populară, 1939; Radu Meitani, *Istoria diplomatică 1856–1918*, București, Editura cursurilor litografiate, 1941; Radu Meitani, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1850–1930*, București, Editura Eminescu, 1943; Eliza Campus, *Din politica externă a României în anii 1914–1915*, în „Revista română de studii internaționale”, an V, 1(12), 1971, p. 135; Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913–1947*, București, 1980; *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, 1858–1917, București, Editura Politică, 1967.

⁸ *Enciclopedia Română*, vol. I, *Statul*, Asociația Științifică pentru Enciclopedia României, București, [1938], p. 879.

⁹ D. Prodan, *Transilvania și iar Transilvania*, București, Editura Enciclopedică, p. 10.

¹⁰ V. Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 202; Mihai Bordeianu, Petru Vladovschi, *Învățământul românesc în date*, Iași, Junimea, 1979, p. 265.

¹¹ Marx Engels, *Opere*, București, Editura Politică, vol. IV, 1959, p. 311.

¹² V. Netea, *Op. cit.*, p. 205–211.

¹³ Ioan Maiorescu (1811–1864), om politic și publicist, reprezentantul diplomatic al guvernului revoluționar din Țara Românească (1848) pe lângă Dieta germană de la Frankfurt pe Main.

Într-un memoriu adresat claselor dominante ungare ce acționau pentru includerea Transilvaniei la Ungaria declara: „*Transilvania nu se mai poate susține pentru Ungaria ... Transilvania după poziția sa geografică numai împreună cu Principatele Dunărene va putea ajunge vreodată la o stare naturală plăcută*”, concluzionând că de aici „*ar ieși pentru viitorul stat român de sine stătător un teritoriu ce ar cuprinde cam întreaga Dacie veche*” (*Anul 1848*, vol. II, p. 102).

¹⁴ Țarina Ecaterina a II-a (1729–1796) a Rusiei, supranumită „cea Mare”, participă la cele trei împărțiri ale Poloniei (1772, 1773 și 1795). Polonia, după înfrângerea răscoalei de eliberare națională (1795), este împărțită, pentru a treia oară, între Austria, Prusia și Rusia (care ocupă peste jumătate din teritoriul fostului regat polon). Ca urmare a acestor dramatice evenimente, statul polonez încetează să mai existe ca entitate de sine stătătoare pe harta Europei vreme de mai bine de un secol. Așa se explică de ce „bulevardul păcii” maioreșcian nu include în traseul său, pornit din Scandinavia traversând continentul cu punctul terminus la Bosfor, și teritoriul (granițele) polonez. La 5 noiembrie 1916, Polonia este proclamată regat factice independent.

¹⁵ Dr. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 211.

¹⁶ *Dezbaterele Adunării Deputaților*, nr. 24/18 decembrie 1890, ședința din 11/23 decembrie 1890, p. 203, în continuare *D.A.D.*

¹⁷ *D.A.D.*, nr. 31/16 ianuarie 1891, p. 324.

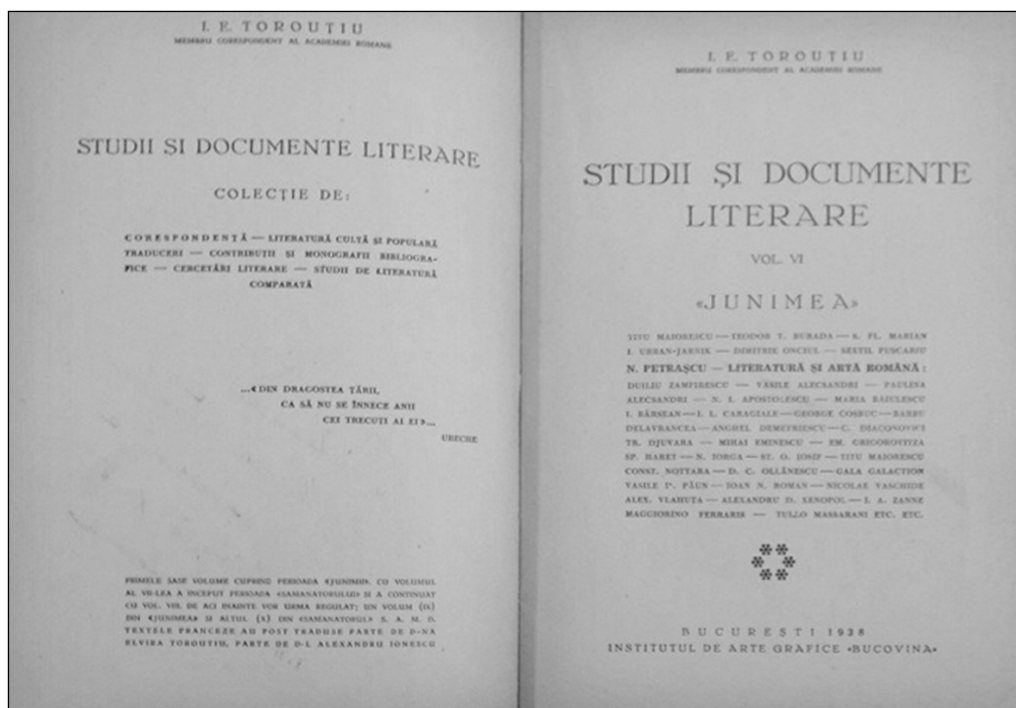
¹⁸ N. Iorga, *Supt trei regi. Istoria unei lupte pentru un ideal moral și național*, București, 1932, p. 48.

¹⁹ *D.A.D.*, p. 326.

²⁰ *D.A.D.*, nr. 7(19) și 8(20) ianuarie 1891, nr. 89/14 ianuarie 1891.

²¹ I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. V, București, Institutul de Arte Grafice „București”, 1934, p. LV–LVI.

²² *Ibidem*, p. LVI.

Personalități de seamă ale geologiei ieșene membri ai Academiei Române

Leonard Olaru*

Grigore Cobălcescu (1831–1892)

Grigore Cobălcescu intră în categoria „Oamenilor aleși”, pentru că reprezintă personalitatea de prim rang ce a pus bazele cercetării și învățământului geologic de la Iași și din România. Astfel, pe drept cuvânt, poate fi considerat părintele geologiei ieșene și românești. Activitatea sa științifică de pionierat în geologie s-a concretizat prin lucrarea *Calcariul de la Răpidea*, prima lucrare scrisă în limba română (1862), ce reprezintă actul de naștere al geologiei românești. Opera fundamentală care l-a consacrat pe plan științific este intitulată *Studii geologice și paleontologice asupra unor țărâmurii terțiare din România*, apărută în 1883. A fost membru titular al Academiei Române din anul 1886.

Ion Simionescu (1873–1944)

Ion Simionescu poate fi considerat aisbergul geologiei ieșene și românești. Ca elev al lui Grigore Cobălcescu a lărgit mult aria de cercetare științifică a magistrului în domeniul paleontologiei și stratigrafiei, efectuând studii geologice complexe în depozitele neogene, mezozoice și paleozoice din Platforma Moldovenească, Carpații Orientali și Meridionali, Dobrogea, Basarabia, Bazinul Transilvaniei. A fost un adevărat savant, om de știință și de cultură polivalent, riguros cu sine și cu discipolii săi, lăsând ca moștenire o operă științifică impresionantă de peste 1700 de lucrări, însumând peste 7760 de pagini. Acestei opere științifice gigantice i se alătură numeroase lucrări de popularizare a științei și culturii, discursuri academice, biografii, conferințe, traduceri etc., ce însumează 1059 de titluri cu 5830 de pagini. A fost

membru al Academiei Române din anul 1911, vicepreședinte (1932–1935) și președinte al Academiei Române în perioada 1941–1944.

Mihai David (1886–1954)

Elev al marelui Ion Simionescu și-a început activitatea de cercetare și universitară în geologie în 1912. A efectuat studii geologice și paleontologice în Platforma Moldovenească unde și-a elaborat teza de doctorat în 1919. A adus importante contribuții la cunoașterea litologiei și a paleontologiei depozitelor sarmațiene și meoțiene din Platforma Moldovenească. A susținut în mai multe etape diferite cursuri de geologie, dar la sugestia lui Ion Simionescu a îmbrățișat studiile de geografie, preluând și conducerea Catedrei de geografie. A fost rector al Universității din Iași în perioada 1941–1944. A fost ales membru corespondent al Academiei Române, în 1935.

Ion Atanasiu (1892–1949)

Ion Atanasiu (fiul lui Sava Athanasiu, geolog și academician) a fost un eminent om de știință ce a avut un rol de prim ordin în dezvoltarea cercetării din domeniul științelor geologice. A lăsat o amprentă științifică definitivă în studiul depozitelor neogene din Platforma Moldovenească. A făcut studii valoroase și în Carpații Orientali, Bazinul Transilvaniei și Dobrogea de Nord. Stratigraf valoros și tectonician cu un deosebit simț de observație, exactitate și meticulozitate, a contribuit mult la rezolvarea unor probleme geologice de interes economic, privind zăcămintele de petrol, cărbune și ape minerale din România. A fost membru corespondent al Academiei Române din 1940.

---

*Prof. dr., Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași

Mircea Savul (1895–1964)

Deși licențiat în chimie, Mircea Savul s-a specializat în geologia, mineralogia și petrografia formațiunilor metamorfice și magmatice din Carpații Orientali și Dobrogea de Nord. A fost discipolul profesorului Vasile Buțureanu, întemeietorul Catedrei de mineralogie la Universitatea din Iași, după moartea lui Grigore Cobălcescu. Mircea Savul a întreprins, printre primii cercetători, studii de analiză petrologică structurală și de paleogeotermometrie asupra rocilor magmatice și metamorfice purtătoare de zăcăminte de substanțe minerale utile din România. Domeniul preferat de studiu a fost geochimia, inițiind la Iași prima Secție de cercetare științifică de geochimie în cadrul Academiei Române și prima Secție didactică de geochimie de la Universitatea din Iași, singura din România. Are multe realizări în acest nou domeniu de cercetare, singur sau în colaborare cu alți cercetători, dintre care mulți tineri. A fost laureat al Premiului de Stat (1951). A fost membru corespondent din 1955 și membru titular al Academiei Române din 1963.

Nicolae Macarovici (1900–1979)

Elev al savantului Ion Simionescu și discipol al lui Ion Atanasiu, Nicolae Macarovici a continuat cercetările geologice, paleontologice și stratigrafice ale marilor înaintași. Majoritatea studiilor le-a făcut asupra depozitelor neogene și cuaternare din Platforma Moldovenească din stânga și din dreapta Prutului, aducând importante contribuții originale paleontologice și stratigrafice. Teza sa de doctorat (1939), o adevărată lucrare monografică din sudul Basarabiei, nu a mai putut fi continuată cu alte studii în aceeași regiune, din cauza modificărilor teritoriale în urma războiului. De aceea, studiile sale continuă în regiunea din dreapta Prutului, în cei peste 50 de ani de activitate, cu alte numeroase studii publicate în peste 120 de lucrări științifice, trei cărți, 137 de note și recenzii și 18 rapoarte geologice, precum și alte articole de popularizare științifică. Aceste rezultate sunt urmarea unei munci asidue și permanente, depuse de Nicolae Macarovici toată viața. A inițiat la Iași cercetări moderne de micropaleontologie și de palinologie, antrenând în aceste noi domenii tineri cercetători. A fost membru corespondent al Academiei Române din anul 1974.

Liviu Ionesi (1925–2007)

Liviu Ionesi a fost un eminent cadru didactic, pasionat și devotat cercetător al depozitelor sedimentare. Nu a acceptat și nu s-a împăcat niciodată cu mediocritatea în cercetare, iar corectitudinea și pasiunea în muncă i-au fost repere în toată activitatea sa profesională de peste 55 de ani. S-a ocupat cu precădere de studiul geologic al flișului paleogen al Carpaților Orientali, aducând contribuții originale de ordin lito- și biostratigrafic, cartografic, structural, tectonic, geochimic și geoeconomic. Zona preferată de studiu a fost bazinul râului Moldova; a întocmit o teză de doctorat remarcabilă și o monografie geologică de mare valoare științifică. Are studii numeroase și în alte zone ale depozitelor de fliș. Un alt domeniu de cercetare abordat a fost studiul depozitelor sarmațiene din Platforma Moldovenească și Platforma Moesică, prin care a adus valoroase contribuții paleontologice, biostratigrafice, biofaciale și sedimentologice, mai ales pentru depozitele sarmațiene medii și superioare, consemnate într-o monografie (în colaborare) referitoare la Platforma Moldovenească. A fost membru corespondent din 1991 și a devenit membru titular al Academiei Române în anul 2003.

Radu Alexandru Dimitrescu (1926–2013)

Deși absolvent al Facultății de Mine și Metalurgie a Politehnicii din București, Radu Dimitrescu a desfășurat o bogată activitate geologică de teren și de laborator, prin punerea în evidență a noi zone și formațiuni purtătoare de substanțe minerale utile. S-a dovedit un foarte bun mineralog și petrograf, exact și meticulos în tot ceea ce a făcut, precum și un fin observator de teren și bun cartograf-geolog. Ariile de cercetare, cu elaborare de numeroase hărți geologice și metalogenetice sunt în Maramureș, Munții Apuseni, Carpații Orientali și Meridionali. Din cei 41 de ani de activitate științifică, 23 de ani (începând din 1966) i-a desfășurat la Iași, ca profesor și cercetător la Universitate, Academia Română și, în paralel, la Institutul de Geologie și Geofizică din București. A fost o personalitate erudită, cu o paletă largă de cunoștințe, devotat profesiunii de geolog și tectonician, cu un bogat spirit de observație și capacitate de sinteză. A elaborat peste 150 de lucrări științifice valoroase și a antrenat mulți tineri în cercetare. A fost membru corespondent din 1991 și membru titular al Academiei Române din 1996.

Dan Munteanu (1937– 2017)

Secția de științe biologice anunță trecerea în neființă, la 25 februarie 2017, a dr. Dan Munteanu, membru corespondent al Academiei Române, președintele Comisiei pentru Ocrotirea Monumentelor Naturii.

Dan Munteanu s-a născut la Cluj, la 2 iunie 1937. După absolvirea Facultății de Științe Naturale, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, a obținut în anul 1969 titlul de doctor în biologie la Universitatea din București, cu teza intitulată *Avifauna bazinului montan al Bistriței moldovenești*.

Personalitate complexă, dr. Dan Munteanu este cunoscut atât în cercurile științifice din țară, cât și în cele de peste hotare drept unul dintre cei mai competenți și mai activi ornitologi din România, cu solide cunoștințe de biologie clasică. A fost președintele Societății Ornitologice Române, membru în Executive Board al International Waterfowl and Wetlands Research Bureau cu sediul în Slimbridge (Marea Britanie) și reprezentant al International Council for Bird Preservation cu sediul în Cambridge (Marea Britanie), calitate în care a fost solicitat să participe la realizarea unor programe europene. Studiile sale avifaunistice s-au concretizat într-o cuprinzătoare listă de lucrări atât prin numărul, cât mai ales prin valoarea lor, cele mai importante fiind: *Atlasul provizoriu al păsărilor clo-citoare din România*, lucrare solicitată de Comitetul Internațional responsabil cu redactarea Atlasului european; capitolul *Păsări*, în *Cartea Roșie a vertebratelor din România*, Editura Academiei Române, 2005; *Arii de importanță avifaunistică din România – Documentații*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2004; *Păsări rare, vulnerabile și periclitare în România*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2009; *Fauna României. Aves*, Volumul XV, Fascicula 2, Editura Academiei Române, 2015.

Dr. Dan Munteanu a fost un excelent cunoscător al problemelor de mediu din țara noastră. Începând cu anul 2000 a condus, în calitate de președinte, Comisia pentru Ocrotirea Monumentelor Naturii (CMN) și a soluționat cu înaltă competență toate problemele legate de organizarea și funcționarea acesteia. În aceeași calitate a coordonat activitatea consiliilor științifice ale parcurilor naturale și naționale, a contribuit substanțial la fundamentarea de noi arii protejate

și a propus soluții viabile pentru conservarea biodiversității și protecția patrimoniului natural.

Activitatea complexă din cadrul CMN s-a concretizat în: contribuții la elaborarea unor reglementări și acte legislative; constituirea Rețelei ecologice *Natura 2000* (în țările membre ale Uniunii Europene) și avizarea documentației referitoare la: a) ariile Speciale de Protecție Avifaunistică (SPA); b) ariile de Importanță Comunitară (SCI); documentații de înființare de noi arii protejate prin parcuri naționale, parcuri naturale și rezervații naturale; avizări pentru lucrări de interes național cu impact potențial asupra mediului, valorificarea unor resurse naturale (plante și animale), lucrări de restaurare ecologică și împăduriri, lucrări sau construcții în arii protejate, puncte de vedere cu privire la regulamentele și planurile de management ale ariilor naturale protejate. CMN și-a desfășurat în permanență activitatea în colaborare cu Ministerul Mediului și Regia Națională a Pădurilor (ROMSILVA).

Dispariția lui Dan Munteanu este o mare pierdere pentru biologia românească în domeniile atât de importante pe care le-a ilustrat prin activitatea sa neobosită. Ne-a părăsit un om generos și modest, care și-a dedicat viața ocrotirii naturii.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Theodor Neagu – distins geolog și profesor

Acad. Nicolae Panin

Ne-a părăsit un mare geolog și profesor – Theodor Neagu. Ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1993, devenit membru titular în 2001, Theodor Neagu a fost unul dintre cei mai însemnați paleontologi din România. Profesor pasionat și dedicat cu desăvârșire geologiei, paleontologiei și profesiei de dascăl, a format multe generații de specialiști, i-a învățat să-și iubească profesia și țara.

A urmat cursurile Liceului teoretic „Mihai Eminescu”, apoi ale Facultății de Geologie-Geografie, Secția de geologie a Universității din București, pe care a absolvit-o în anul 1955 cu diploma de merit. A susținut teza de doctorat în micropaleontologie și a devenit *doctor* în geologie în anul 1965. După susținerea doctoratului a urmat studii postdoctorale în SUA și s-a specializat în foraminifere cretacice; a continuat apoi specializarea în Germania.

Theodor Neagu a început activitatea didactică în anul 1955 la Universitatea din București, Facultatea de Geologie, Laboratorul de paleontologie, și a parcurs întreaga scară a gradelor de dascăl, de la preparator, la profesor de paleontologie (în 1990). A fost conducător de doctorate, ghidând un mare număr de tineri geologi să devină doctori în geologie.

În domeniul paleontologiei este deschizător de drumuri în studii de micro-paleontologie modernă, mai ales pentru foraminiferele cretacice și jurasice din Carpații Orientali și Dobrogea de Sud și Centrală. A descris peste 180 de specii, genuri și familii noi pentru știință.

În anul 1975 a fost ales membru în Comisia Internațională de Stratigrafie, apoi cooptat în diferite grupuri de lucru IUGS-UNESCO, a participat la multe congrese și conferințe internaționale, unde a fost întotdeauna foarte apreciat ca specialist.

Theodor Neagu a fost membru, apoi președinte de onoare al Societății Paleontologilor din România

(din 1995), membru al Societății Geologice din Craiova (din 1962) și al Societății Naționale de Geografie (1985). A fost distins, în anul 1967, cu Premiul Ministerului Învățământului pentru cercetare științifică, cu Premiul „Opera Omnia” pentru întreaga operă de cercetare științifică și cu Premiul „Grzybowski” pentru realizări în domeniul micropaleontologiei. Nu voi insista asupra meritelor științifice, vor fi, cu siguranță, multe luări de cuvânt și vor apărea numeroase lucrări, care vor descrie contribuțiile lui Theodor Neagu. Alături de întreaga familie Neagu am pierdut un mare geolog, un mare profesor, o figură luminoasă, prin dedicația cu care a lucrat în meseria pe care a iubit-o atât.

Theodor Neagu nu poate fi uitat, va fi întotdeauna cu noi, va fi un exemplu pe care vom încerca să-l urmăm!

Dumnezeu să-l odihnească!

Februarie

8 februarie: Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, s-a întâlnit cu doamna Gabriela Firea, primarul general al Capitalei. În cadrul întâlnirii s-a discutat despre Casa Academiei, așa cum este cuprins în Programul „Centenar”.

8 februarie: În cadrul unei ceremonii, ES Hassan Rohani, președintele Iranului, a decernat Premiul „The 24th World Award for Book of the Year of the Islamic Republic of Iran” unor cercetători străini, între care și doamnei dr. Mihaela Timuș, cercetător la Institutul de Istorie al Religiilor al Academiei Române.

9 februarie: Cu prilejul Zilei Naționale a Iranului, Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, a participat la recepția dată de Ambasada Iranului la București.

10 februarie: La împlinirea vârstei de 85 de ani, acad. Aureliu Emil Săndulescu a fost sărbătorit de comunitatea academică în cadrul unei sesiuni omagiale. În deschidere, Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, a vorbit despre viața și activitatea celui sărbătorit, contribuțiile aduse la dezvoltarea cercetărilor de fizică din țara noastră. A urmat alocuțiunea susținută de acad. Nicolae-Victor Zamfir, președintele Secției de științe fizice. În continuarea lucrărilor, au susținut comunicări: dr. Cornel Hațegan, membru corespondent al Academiei Române; prof. univ. Voicu Greco, profesor emerit, Facultatea de Fizică a Universității din București; dr. Aurel Isar, șeful Departamentului de Fizică Teoretică de la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” (IGIN-HH); dr. Florin-Dorian Buzatu, director general, Institutul de Fizică Atomică (IFA); prof. univ. dr. Alexandru Jipa, directorul Departamentului „Structura materiei. Fizica atmosferei și a pământului, Astrofizică”, Facultatea de Fizică a

Universității din București; dr. Mihail Doloris Mirea, cercetător științific I, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” (IFIN-HH).

13 februarie: La invitația Federației Comunităților Evreiești și B’nai B’rith din România, Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, a susținut conferința „Academia Română – 150 de ani în serviciul națiunii române. Prezent și viitor”.

20 februarie: La împlinirea vârstei de 90 de ani, Acad. Mircea Malița a fost sărbătorit de comunitatea academică în cadrul unei sesiuni omagiale, organizată de Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu” (ISPRI) al Academiei Române și Fundația Universitară a Mării Negre (FUMN). În deschidere, Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, a făcut o prezentare a vieții și operei Academicianului Mircea Malița, subliniind contribuțiile aduse la dezvoltarea științei românești. În continuare au luat cuvântul: Acad. Dan Berindei, Acad. Mugur Isărescu, Acad. Nicolae Manolescu, Acad. Nicolae Panin, ambasador Liviu Bota, președinte al Consiliului Director al FUMN, ambasador Emil Hurezeanu, membru suspendat al Consiliului director al FUMN și prof. univ. dr. Dan Dungaciu, director ISPRI și președinte FUMN.

23 februarie: În Aula Academiei Române s-a desfășurat simpozionul aniversar cu tema „Universul din celulă”, dedicat aniversării zilei de naștere a doamnei Academician Maya Simionescu, eveniment organizat de Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu” al Academiei Române. Sesiunea a fost deschisă de Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, care a făcut o prezentare sintetică a vieții și operei doamnei Academician Maya Simionescu, urmată de alocuțiunea Academicianului Victor Voicu, secretarul general al Academiei Române. Au susținut comunicări:

– ES Ioan Robu – *Maya Simionescu, secretul unei vieți împlinite;*

– Thierry de Montbrial (Franța), membru de onoare al Academiei Române – *Maya Simionescu*

n'a cessé d'exceller dans l'exercice de ses responsabilités et son charme exceptionnel;

– Jaime Gil Aluja (Spania), membru de onoare al Academiei Române – *In Honor of Professor Maya Simionescu;*

– prof. Werner Franke (Germania) – *The World now lives on Romanian blood: Generations taught and trained by Maya Simionescu;*

– prof. Dontasco Kerjaschi (Austria) – *Nil Ego Contulerim Jocundo Sanus Amico;*

– Acad. Octavian Popescu (România) – *La aniversarea doamnei Academician Maya Simionescu;*

– ESM Mohamed Laichoubi (Algeria) – *Hommage à Maya Simionescu;*

– dr. Ileana Mânduțeanu, membru corespondent al Academiei Române – *Maya Simionescu: imposibilul nu există;*

– prof. Shlomo Sasson (Israel) – *Forever young, Professor Maya Simionescu;*

– Acad. Anca Sima – *Maya Simionescu, mentor îndrăgit a generații de tineri;*

– prof. Jean Jacques Askenasy (Israel), membru de onoare al Academiei Române – *Lady Maya;*

– Acad. Doina Popov (România) – *O sărbătoare specială;*

– prof. Michael Metzeltin (Austria), membru de onoare al Academiei Române – *The cell, a linguistic view;*

– acad. Ion Toderaș (Republica Moldova);

– prof. Doina Dimulescu (România) – *Gânduri despre Doamna Endoteliului;*

– acad. Joachim Gironella Coll (Spania) – *Mes alcaloïdes préférés;*

– dr. Elena Butoi (România) – *Gânduri despre un Om și lumea lui.*

În încheierea primei părți a vorbit doamna Academician Maya Simionescu, director al Institutului de Biologie și Patologie Celulară și președintele Secției de științe biologice.

27 februarie: În Aula Academiei Române s-au desfășurat lucrările Adunării generale a Academiei Române, având înscrise pe agenda de lucru următoarele puncte:

– Informarea președintelui Academiei Române.

– Darea de seamă a Prezidiului Academiei

Române pe anul 2016, prezentată de Acad. Bogdan Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române, și de Acad. Victor Voicu, secretarul general al Academiei Române.

– Darea de seamă a Fundației „Patrimoniu” pe anul 2016 și Bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2017, prezentate de prof. Gheorghe Zaman, membru corespondent al Academiei Române.

– Darea de seamă a Fundației „Elias” pe anul 2016 și Bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2017, prezentate de Acad. Aurel Iancu.

– Darea de seamă a Spitalului „Elias” pe anul 2016 și Bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2017, prezentate de prof. dr. Doina Dimulescu, directoarea Spitalului.

– Darea de seamă a Fundației Naționale pentru Știință și Artă și Bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2017, prezentate de Acad. Maya Simionescu.

– Diverse.

Martie

1 martie: Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, s-a întâlnit cu domnul Petre Guran, secretar de stat la Departamentul pentru Românii de Pretutindeni.

3 martie: S-au purtat discuții cu ministrul Muncii, Doamna Lia Olguța Vasilescu și cu președintele Sindicatului Alma Mater, prof. univ. dr. ing. Anton Hadăr, referitoare la Legea salarizării unitare.

3-6 martie: Acad. Alexandru Surdu, vicepreședinte al Academiei Române, a participat la Sibiu manifestările Asociației ASTRA.

4 martie: În Aula Academiei Române s-a desfășurat simpozionul cu tema „Evaluarea integrată a riscurilor naturale din România – 40 de ani de la cutremurul din 1977”. Simpozionul a fost deschis de Acad. Cristian Hera, vicepreședinte al Academiei Române. Dr. Raed Arafat, secretar de stat în Ministerul Afacerilor Interne a făcut o amplă prezentare a

temei, insistând pe nevoia de educație pentru situații speciale ca un factor determinant pentru reducerea efectelor dezastrelor. În continuare au vorbit Tomița Florescu, viceprimar al municipiului București și Acad. Dan Bălțeanu, directorul Institutului de Geografie al Academiei Române. Au urmat comunicările susținute de:

– prof. Radu Sorin Văcăreanu și dr. Florin Pavel, Universitatea Tehnică de Construcții București – *Premise pentru creșterea rezilienței seismice urbane în România;*

– dr. Emil-Sever Georgescu, URBAN-INCERC – *Cutremurul din 4 martie 1977: un dezastru care a venit prea devreme sau prea târziu?;*

– colonel Francisc Senzaconi, Inspectoratul General pentru Situații de Urgență – *Analiza riscurilor la nivel național în context european;*

– prof. Mircea Radulian, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului – *Sursa seismică vrânceană: evoluția cunoașterii de la 1977 până în prezent;*

– prof. Corneliu Dinu, Universitatea din București – *Evoluția tectonică a părții de sud-est a Orogenului Carpatic – implicații pentru seismicitatea zonei Vrancea;*

– Acad. Dan Bălțeanu – *Cercetări geomorfologice asupra alunecărilor de teren declanșate de cutremure în România;*

– Acad. Dan Dubină și conf. Aurel Stratan, Facultatea de Construcții din Timișoara – *Protecția anti-seismică a structurilor multietajate în cadre de beton prin aplicarea unor soluții metalice disipative;*

– prof. Cristina Olga Gociman, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” – *Strategii de reducere a riscurilor în București – zonă distrusă de demolările de după cutremurul din 4 martie 1977;*

– prof. Horea Sandi, Academia de Științe Tehnice – *De la conceptul tradițional de intensitate seismică la noțiunea de spectru de intensități.*

Martie: A apărut Sumarul executiv al celor cinci volume din *Strategia de dezvoltare a României pe următorii 20 de ani* (coordonator Acad. Ionel-Valentin Vlad, Președintele Academiei Române).

Martie: Prin grija Academicianului Cristian Hera, Vicepreședinte al Academiei Române, a apărut *Anuarul Academiei Române*.

9 martie: Acad. Florin Filip, Președintele Secției de știința și tehnologia informației, a primit titlul de *doctor honoris causa* al Universității de Petroli Gaze din Ploiești.

12 martie: S-au purtat discuții privind urgentarea votării Legii Academiei în Parlament (pot să apară încă amendamente).

17 martie: Acad. Victor Spinei, vicepreședinte al Academiei Române, a primit titlul de *doctor honoris causa* al Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

21 martie: Secția de arte, arhitectură și audiovizual, împreună cu Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România, a organizat simpozionul Centenar Lipatti.

24 martie: Aula Academiei Române a găzduit o manifestare omagială dedicată aniversării „Zilei Basarabiei: 90 de ani de la unirea cu Țara”. Sesiunea a fost deschisă de Acad. Dan Berindei, președintele Secției de științe istorice și arheologie. Lansarea oficială a colecției „Basarabica” a fost deschisă de Acad. Victor Spinei, vicepreședinte al Academiei Române. A urmat lansarea primelor două volume ale colecției:

– *Geneza problemei basarabene – 1812*, autor dr. Vlad Mischevca, cercetător științific, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova, apărută la Editura Academiei Române în colaborare cu Editura „Istros” a Muzeului din Brăila. A prezentat prof. dr. Ionel Cândea, membru corespondent al Academiei Române.

– *Constituția la răscruce de milenii*, ediția a II-a, autor prof. dr. Ion Guceac, vicepreședinte al Academiei a Republicii Moldova, apărută la Editura Academiei Române în colaborare cu Editura „Istros” a Muzeului din Brăila. A prezentat prof. univ. Ion Dogaru, membru corespondent al Academiei Române, și prof. Dan Claudiu Dănișor, Universitatea din Craiova.

Un moment special l-a reprezentat lansarea lucrării *Andrei Rădulescu, Dreptul românesc în Basarabia*, reeditare, apărută la Editura Universul Juridic, București. A prezentat prof. dr. Mircea Duțu, directorul Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române.

La manifestare a fost prezent ambasadorul Republicii Moldova în România, ES Mihai Gribincea, prof. Valer Dorneanu, Președintele Curții Constituționale a României, Oleg Bălan, rectorul Academiei de Științe Administrative din Chișinău. Cu același prilej, s-a lansat reeditarea cărții fostului Președinte al Academiei Române Andrei Rădulescu, *Dreptul românesc în Basarabia*.

28-29 martie: Acad. Ionel-Valentin Vlad, Președintele Academiei Române, a participat la Bruxelles la întâlnirea anuală Photonics 21 pe tema „Next Photonics” Programul Horizon 2020/ FP7.

30 martie–1 aprilie: În Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române s-au desfășurat lucrările simpozionului internațional „Academician Nicolae Cajal” cu tema *Cercetarea translațională (genomică, biologie moleculară și celulară)*. *Actualități în virusolo-*

gie, manifestare ce tinde să devină o tradiție în viața medicală românească. Prilej de rememorare a personalității științifice a distinsului intelectual, căruia nimic din ce era uman nu-i rămânea străin, mereu dornic să-și aducă o contribuție științifică și umană în folosul comunității și de etalare a rezultatelor din cercetările de specialitate din anul precedent, evenimentul a fost organizat de Institutul de Cercetări în Științe Medicale „Academician Nicolae Cajal”, Institutul de Virusologie „Ștefan S. Nicolau” al Academiei Române, Academia de Științe Medicale și Institutul Fundeni. Lucrările au fost deschise de prof. Irinel Popescu, membru corespondent al Academiei Române, președintele Academiei de Științe Medicale și președintele simpozionului. Au urmat comunicările susținute de personalități ale medicinei românești și internaționale. Printre personalitățile medicale din străinătate prezente la simpozion, s-au aflat prof. Ștefan Constantinescu, Institutul de Cercetarea Cancerului „Ludwig”, Université Catholique de Louvain, Bruxelles, Belgia; *associate professor* Dan Duda, USA; prof. dr. Mark Cobbold, USA; Catherine de Ugarte, USA; prof. Kyoichi Takaori, Japonia; Pal Sætrom, Norvegia.

**CUNOAȘTE ROMÂNIA
RETROSPECTIVĂ 2007–2013**

Iulian VĂCĂREL (coordonator general)

Volumul reprezintă o enciclopedie complexă a stării societății românești cuprinse între anii 2007 și 2013, adică a primilor șapte ani de la primirea *de facto* a țării noastre în Uniunea Europeană.

Volumul este structurat în nouă părți (I. România în lume; II. Istoria la zi...; III. Statul de drept și societatea civică; IV. Starea economică; V. Sistemul financiar-bancar; VI. Învățământ, cercetare, știință și cultură; VII. Dezvoltare regională; VIII. Calitatea vieții; IX. România de mâine), 54 de capitole, bibliografie, având inserate în text numeroase tabele, grafice și foto color.

Volumul este realizat cu sprijinul unui numeros colectiv de autori (academicieni, profesori universitari, cercetători științifici).

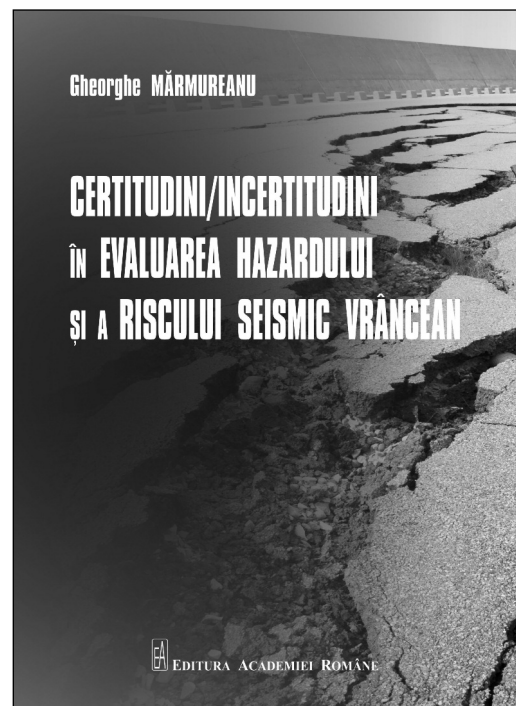

**CERTITUDINI/INCERTITUDINI ÎN
EVALUAREA HAZARDULUI
ȘI A RISCULUI SEISMIC VRÂNCEAN**

Gheorghe MĂRMUREANU

Lucrarea abordează o problemă de reală actualitate privind *certitudinile*, dar mai ales *incertitudinile* în evaluarea hazardului și a riscului seismic vrâncean. Este o lucrare unicat în domeniul seismologiei și al ingineriei seismice. Analiza este făcută mai ales din punctul de vedere al fizicii cutremurelor, domeniu nou dezvoltat de Institutul Național pentru Fizica Pământului din România.

Finalul lucrării cuprinde un rezumat al principalelor cutremure care au avut loc în ultimii 300 de ani, șase mari cutremure de mare adâncime, cu pierderi de vieți omenești și de bunuri materiale, la diferite distanțe în timp și la diferite adâncimi, conform datelor oficiale din catalogul ROM-PLUS.

ROMÂNII DIN ITALIA MONOGRAFIA UNEI COMUNITĂȚI DE IMIGRANȚI

Adrian OTOVESCU

Prin substratul său teoretic și metodologic, prin varietatea datelor statistice și a informațiilor de teren recoltate, lucrarea poate fi înțeleasă ca o încercare de a extinde aria cunoștințelor despre diaspora românească din Europa, prin valorificarea perspectivei sociologice de abordare a fenomenului. Rezultatele cercetării sociologice empirice întreprinse constituie o sursă documentară prețioasă pentru cunoașterea directă a comunității de români de pe teritoriul italian, ale cărei dimensiuni și dinamică sunt fără egal, comparativ cu alte comunități de conaționali formate după 1990 în întreaga lume.

Prezenta ediție aduce informații noi, relevante, cum ar fi unele statistici oficiale, reglementări legale, hărți ale migrației etc., care figurează în Anexe. Menirea acestora este de a îmbogăți materialul documentar și de a satisface anumite exigențe de cercetare monografică a populației emigrante din țara noastră, într-o perioadă în care interesul pentru cunoașterea românilor din străinătate a crescut simțitor în mediile politice naționale și europene.

Erratum

A dărui ceea ce te îmbogățește pe tine însuși
Acad. Alexandru T. Balaban

În revista „Academica” nr. 10–11/2016 la paginile 94 și 95 sunt necesare modificările:

La pagina 88, în loc de:

„Eu am i-10 de 340, având aproape o sută de articole publicate...”

Se va citi:

„Eu am i-10 de 340, având peste 800 de articole publicate...”

La pagina 95, în loc de:

„Generația mea a început cu limba franceză, în primele clase de liceu limba latină, pe urmă, în anii războiului, limba germană, care se adăuga la celelalte, și apoi doar rusa, anulând pe celelalte.”

Se va citi:

„Generația mea a început cu limba franceză, în primele clase de liceu limba latină, pe urmă, în anii războiului, limba germană, care se adăuga la celelalte, și apoi doar rusa.”

La pagina 95, în loc de:

„Fiind numit redactor-adjunct, am reorientat placa francofonă și germanofonă, în care apărea «Revue Roumaine de Chimie...»”

Se va citi:

„Fiind numit redactor-adjunct, am reorientat direcția francofonă și germanofonă, în care apărea «Revue Roumaine de Chimie...»”

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate, care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â” și „sunt” în grafia limbii române ([www.acad.ro/ alte-Info/pag_norme_orto.htm](http://www.acad.ro/alte-Info/pag_norme_orto.htm)).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF, sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori.

De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București, tel: 021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica“ se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica“, serviciul difuzare (Popa Aurora)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 104 PAGINI

PREȚUL 6 lei